

Karel Hynek Mácha

CIKÁNI¹

Dalekát' cesta má – marné volání!

*Wieść jedna tylko czasem w dalekiej krainie,
jak strumyka szmer zimny v ustach zimnych płynie,
że kiedyś – przybył zdała... młodzieniec.*

Stefan Garczyński

I

*Oh! może się przenosząc w odleglejsze wieki,
swietniejsze okolice, kraj sławny, daleki,
nad brzegami Jordanu, pod palmy drzewiną,
usiadłby zamyślony z hebrajską rodziną.
O! nie – przeszłych już zgryzot nie widać tam wojny,
tylko znikłej nadziei grobowiec spokojny,
tylko się lampa szczęścia w jej oczach paliła,
i zgasła, – i swym dymem całą twarz zaćmiła.*

Maria przez Malczeskiego

Tichá krajino! Jak často vábila mne samota tvá v stíny své, aby pobouřenému srdci poklid se navrátil! Jak často vrátilo ticho tvé, rozhostivši se v duši mojí, zrakům mým ztracený mír?! – Teď však – přišedšimu v porostlé skály tvé – propastí se mi zdáš; strašné myšlenky budíc v nepokojné mysli, hrozná mi na paměť uvádíš pověsti a již nikdy neuvedeš pokoj v prsa má. – Bloudím opět skalami tvými, bledý měsíc vyšel nade temnem černých jedlí a mrtvé zraky jeho poklidně hledí v osamělého tvář – přece hluboký smutek ouží ňadra má a hluboký poklid

¹ Převzato z: Karel Hynek Mácha, *Prózy, zápisníky, deníky*, ed. M. Pohorský, Praha 1986, s. 149–249 (s přihlédnutím ke starším vydáním, redakčně upraveno).

časů předešlých nikdy již se nenavrátní. Tak v rozplakaném jitru chladná mlha doléhá na skalnatá prsa strání tvých. A předešlý čas, zbloudilý co papršlek hvězdy vzdálené, někdy jen přichází v zraky ducha mého; jasné jest světlo jeho – leč nezahřívá.

Uprostřed úrodné roviny leží hluboké, ouzké, na mnoho však mil dlouhé údolí. Cestující rozlehlou rovinou nenaděje se před sebou ležícího dolu; až najednou, přišed na okraj jeho a uleknutý zastaviv krok, jako by náhle se před ním rozstoupila země, hluboko pod sebou spatřuje vrcholky temných jedlí a sem tam mezi skalami jednotlivé chatrče. Po obou sice stranách údolí toho strmí vysoké skály, leč nicméně jsou si obě strany velmi nepodobné.

Po levé straně stojí již od vchodu vysoká a příkrá písečná skalina. Mnohý děšť ji rozemlel v rozličné podoby zvířat podivných i zpotvořilých, postav lidských, které hustě a v nesčíslném množství po skalnaté stěně buď lézti, buď z ní vyhlížeti se zdají, dutýma za putujícím tudy se dívající očima. Při skalině, po výstupcích i rozsedlinách jejích, zastíňují vysoké jedle a borovice tyto často hrozné hříčky přírody, místy jenom zdola povolující oku pocestného volný průhled na tuto bělopožloutlou vysokou zeď.

Po pravé straně, od východu k západu dolů se táhnoucí skála písečná jest v mnohé kusy nestejně šířky rozervána, a výš a výše nad údolí vystupující, ohromné tvoří sem tam rozvalené stupně. Husté křoví obrostá tyto vysoké, nad ně strmící veliké kameny a celá ta strana jest podobna pustému městu východních krajin, na jehožto rovných, mechem porostlých střeších zažloutlé břízy sklánějí plačící větve, v jehožto ulicích nízké, husté křoví zakrývá ouzký průchod ve stavení pusté, teď jen plachým liškám za obydlí sloužící.

Sem tam vystupuje některý kámen, jako by štíhlá vížka strměla nade ploché střechy, a děšť i jiné nehody, aby dokonaly klam ten, vytvořily uzounká v ní okna.

Některé chaloupky – jestli se těch as šest neb sedm chatrčí tak nazývati může – opírají se porůznu o tyto po strání hustě se nacházející kameny; a mnohá z těch chatrčí jen přední stranu má z netesaných trámů sbitou, ostatní její díl jest vnitřek dutého kamenu.

Ouzká pěšinka vede mezi rozsedlinami skal a hustým křovím od jedné chatrče k druhé až dolů do oudolí k ouzkému sice, avšak dlouhému a hlubokému jezeru, na jehožto modravé hladině vodní lilie rozkládají své široké temnozelené listí, a bledé jejich květy plynou co stříbrné korunky nad temným zrcadlem vod. Jestliže, jak mnozí učenci jistí, v pradávných časích celá země česká jen jedině veliké jezero byla: tedy jest toto malý pozůstatek z oné nesmírné vodní hladiny, a ploché, ouzké břehy jeho jsou s obou stran veliké stupně písčité skaliny, která, kdo ví jak daleko, se stápní v prohlubeň vodní; neb dle ujišťování tamějších obyvatelů ještě žádný nenalezl dna ve vodě této.

Při jezeru tomto, na výtoku malého potoka, stojí mlýnec, kteréhož jednozvučné klepání v spolku se šustem a hvizdem přelétajícího ptactva působí, i že tato samota ještě pustější, mrtvo krajiny této ještě hroznější se zdá. Časem jen pronikne nápěv neviditelným pastevcem pronesené národní písně, a jakoby potěšená z toho krajina kolikráte po , sobě si opětuje zpěv jeho temným – temnějším ohlasem.

Asi šest set kroků vzdálí od vchodu – kde malý potok hustými olšinami zastíněný v malém vodospádu hlučněji hovoří s rodnou jemu krajinou – rozstoupí se oudolí po levé straně v jiný širší sice, ale krátký jenom dol. Uprostřed něho stojí vysoká, hustě porostlá skála, korunovaná zříceninami starého hradu; mnohem však vyšší je stromoví, obkličující skalnaté stěny dolu toho, tak , že ani vysoká jednotlivá věž zříceného hradu nepřenikne vrcholky jedlí, vroubících po hoře ohromné tyto zdi.

Stavba hradu toho, a obzvláště kulaté věže, jest zcela přiměřena rozmnožiti tichou hrůznost krajiny. Je bleděžlutá, základ její zdá se z jediného kusu pozůstávati. Zeď její náramné je tloušťky, a až k špičaté, taktéž přížloutlé kamenné střeše ani jediného okénka nemá. Zcela jest hladká, a drobné ozdoby, jako hříčky na krku velikána, pod přístřeším jejím umístěné, činí, že hrozná její síla tím strašněji doléhá na zbloudilého, zadiveného poutníka. Na něco širším přístřeší se chvěje mladá bříza, a přiléhajíc k špičaté nevysoké střeše, od ní na dol se kloní co jednotlivé péro za kloboukem loupežníka.

Pod hradem tímto na vchodu tohoto druhého dolu stojí blízko nad potokem malá chaloupka zcela obyčejné chudobné stavby. Jako ostatní chatrče po kopci druhé strany, jest i ona o skalinu svým zadním dílem opřena a jen tím se od nich liší, že přední její stranu po ni rozvedené réví vinné širokými listy přikrývá. Před ní jest malá čtverhranná zahrádka, v kteréž dvě na drnu vyvýšené kamenné tabule, obkličené drnovými sedadly, jakož i nade dveřmi se houpající chvoj praví chalupu tuto býti jediným hostincem této krajiny.

Jednoho večera viděli pastevci, po protějším kopci mezi nízkým křovím stáda svá k domovu ženouce, tři osoby v této zahrádce se míhati; a právě tím večerem počíná příběh, který jsem v té samé zahrádce slyšel vypravovati.

Obyvatel chalupy této se svou dcerou a každodenní jejich host byly tři osoby, nacházející se v židově zahrádce, jakž zahrádku tuto tamější sousedé nazývali.

První byl vysoký sedmdesátiletý starc, věrný syn kmene israelského. Trošku nachýlený přecházel volným krokem malou zahrádku od jednoho konce k druhému. Sametové černé, až po kolena dosahující spodky se stříbrnými přeskami a podobná vesta s velikými stříbrnými knoflíky, jakož i stříbrné přesky na lesknoucích se střevících jevily, že nepanuje zde chudoba jako v ostatních chalupách. Taktéž i čisté bílé punčochy, bílé rukávy tenké košile a bílý při

krku límec, že den sobotní jest, prozrazovaly, neb v jiné dny krýval ohebnou, ač sestárlou postavu velmi oškubaný i ušpiněný přičervenalý kabát. Dlouhá bílá, dnes uspořádaná, až po pás dosahující brada jevila jediné jeho vysoké stáří, a malá čepička z černého aksamitu kryla hlavu, kterou řídké šediny před večerním větrem dostatečně hájiti nemohly. Jindy obratný a ziskuchtivý obíhal, obsluhoval aneb za stolem seděl s hostmi svými; dnes však velebnou tvář časem k nebi obracujíc, časem k zemi skloňujíc, přecházel, a z pohybování jeho bylo souditi, že zvyklé modlitby odřikává.

Při chaloupce v malé besídce seděla dcera jeho Lea. Fantasticky spíše než přiměřeně oděná, vysoká, štíhlá postava. Bílý řásný šat, až přes bosé nohy dosahující, byl přepiatý černým, stříbrem protkávaným pásem. Hlavu měla velikým tureckým šátkem ovinutou dle dávného způsobu ženštin svého národu, bydlících v krajinách východních, a husté černé kadeře padaly pod pokrytem tímto kolem bledé krásné tváře na bílou šíji. Jasně zářily veliké černé oči, upřené do neskončené dálky; avšak nepohnutý její hled do pustého modra a podivný význam obličejů srovnány s oblekem jejím – a snadno bylo uhodnouti, že na rozumu pomatena jest. Ruce její hrály si nevědomky s nějakým kvítkem, roztrhující lístky jeho.

Třetí osoba, každodenní host v hospůdce této, byl starý vysloužilce, známý v končinách těchto co nejlepší vypravovatel. Jestli se kdy oudolím modrý kabát s červenými výložky zablýsknul: tedy jistě to byl on, a děti mu z chaloupek vstříc vybíhaly, žádajíce ho, by jim něco vypravoval. A on jim toho nikdy neodepřel, nýbrž nakroutiv si dlouhé kníry a na zemi se mezi ně usadiv, dlouhé pověsti vypravoval, třeba i něco pilně na práci bylo. Mimo to měl ještě jiný výnosnější ouřad, totiž v zámku, přede vchodem do oudolí nedávno vystavěném: tam totiž musel každodenně pánovi a ouředníkům šaty čistiti; a za to, a že s pánem již co vojenský služebník v bitvách býval, měl na zámku svobodný byt a mimo to ještě měsíčně něco peněz. Ty však mu nikdy nestačily; neb jakmile je na konci měsíce obdržel, musel je hned starému židovi na uplacení dluhu odevzdati, kterého každodenně za příčinou několika skleniček kořalky navštěvoval. Dříve byl také poslem v zámku; poněvadž se ho ale žádný nemohl zpět dočekati, jestliže kamsi poslaného děti napadly, žádajíce o nějaký příběh: byl mu poslovský ouřad odejmut a služba jeho o několik skleniček snížena. Jistě že by byl tu tak samotný neseděl na drnovém sedadle za kamennou tabulí, kdyby děti tak pozdě na večer přísným rozkazem rodičů a strachem před obludami, které dle vypravování jeho v noci po oudolí se toulaly, doma drženy nebyly.

Poněvadž ho zde žádný neposlouchal, vypravoval sám sobě celou francouzskou válku, a sice jak obyčejně velmi hlučně a tak, že vždy po několika slovích ukrutná lež následovala, kterou každý hned za lež uznati musel. Lhaní tak mu již bylo silným zvykem, že, nemaje

komu jinému, sám sobě musel lháti. Časem hlavou i rukou pohyboval, jako by se tomu všemu náramně divil, a někdy se uprostřed vypravování zastaviv, chřtán kořalkou propláchnul a jednotlivé „Aj, aj!“ vyklouzlo mu z úst dlouhými vousy přikrytých. Mezitím se ustavičně ohlížel po oudolí, které odsud daleko se mohlo přehlédnouti.

Slunce již dávno zašlo a jednotlivé červené pružiny poletovaly přes nový měsíc, který právě nad starou věží visel co stříbrná lampa v oblakové síni. Na věži pohrávala bledá bříza v jeho světle mladým listím co mrtvými jiskrami nad zříceninami zbledlými. Hrůzyplné postavy po skalnaté zdi sebou v míhajícím se světle pohybovati se zdály a nad skalnatými stupni protější stráně ležel tichý papršek měsíce co smutné zapomenutí nade zpustlým městem a pohrával si v břízách náhrobků jeho.

Husté křoví se kolébalo v pustých ulicích jako lehkým větrem, šepotajíc jako umírající hlas muezzina s minaretů, zovoucího k modlitbám zesnulých pravověrců, a štíhlé kameny, strmící co vížky nad sesutiny východokrajního města, stkvěly se co stříbrné báně v bledém zásvitu. Po potoku zdály se jiskry poletovati; leč v zrcadelné hladině jezerní ploval tichý obraz měsíce mezi liliemi vodními a hvězdami nebes; kopce kolem i stromy na sebe temnější přijímaly barvy, a jen vrcholky jejich sem tam se červenaly v zásvitu hasnoucích požárů. Pastevci přehnali na obzoru po kopcích svá stáda v tiché stáje, a nápěvy jejich umlkly spolu s klepáním malého mlejna, a hlubokou tichostí nebylo slyšeti leč bublání potoka a rozpravy sobě samému francouzskou válku hlasitě vypravujícího vysloužilce.

„Na levo byla vysoká hora – as tady,“ vypravoval a levou rukou v naznačené místo svůj klobouk položil, „v pravo vyhlížela z jakéhosi stromoví kostelní věž nějaké vesnice – as tuhlenon!“ a vzav skleničku s kořalkou, postavil ji v pravo, kdežto měla nadjmenovanou věž představovati; pak palcem uprostřed tabule okazujíc, pokračoval takto: „A tu jsme stáli my – či ne – ne – nestáli jsme, to bych lhal; – tu jsme seděli my – ano, aspoň já – a seděl jsem na tureckém bubnu, zrovna proti Francouzům. Aj, aj! – Jak? že ne? na mou milou věru, kdo se opovažuje? – No, no! – No tak, tedy tu jsme seděli a zůstali jsme sedět, ale ne dlouho – neb najednou vám to bouchne za mnou na ten turecký buben, zrovna za mnou a – a – a“ – přitom hladil rozevřenou rukou kamennou tabuli, až najednou velmi rychle vykřikl: „a celá armáda vyskočila – celá armáda! Ha, ha, ha! – Jak? kdo se opovažuje? – no, no, celá, a jestliže ne, já řku, tedy jsem vyskočil já – ano já – a obrátím se, a za mnou stojí sám pan generál – na mou věru, sám a sám, a za ním všickni oficiři. – A tu vám mně sáhne na rameno – ne – to bych lhal! tu mne vezme za knoflík – ano, na mou věru, za knoflík!“

V tom popadl na tabuli věž v podobě skleničky, dopil a tak silně jí o tabuli řinkal, jako by v té věži všemi třemi byli zvonili.

Hned z chaloupky vyskočilo služebné děvče a poklonivši se starému židu, bralo sklenku z rukou vysloužilce. Ten pak chopiv ji za ruku, počal: „Ano, za knoflík, vidíš, zrovna za tuhle ten, či ne – ne – to bych lhal,“ počal dále vypravovati; děvče však takovému si počínání zvyklé, vytrhši se, ubíhalo se skleničkou do chaloupky, a vysloužilec Bárta, neb jak jej sousedé jmenovali, Bárta Flákoň, pokračoval u svém lhaní: „A tu vám ke mně povídá: „Bárto, vidíš tamhle tu věž?“

Já řku: „Vidím.“ – No – no – kampak se poděla věž? – ah – ah –“. V tom přinesla holka naplněnou skleničku a postavivši ji ke klobouku, opět odcházela. „Ohou!“ křičel Bárta, „tu nestála – tuhle, zrovna tuhlenon!“ A postaviv skleničku v levo od klobouku na jiný kraj stolu, mluvil dále: „A tu jsem vám, abych to dopověděl, šel s tím chlapem do té vsi špehovat, a šli a pili jsme – pili jsme, až se hory zelenaly. Já jsem vypil již tři – čtyry holby, a on teprva jednu; ale potom – potom se dal do pití, a než jsem já vypil tu pátou, tu on vám vypil – a – a,“ a opět hladil rukou po stole, což vždy bylo předchůdcem náramné lži – až po chvíli rychle vykřikl: „Ten chlap vypil čtyry sudy – fi! Aj, aj, ano! čtyry sudy! na mou věru, čtyry sudy! A potom jsme šli špehovat. Já – a on. On napřed a já vzadu, a vždy jsem se vám schoval tak chytře za ty čtyry sudy, že jsem neviděl nic před sebou – prachprachoucí nic.“ A zvyklý, že se mu mezi tohoto příběhu vypravováním, což již několikráte se stalo, posluchači smáli, smál se sám hlasitě: „Ha, ha, hal – Jak? kdo se opovažuje? No – no – tedy vyšlo na nás deset vojáků – a povídá ten jeden z nich: „Kdo jste?“ – A tu se vám ten chlap, co šel se mnou, zdvihne a povídá: „Špehouni jsmel“ a dal jim ránu – a – a“ šoupaje rukou po stole, vykřikl: „a všech čtyrycet upadlo! aj, aj – ano! proklatý chlap – všech čtyrycet! Aj! – a ta věž“...

V tom vzal skleničku a tak srdečně si připíjel, jako by ty čtyry sudy najednou chtěl vypítí.

Tichou krajinou zaznělo pojednou několik plných souzvuků strun – nesly se tichým dolem a odražené o skály splynuly v temnou příjemnou hudbu. – Pak opět bylo ticho.

II

... Wygnańcem!

Tęsknota mię obarcza, gniębią niepokoje,

wszystko, co widzę – nie swoje!...

Niebo, ziemia, powietrze i ludzie i mowa,

każda rzecz tęskna, choć nowa.

Niemcewicz

Po chvíli opět bylo slyšeti několik smutných zvuků s protějšího kopce. Bárta se sklenicí v ruce a s hubou otevřenou brzo vzhůru k protějšímu kopci, brzo k starému hradu pohlížel; i starý žid zůstal státi a s podivením poslouchal, jen Lea zůstala jako prvé nepohnuta. Hned na to následoval zpěv. Vysloužilec Bárta kvapně vstal a posadiv si nakřiveně klobouk na hlavu, postavil se vojensky a nepohnutě hleděl zhůru. Zpěv smutný byl zřetelně pronášen, každému slovu bylo rozuměti, a smutné zvuky strun vyplňovaly nedlouhé mezi slokami přestávky. Zněl takto:

*V dlouhém poli šumí větrů vání;
jabloň, co tam různobíle zkvítá,
zlaté klasy vše přede mnou sklání,
vše se kloní – nic mě neuvítá.*

*Po březovém háji větry hrají,
vpředu háj ten dub stověký hlídá,
jeho lístky cosi šepotají;
poslouchám – pro mne nic nepovídá.*

*Bublá potok stříbrnými hlasy,
potok, co luh květný obepíná,
jak by dávné vypravoval časy:
přejdu – slyším – nic mně nevzpomíná.*

*Modrý blankyt nade mnou se klene,
po něm větřík oblakami hraje,
dnes je v půlnoc – zítřka na jih žene,
v západ – východ – – nikdy v moje kraje.*

*Rozplašen můj národ; – bratr bratřím
neznámý; pláčem si cestu krátím,
dvakrát nic, vše jenom jednou spatřím,
věčně dál – nikdy se nevrátím.*

Po slovích: „rozplašen můj národ“ vstala rychle Lea, a přejevši si rukou bledou tvář, poslouchala pozorně s okem nepohnutým, upřeným do šeré dálky, až ku konci písně. Když pak již i struny i ozvěna umlkly a opět hluboké kolem následovalo ticho, nesl se smutný její zpěv hlubokým oudolím:

*Jeruzalém zpustl – ni místo neznáno,
rozplašen můj národ, potupa mu zlá,
kam by hlavu sklonil, místa mu nedáno;
daleko prach otců, daleko vlast má!*

*Z nespátřené vyhnán! Palmy na Jordánu,
kde východem slunce hlas hrdliččin zní,
tam vy pozdravujte ode mne neznánu,
jí rcete, že ještě chovám lásku k ní.*

*Láska má šla se mnou – po vysoké hoře,
vyšší je té hory, přes kterou jsem šel;
šel jsem přese moře – přes hluboké moře,
hlubší toho moře přenesl jsem žel!*

Tiše stál starý žid; slzy se mu lily po vráskovaté tváři, po šedivé bradě. Dlouho tak stál. – S podivním sepjál Bárta ruce a polohlasné „Aj, aj!“ provázelo z úst jeho zpěv Lein.

Mezi tím zpěvem přecházely po druhé straně s kopce dvě vysoké postavy po pěšince od chaloupky k chaloupce mezi skalami až dolů do oudolí.

Umlkl zpěv Ley a poslední zvuky jeho umíraly na protější straně skalami, jako by nad zpustlým Jerusalemem usnuly v papršleku zapadajícího měsíce.

Starý vysloužilce, jako by se z dřímoty probudil vytržený posledními slovy zpěvu, počal poznovu vypravovati: „Já jsem tam také byl na moři – ano – na moři. Tři dny jsme tam byli. – Oh! to je vám podívaná na tom moři. – Nic nevidíte, nic, než vodu a nebe – na mou věru! – A to bouchání z kanónů na tom moři! – To zní stokrát tak silně! – ne, ne, to bych lhal, ale pětkrát – ano pětkráté zajisté.“

Kdo ví, jak dlouho a co by byl ještě vypravoval, kdyby ho příchozí nebyli vytrhli. Byli to dva cikáni. Napřed šel malý, po maďarsku vystrojený chlapík; červené, vyšívané spodky,

žluté botky a modrá, žlutými šňůrami ozdobená kazajka byly oděv jeho. Na hlavě neměl ničeho, dlouhé však a husté černé vlasy dostačily hlavu před všelikými nehodami povětrnosti uchrániti. Postava jeho byla nepatrná, malá; hlava, jakož i on celý, k pravé straně se nachýlela. Jeho pravá ruka byla o poznání delší nežli levá, a ze zvyku nosil obličej ustavičně do země obrácený; leč obličej jeho byl krásný, obzvláště vysoké, hrdě sklenuté čelo a temnomodré oko, jehožto smutné časem zplanutí nevolně k soucitnosti budilo. Druhý cikán, mnoho starší, byl celý modře a méně skvostně oblečen. Nad opálenými tvářemi hořely černé oči co dvě hvězdy na večerním nebi. Mladší měl převěšený přes rameno lesknoucími se strunami potažený cymbál; starší nesl pod pažím hudební nástroj, podobný našim houslím. Byli cestující hudebníci.

Mladý cikán postoupil, spatřiv vysloužilce a ostatní, as dva kroky zpět, jako by byl někoho jiného očekával; opět však se zpatoval, tázal se, zdali zde jest hospoda?

„I arcize; jen dál, pánové – jen dál – tady se člověk nejladněji opije – pořádně – na mou věru! Jen pojd'te dál.“

Po takovém uvítání zazvonil Bárta o stůl skleničkou a dívka přiběhla z chaloupky. Starý žid, jenž mezitím opět po zahrádce přecházel, časem u besídky se zastavuje a žalostně na dceru svou pohlížeje, přistoupil kvapně k příchozím, a co by žádali, přívětivě se tázal, jednotlivá mezitím mumlaje slova modlitby, z které ho řinkání skleničkou bylo vytrhlo.

Zatím Bárta dívce přikazoval: „Honem! Honem dělej; tu ti pánové jsou po cestě, a to má člověk hlad, na mou věru!“ Mezitím mladý cikán, složiv se sebe hudební nástroj, chléb a vodu přinéstí poroučel; načež dívka, do chaloupky odběhši, brzo s chlebem a vodou se navrátila. Starý žid již opět v modlení zahradu přecházel, pocestných si nevšímaje, buď mysliv, že nejsou přátelé mnohého mluvení, buď soudě, že při nich velkého zisku nenabude.

„Chléb, a voda? na mou věru! aj, aj! na mou věru!“ krouť hlavou, divil se Bárta. „A to tenkrát na Rejnu byly jiné časy! Přišli jsme do chalupy a měli jsme hlad – na mou věru! To byl hlad, slona bych byl snědl. Aj, aj a myslíte, že jsem nejedl slona? – na mou věru, výborné je maso slonové a ještě lepší polívka z něho! Aj aj – jak? – pochybujete? – kdo se opovažuje? No – no, kdepak jsem zůstal? – Aha, v té chalupě; či – ne – ne – to bych lhal – tam jsem nezůstal – ne, nýbrž šel jsem ven. V chalupě seděla bába, slepá a hluchá, a kouřila tabák ano, kouřila, na mou věru! Tam všecko kouří všecko, já jsem tam viděl, či ne, ne – slyšel, že tam“ – teď něco zdlouhavěji vypravujíc, rukou po tabuli šoupal, „ano, že tam – prase kouřilo. Proklatá potvora, fi – hahaha! jak? kdo se opovažuje? – No – no – kdepak jsem zůstal? Ano – ano před tou chaloupkou; či ne – ne – to bych lhal, tam jsem nezůstal, nýbrž šli jsme dál; to jest: dva vojáci, Bartoloměj Bárta, totiž já, a Franta Hrnčířovic. – Tenkrát ještě byl živ a na

vojně, ano u tentonon se mnou. Toho zabili ve Francouzích u tentonon – jak tomu říkají, mám to na jazyku, je to zrovna za Rejnem – ano, tentonon. No tak tenkrát, když byl ještě živ, měl hlad jako já, šli jsme do vesnice hledat, kde bysme něco ulovili. A tu vám jdem a jdeme okolo jakési díry a něco tam křičí. Ano – na mou věru okolo díry – byla tak veliká jako můj klobouk; či ne – ne, to bych lhal, as jako tuhle ta do mého rukávu. Posloucháme, co to tam křičí; ta díra šla do nějakého chliva, při samé zemi, a nemohli jsme rozeznati, co to tam křičí; je-li to kohout nebo slepice. I postaví se vám Franta před zeď a já ke zdi. Franta volá, já vytáhnu šavli a číhám – ano – číhám; na mou věru mlčím, ani nedýchám. Tu vám to vystrčí hlavu, hlavu tak (velkou – no, tak jako můj klobouk – aj – aj!“ – pije, po chvíli pokračuje dále – „na mou věru – na každém konci roh – na mou věru, aj, aj! Já jsem se otrásl, ale seberu se, tnu a jednou ranou jsem to uťal. Aj! aj. – Na mou věru, jednou ranou; tu se podívejte – tou šavlí!“ V tom hodil šavli na kamennou tabuli. „Ano, jednou ranou, a co jsem uťal?“

Cikáni až posud seděli tiše, na vysloužilce pozoru nemajíce. Starý cikán seděl právě proti němu v hluboké myšlenky pohřížený; časem kvapně rukou před sebe v povětří udeřil a oko jeho přitom s místa na místo poletovalo. Všecko jeho počínání jevílo náramnou nepokojnost. Mladší po krajině se ohlížel a hluboce vzdychaje, jednotlivá slova mluvil řečí nesrozumitelnou.

Hozením šavle na tabuli jako by ze sna probuzeni, pozorovali vysloužilce, kterýž pevně tabule se drže, před nimi stál a rukou nataženou na šavli ukazoval: „Aj, aj – ano – ano – Franta to lap‘ a šli jsme domů – a –“.

Starší cikán vstav, odcházel ze zahrádky pěšinou do oudolí, a po chvíli ho bylo viděti v šeru po skalách a křovím v starý hrad lezoucího. Nahoře se ještě kmitnul v paprsku měsíce, který za vrcholky hořejších jedlí zašlý ještě bledé zříceniny a vysokou věž osvětcoval, jejížto mdlý stín daleko po druhé protější stráni se táhl.

Mladý cikán však, obrátiv se k vysloužilci, „zdali zde často bývá?“ se tázal.

„Já?“ odpovídá onen, „já? každý den! To je viděti, že jste –“.

„Jste známý v této krajině?“ táže se cikán dále.

„Já – já“ – vece vysloužilce, „aj, já tu znám každou díru! já –“.

„Jste tu dávno?“

„Já – co jsme přišli s jemnostpánem od Rejna – aj – aj, ano –“.

„Je to dlouho?“

„Ano, pravda, to vy nevíte? To jest deset – patnáct – šestnáct – sedmnáct let – ano – na mou věru – sedmnáct let.“

„Já jsem tu také již jednou byl, nevím, jak tomu dávno,“ vypravoval cikán; „šel jsem tudy do Prahy s otcem a stavili jsme se tu v hospodě na noc. Tenkrát zde byl jiný v hospodě, nějaká ženská –“.

„A to je už dlouho, ano, asi patnáct – šestnáct roků to může být – aj – na mou věru to jste byl asi malý – ano – na mou věru, maličký!“

„Byl jsem asi čtyřletý, šel jsem s otcem“ – pravil cikán, odpovídaje; „a nevíte, kam se poděla tato hospodská?“

„Ano, to byla podivná ženská – podivná,“ vece vysloužilce, povděčen tomu, že našel někoho, kdo by poslouchal povídky jeho. A teď počal pověst svou s mnohými „aj – aj“ promíchanou, sám sobě časem hlasitě se vysmívaje, jak tomu zvyklý byl, že se mu při vypravování posluchači buď divili nebo smáli. Byl již notně opilý a mezi vypravováním ještě notněji si připíjel, tak že se zdálo, že dnes konce povídání nenajde.

„Ano, podivná ženská – na mou věru – a jak – to já dobře vím. – Podivná byla a přišla sem, žádný neví odkud – žádný – já také ne – neb tu byla dříve nežli já. To si ale dobře pamatuju, velmi dobře – když jsme přišli s jemnostpánem od Rejna, bylo to večer, přišlo jen se lilo a tma byla jako v pytli. Já jsem měl bílý plášť a seděl jsem na koni schlíplý jako myš; pán měl také bílý plášť a jel napřed. – Jeli jsme lesem a měli jsme půl hodiny, jak pán pravil, do zámku, kamž jsme již napřed zkázali, že přijedem. Tu vám stála v lese jakási ženština pod širokým dubem, jak mu říkáme, pod starým dubem, tam i u kostničního kamene – v největším dešti. A jak my klusáme – ne, ne – to bych lhal, neklusali – jeli jsme krokem, ano krokem, pán napřed, já za ním. – A tu vám vyskočí ta ženská proti nám – čtyry sáhy zrovna proti nám – aj, aj!“ Mezitím vzal skleničku a dlouho pil, jako by chtěl cikánovi času dáti k podivení. „Na mou věru, čtyry sáhy, – a oči se jí svítily – jako dvě pochodně. Pak chopivši pánova koně: „Už je zde, už jsi zde!“ s náramným křikem volá. Pán však uleknutý vezme koně na ostruhy, já také – a pryč jsme letěli – bílé pláště za námi tím deštěm, pryč lesem, a ona se válela v blátě – ne, ne – to bych lhal, ne v blátě, ale v mokřém písku, nebo v lese pod kostničním kamenem jest samý písek.“

Pozorně poslouchající cikán při těch slovích kvapně vstal, zaťatou pěst tiskl na kamennou tabuli, a hlasitě bylo slyšeti skřípení jeho zubů. Přejev však kratší levicí tvář, opět se posadil, a a zdálo se, že pokojně poslouchá vysloužilce, takto dále vypravujícího:

„A když tak letíme čtvrt hodiny, tu vám“ – šoupaje rukou po stole, rychle pak zkrkl: „prokletá potvora! – tu vám ta ženská letí proti nám – kudy tam přišla, nevím, a kudy my, také ne; ale zdálo se mi, že to opět na tom místě, totiž u kostničního kamene – opět pod starým dubem – a stojí vám tam, a zdvihá ruce do výšky, a bělá se, a jiskří očima a křičí; my však

letíme ještě víc a letíme, a pozdě v noci – ne, to bych lhal – pozdě večer, ano pozdě večer jsme přiletěli do zámku – kudy? to nevím. Já jsem tu byl tenkráté ponejprv – ano ponejprv. Jemnostpán mě vzal s sebou z vojny od Rejnu a tak jsem nevěděl nic.“

V tom pohnul cikán rukou, jako by se chtěl na něco ptáti; Bárta však nedaje se z vypravování vytrhovati, kvapně počal dále:

„Jemnostpán na to celý večer ani nemluvil, aj, aj – ano, ani neceknul, a ponejprv mi řekl, abych šel k čertu, a mně se zdá, že plakal. A já, já jsem šel k čertu, a šel jsem, a ptal jsem se, a šel jsem až do hospody. A přišel jsem zrovna sem a chci kořalku. Tu vám přijde hospodská – a jest to ta samá ženština, která byla dřív v lese; na mou věru, ta samá – a měla kluka asi čtyřletého při sobě. Já se jí uleknu a toho kluka – byl právě tak jako vy, sehnutý na pravo a do předu nakloněný, ano! a jiskřil vám očima právě tak, jako vy teď; ano – a já se uleknu, vyskočím, utíkám – ona za mnou, a nevím, jak jsem tenkráté přišel do zámku. – Ráno se měla stěhovat ze vsi; jemnostpán to poroučel, a zkázal jí po mně, že se musí stěhovat, že on chlapce jejího nemůže vidět, a cosi kamsi ještě. Druhý den na to chlapec byl pryč – a žádný neví, kam se poděl – aj – aj!“

Opět pil, dáváje cikánovi čas k podivení; ten však hlavu skloniv do rukou, hluboce vzdychal.

„Po několik nocí na to,“ vypravoval Bárta dále, „toulávala se ona kolem zámku, až ji posléze jemnostpán přijal do zámku; já nevím proč, já nevím zač, nevím a nevím nic; ale dobře to pamatuju všecko jako dnes. Hahaha! Jak, kdo se opovažuje? A tu vám bývali, ona totiž a jemnostpán, často spolu, to jsem vídal; a rozličné ženské chodívaly s ní k nám, já nevím odkud, a opět od nás, já nevím kam. Každý myslil, že žádný nic neví, ale já – já – proklatá potvora, já jsem to všecko vyčíhal. Já jsem se ptával, co je to zač? – a co bývala dřív ta hospodská? – a tu vám žádný nic nevěděl, nežli že před jedenácti – to jest teď šest – sedm – osmadvacet let – ano, osmadvacet! že přišla do zámku, zrovna když se jemnostpán vrátil z Netálie, a žádný nevěděl, odkud přišla, a že jí jemnostpán dal tady tu hospodu. Potom prý, říkávali si, chodil jemnostpán k ní a jmenoval ji Angelina, ano Angelina, na mou věru, Angelina. Potom prý měla právě v ten samý den s jemnostpaní syna, to je teď asi dvaadvacet let, ano dvaadvacet – ten syn prý měl znamení na prsou, jako prý krvavou ruku, a ona prý byla tenkrát tuze nemocná – tuze. Syn jemnostpaní ale prý i s jemnostpaní že umřel hned – ne, to bych lhal hned ne, ale za dvě hodiny, ano za dvě hodiny. Jemnostpán ale, pravili, že hned odejel do vojny a po čtyřech letech že se navrátil se mnou. To bylo všecko ano, na mou věru, všecko.“

Mladý cikán pozorně poslouchal, celý povídkou zajatý. Časem hluboce vzdychal, ani jediné slovo však neprozradilo, co jeho smutku jest příčinou. S rychlostí se teď tázal, kde se ta bývalá hospodská nachází?

„Kde se nachází?“ odvece Bárta; „to ví vlk. To živobyť na zámku, jak jsem vám prve vypravoval, to vám tak trvalo celých skoro devět – deset let, ano deset let. Já jsem si pak vlka toho všimal, a chodil jsem do hospody sem k židovi, jenž po ní tu chalupu dostal. Když jsem ale chodíval v noci domů, tu jsem vídal všelijaké ženské k nám a od nás chodit – ano, k nám a od nás – a jemnostpán byl velmi vesele živ. Bývalou hospodskou jsem potom málokdy viděl, byla prý tuze divná ta Angelina – ano – tuze divná. Až asi před sedmi neb osmi lety ji zavřeli na zámku do věže a ona jim utekla a žádný neví kam. Posledně ji viděl ten den, kdy utekla, Honzík Loučkovíc u starého dubu u kostničního kamene, a od těch časů o ní žádný neslyšel. Pryč byla – ta tam – na mou věru!“

Cikán seděl hluboko zamyšlený, zrovna před sebe nepohnutě hledě v šero noční; smutné vzdychání a nesnesitelná slova střídala se z jeho úst.

Starý žid v ustavičném modlení přecházel zahrádku, časem se u Ley zastavujíc, která jako před svým odpovídajícím zpěvem seděla nepohnutá, ničeho si nevšímajíc, co se vůkol ní dělo.

Bárta dopověděv, dlouho pil, a dopiv, zvonil skleničkou o stůl, polohlasně si jednotlivá slova předříkáváje, jako by se chtěl pamatovati, zdali nic nezapomněl: „ano – sedmnáct let – kostniční kámen – kluk.“ – Dívka přišla z chaloupky, však místo nalití povídala Bártovi, že hned bude desátá hodina; než on ustavičně cinkaje, dopovídal: „Jemnostpaní – hospodyně –“.

V tom bylo slyšeti malý zvonek oudolím; hlas jeho se od skály ke skále odrážel, ohlas z dálky ještě dlouho odpovídal; pak bylo ticho.

„Odpusťte, pane! – teď musím jít, ano jít. To u nás zvonějí v zámku, a to musí každý domů do zámku – až budou podruhé zvonit, bude jedenáct, ne to bych lhal – půl jedenácté; a to se zavře zámek, a kdo není doma, již do něho nepřijde; neb po tom čase se žádnému neotevře žádnému, mně také ne – hahaha! No, dobrou noc! Holka, připrav tomu pánovi postel; slyšíš – po takové cestě,“ volal Bárta, ze zahrádky vrávoraje; „po takové cestě – to se chce člověku spát; to já vím, a velmi dobře, na mou věru.“

V tom byl v oudolí pod zahrádkou a jen mumlání jeho bylo slyšeti. Časem v pověsti své „na Rejnu“ hlasitěji vyslovil, „ano – na mou věru na Rejnu!“ – až když potok převrávorál, nebylo ho více ani viděti ani slyšeti, a hluboké noční krajinou nastalo ticho.

III

Tam zagrzebane tylu set ciała, imiona.

Ad. Mickiewicz

*Nieraz na licach wody promień słońca świeci,
choć spodem ciemna zimna fala wre i pieni;
nieraz uśmiech słoneczny twarz nam opromieni,
choć już serce zbyt chłodne w przepaść zguby leci.*

Z Moora. Korsak

*Nieraz z łzami zlewając bezsenne pościele,
licem pokój klamiemy, ustami wesele:
tak po baszcie sędziwej młody bluszcz się wspina,
z wierzchu kwitnie zieloność – cóż spodem? – ruina!*

Z Byrona. Korsak

Měsíc již zašel a temné šero plížilo se krajinou. Skály i stromové v černých se míhali mrákotách a zříceného hradu temná věž strměla vysoko ve hvězdnatou říši. V protějších do kopce chatrčích rudí svítily ohňové a záře jejich táhla se z malých okének dolů v temné oudolí. Nějaká postava lezla temnem nočním ze zříceného hradu. Časem stanula na vyvstávající skalini, časem po jednotlivém spouštěla se křoví. Teď stála v ouzké brance dolejší hradby a sesedši, zmizela v křoví a jen hřmot padajícího kamení prozrazoval lezoucího. Byl to starý cikán, vracející se ze zřícenin zpustlých.

Mladší cikán seděl zamyšlen, rukama rozpálenou tvář si zastíraje. „Sám, sám tedy? – opět nic? – pryč? neznámý – domov žádný?“ – a jiná podivná slova mu plynula jednotlivě z polootevřených úst. Starý cikán volným krokem přicházel pěšinou z oudolí, a vešed v zahrádku, usadil se beze slova promluvení za kamennou tabuli.

„Domov žádný – žádný! Vlast mi neznámá!“ mluvil mladší dále a pozdvihnuv cymbál svůj i uhodiv ve zvučné jeho struny, hlubokosmutný počal hrátí nápěv. Starý cikán též po chvíli vzal hudební nástroj svůj a u provázení zvuků cymbálových hrál ten nápěv dále.

Hlubokosmutný byl to nápěv, jako v tichém žalu lkaly jemné struny cymbálu žalostnou píseň, a co hlasitý pláč zvuků vzdálených nesla se hudba ta krásným oudolím, truchlivou nocí.

Uprostřed hudby počal mladý cikán píseň přednáseti, nezpívaje, nýbrž jen jako by příběh nějaký vypravoval, brzo povýšeným, brzo hlubším hlasem, tu rychleji, tu zdlouhavěji, jakž toho rozměr hudby žádal.

Byla to píseň „Nagy-Iday“:²

*Běhá jelen po lučinách,
zabloudí srnka hustým lesem,
ten na zeleném koberci,
ta pod čalouny zelenými;
ten dnes, ta zítřka naleznou
rozložený rod – kmene cikánů.
Nad nimi krouží dravý pták
růžovým světlem nova jitra;
sivý to ortel – v dlouhém kole
nad nimi krouží a povídá:
„Proč jsi tak smutný, kmene můj,
ty kmene můj, rode cikánů?
Smutnější nežli jitra lkání?
Zdaž není krásný ten tvůj byt?
Modrý mu blankyt přístřeším;
zelené hory stěny jeho;
nebeská světla lampy jsou.
Východ i západ růžový
purpurovými jsou čalouny,*

² Říšský sněm od roku 1556 prohlásil mnoho pánů uherských za odbojníky, a Wolfgang Buchheim a Marceli Dietrich měli pronesený nad nimi ortel vyplnit, k čemuž 8000 pěšího lidu, 600 těžkých jezdců a rovněž tolik husarů obdrželi. Po dobytí hradů Ujváru a Tarko přitrhli před Perényickou pevnost Nagy-Ida. Obležené pevnosti hajitelé byli sami cikáni, kterýmž slíbeno bylo, jestližeby tu pevnost ubránivše, pána jejího zachránili, že má celý ten okršlek kmenu jejich za vlastní připadnouti.

Pro přípověď tu cikáni tak statečně odporovali, že dobývající, mnohými nešťastnými outoky odstrašeni, umínili si od pevnosti odtrhnouti. Sotva však že odtrhli, vybíhali cikáni z pevnosti, nečasnou radostí puzeni, posmívajíce se odcházejícím a ujišťujíce, že kdyby jen několik dní ještě před pevností byli vydrželi, nedostatek prachu a potraviny obležené by byl donutil jim se vzdáti. Toto neprozřetelné počínání došlo zprávy u vojska odtud táhnoucího. Ihned se obrátili, slezli a dobyli pevnosti, a všickni cikáni za odměnu neprozřetelné chlouby a lichého posměchu od rozlíceného vojska byli zmodrováni. Upamatování na toto krveprolití, které více než tisíc lidí život stálo, žije až posud mezi cikány v žalostném a velmi smutném nápěvu, nazvaném „Nagy-Idai nota“. Každý cikán píseň tu zná, a slyší-li ji, slzí, pláče, až posléz v hlasité lkání a v zoufalost upadne. Nevím, zdali pro upamatování na smrt bratří svých, čili pro ztrátu zaslíbené vlasti; neb ačkoli cikán jen stíží odvyká toulavému životu a zřídka na jednom místě se osazuje, přece v něm jakás po neznámém domovu neurčitá žije toužebnost.

*Jimž obruby, kvetoucí větve,
v čelu stěn jeho, temných hor.
Proč jsi tak smutný, kmene můj,
ty kmene můj, rode cikánů?“
Odpoví smutná rodina,
potoka odpoví mu lkáním:
„Ó, jak bych nebyl smutný já?
Kde každá zvíř svou peleš má,
tam já cizincem všude jsem!
Každý mi pán, kde jen jsem stál:
„Dnes zůstaň si, zejtra jdi dál!“
A tak jsem prošel šírou zem.
Ó, jak bych nebyl smutný já?
Kde každá zvíř potravu má:
mně nikdo pokrm nepodal.
Každý svou roli vzdělává,
mně žádný mou zpět nedává,
již mi, než jsem se zrodil, vzal!
Ó, jak bych smutný nebyl já?
Bez konce pouť, bez konce žal,
pro mne jen cit ve srdci skal!
Kdo pokoj – lásku – vlast mi dá?“
Odpoví Nagy-Iday pán,
lapena lva odpoví řváním:
„Já – obydlí – já – vlast vám dám!
Nepřítel vládne zemi mou,
tamť pevný hrad, – ten braňte mi,
ochraňte mě, a odměnou
bude ten hrad i širý kraj;
ten domovem, ten vlastní vám!“
I vstane kmen a silou lva
ubrání hrad. – Leč nešťastně
vítězstvím svým se vychloubá.
Aj, hejna vlků – hluky vran*

*zpět valí se – nešťastný kmen
jest přemožen, nešťastný kmen
pod mečem sklonil hlavu svou! –
Tam pevný hrad mu domovem,
poklidnou vlastí širý kraj.
Synové jeho v širý svět
jsou vyhnáni – u krásný byt!
Modrý mu blankyt přístřeším,
zelené hory stěny jeho,
nebeská světla lampy jsou.
Východ i západ růžový
purpurovými jsou čalouny,
jimž obruby, kvetoucí větve
v čele stěn jeho, modrých hor! –*

*Proč jsi tak smutný, kmene můj?
Ty kmene můj – rode cikánů?*

Umlknul hlas vypravujícího, a hudba, opětujič nápěv otázky poslední, obražená o daleké skály, v temném ohlase zněla oudolím co vzdálené lkání. Mezi zpěvem přinesla dívka z chaloupky rozžatou svíci a postavivši ji na kamennou tabuli, opět odcházela. Ač starší z cikánů hned ji zase zhasil, přece nebylo možno, aby Lea, která hned při počátku písně s jakousi tajemnou dychtivostí přistoupila, nebyla spatřila krásný obličej mladého cikána s tím hlubokým smutku výrazem v temném oku, a aby nebyla viděla jasnou slzu v zarputilé, skoro hrozně tváři staršího. I starý žid přistoupil blíže, dílem hudbou, dílem počínáním dcery své jsa lákán.

Po skončené písni padla Lea, hlasitě plačíc, mladému cikánu okolo krku, a slzy její vřelé padaly po tváři jeho. Dlouho, dlouho plakala, on pak pevně ji kolem těla objav, přivinul ji na hlasně bijící srdce, a černé jejich vlasy, temnou nocí v jedno setkané, tvořily hustý závoj kolem obličejů jejich.

S podivením hleděl starší cikán na ně, a starý žid s rukama sepjatýma, oči k nebi hvězdnatému pozdvihuje, stál před nimi, a i po jeho tváři se valily slze, leč slze radosti. Dosti se naplakavši, sklesla umdlělá Lea k nohous cikána, starý žid však ji pozdvihnuv, odváděl dceru svou v tichý byt.

Cikáni zůstali samotni.

„Půjdeme!“ praví mladší.

Hned povstal druhý a ochotně se chystaje k odchodu, pravil: „S radostí dále, dále do širého světa; temná noc mi přítelkyní dobrou.“

„Zde nám nelze zůstatí,“ praví mladý cikán, „aniž to radno; ale nedaleko odsud znám nocleh jiný, kde druhdy jen divoká zvěř svou peleš mívala.“

Zaplativše příšlé z chaloupky dívce, odcházeli ze zahrádky kolem nízkého plotu pěšinou dolů do oudolí. Blíže mlejna přešli po malé látce potok a brzy na to byli na pěšině do kopce druhé strany.

U první chatrče při pěšině byl první stupeň písčité skály hustým křovím porostlý. Nade křovím byla hluboká, temná díra v skalině této; opatrně lezl mladý cikán v tuto díru, zpovolna ho následoval starý, a oba zmizeli v temném otvoru. Na druhé straně tohoto kamene vylezli opět pod hustým křovím z rozevřené země a pak prolízali mezi skalami dále, ouzkými rozsedlinami a pod hustými větvemi mladého křoví. Byla hluboká tma, a husté křoví nad nimi od skaliny ke skalině srostlé nepřipustilo ani jediný zásvit hvězdiček na jejich porostlou pěšinu. Leč mladý cikán zdál se zde velmi dobře povědom býti. Starší byl v patách za ním.

Několikrát se prodrali uzoučkou rozsedlinou, kde jen jeden po druhém šikmo se mohl prosmyknouti; mnohý již přelezli písečný kámen, a stáli teď na něco prostrannějším místě před vysokou skalinou. Hustým křovím krytou rozsedlinou lezli teď zhůru v tento kámen; nahoře vylezli po několika kamenných stupních uzoučkou dírou pod širé nebe a stáli vysoko nad oudolím na rozlehlé skalině.

Hluboko pod nimi ležel krásný dol – jezero – židova chaloupka – zřícený hrad – a daleko, daleko táhly se skalnaté stěny, až v dálce oku nebylo lze ničeho rozeznati, leč temné stíny na obzoru hvězdnaté oblohy.

Uprostřed této skaliny, na které stáli, bylo rozlehlé dubové křoví. K tomuto se přiblíživ, rozestřel mladý cikán větve jeho a pozorně kráčel houštím, krok po kroku nataženou nohou něco hledaje. Teď napomenul druhého k pozoru a sám lezl ostražitě mezi křovím nějakou rozsedlinou dolů. Starší slezl za ním asi dva sáhy hluboko, a oba stanuli v skalnaté kotlině asi dva sáhy dlouhé a sáh široké. Kolem nich strměla písečná skála, as dva sáhy vysoká, a uprostřed nahoře padalo malým otvorem v kotlinu tu bledé světlo hvězd. Vůkol při skalnaté zdi rozkvétal hustý bez. V pravo rozhrnul mladý cikán bezové větve, a malým průlomem vlezli v temnou jeskyni. Kamkoli stoupili, všude cítili měkký suchý mech, rozestlaný pod nohama svými.

„Zde jsme na místě,“ dí mladý cikán.

„Totě dobře uschovaný byt,“ odpověděl cikán; „jakž ty jsi se o něm dozvěděl?“

„Když jsme se před pěti lety v Uhersku na půl roku odloučili od vašeho pluku, ukázal mi Ligán tuto skrýši,“ odvece mladší, a uloživ hudební nástroj, rozprostíral na zemi plášť. „Jak on se o ní dozvěděl, nevím; – přebývali jsme v této skrýši celý týden, ve dne do vůkolních vesnic vycházejíce.“

„Vždyť jste šli ve východní kraje,“ namítl starší, „a tamodtud jste se také vrátili.“

„My jsme cestou zašli na půlnoc, a pak teprv severními krajinami obrátili jsme se půlkolem do východních krajin.“ Tak jistil mladý cikán a ulehl na rozestřený plášť v měkký mech.

„To není možné!“ odpověděl starší, taktéž si lehaje, „to není možné, abyste se v tom čase byli mohli vrátit z tak daleké cesty; a také žádný z vás neřekl, že jste byli v krajinách těchto.“

„Žádný se nás neptal,“ řekl mladší, „a mimo co jsme se zde zdrželi, nezastavili jsme kroků svých, nýbrž ustavičně bez odpočinutí spěchali jsme, abychom vás ještě v Uhřích zastihli.“

„Podivno,“ mluvil starší cikán dále, leže blízko při otvoru jeskyně, „podivno, že Ligán nikdy o této skrýši nevypravoval našemu sboru, což přece učiniti byl povinen.“

„Myslíl nepochybně,“ vylouval mladší, „že není žádné popisování k nalezení této jeskyně dostatečné, nýbrž že každý, kdo chce skrýš tuto nalézt, musí do ní dříve veden býti.“

Starší se stavěl, jako by byl uvěřil, leč docela jiné myšlenky vystupovaly v jeho duchu.

„A proč ty jsi mě sem vedl?“ tázal se mladšího, a pozdvihnuv hlavu, obrátil se k němu. „Zjitra opět půjdeme dále, dále – a nepochybně že nikdy více nepřijdeme v tuto krajinu.“

Mladší, zatajiv hluboké vzdychnutí, zdlouhavě odpovídal: „Kdo ví, jestli vašeho spolku oudové nepřijdou v tuto krajinu, až já již nebudu mezi vámi; kdož by vám pak ukázal v tuto skrýš? – Kdo ví, jestli ty sám někdy nebudeš míti bezpečného místa zapotřebí, kdež bysi ukryl hlavu svou.“

„Dobře máš!“ zvolal hlasitěji starší, „dobře máš, až dosáhnu cíle svého, až pomstím ha! slyš! někdo mluvil!“

„To tvůj hlas se tak rozléhá dlouhou a vysokou jeskyní.“

„Mlč! – slyšíš? – opět!“

A opravdu bylo slyšeti temný dutý hlas, buď jako by někdo z daleka mluvil aneb ze spaní chtěl rozprávěti. Cikáni tiše poslouchali.

„Chladná to noc,“ mluvil po chvíli zřetelněji dutý hlas, „chladná – chladná v tvém hrůzoplém lůžku.“

Umlkl a ještě dutěji zvučel ohlas po vysokém stropu: „Chladná noc; – to je noc tvá! – zítřka bude moje,“ mluvil chraptivý hlas nedaleko nich dále jako by ze sna, a něco hrozného leželo ve výrazu hlasu toho.

„Kdo mluví v temném doupěti?“ táže se mladý cikán.

„Hlas usnul v brlohu pomsty, aby ho nenašel papršlek měsíce!“ odpovídá zvolna hlas.

Slovo za slovem jen zdlouha následovalo, vždy však se zdál hlas ze spaní mluvit.

„Rozdělej oheň, Giacomo!“ pravil mladý cikán, k tomu cíli přinesené mu podáváje suché dříví, a lezl pak z jeskyně, aby více suchých větví nasbíral.

„Ano, rozdělej oheň – jesti' příliš chladno, zde – zde – zde – a v tvém srdci – ach!! – Však ne – ne – nerozdělávej oheň, mohl by zbuditi paprsky měsíce pak by“ – šepotem, jako by znovu tvrdě chtěl usnouti, mluvil hlas dále – „pak by spatřili a překazili lásku naši – oh!“

Tato slova tak temně a mdle byla pronesena, že je cikánům stíží bylo doslechnouti, kdyby i hned chřestot, který, ven lezouc, cikán působil, nebyl tomu překážel.

„Sedni blíže – tak! – Jak ta voda hučí – Oh – tvá ruka jest studená“ – napomínal dále hlas.

Mezitím se vrátil mladší cikán s dřívím a starší třením větví jedné o druhou připravoval světlo.

IV

Lutuwer... Panie, noc uchodzi.

Trzeba śpieszyć.

Mindowe... Tak prawda, zeszła twarz miesiąca.

Pójdę, może mię nocy powietrze ochłodzi.

Słowackiego Mindowe. Act. III. sc. I

Co cikáni ještě v hospodě zůstali, vrávorál zatím v tmavé noci starý Bárta oudolím k zámku asi půl hodinky cesty od hospody ležícímu. Cestu si krátil vypravováním o tažení proti Francouzům, a kolikrátkoliv některý z jeho známých poraněn v jeho povídačce padl, také skoro pokaždé Bárta padl nebo aspoň klopýtnul, až konečně, klopýtnuv a učiniv pád nešťastný, valil se s vršku dolů k jezeru – leč dole, šťastně zachytiv olšinu, jen po kolena do vody přišel. Mezitím, co se s kopce do jezera valil, zvonili v zámku podruhé. – On mocí se

sebrav na nohy, chvátal, běžel co mohl, křičel, volal, umlkl – a opět zpovolna vrávoraje, vypravoval dále francouzskou válku; a když před zámek přišel, bylo již dávno zavříno.

Nebylo to ponejprv, co se mu to přihodilo, protož ho také nikdo nepohřešil v celém zámku. A on byl také brzo hotov: složiv klobouk pod hlavu, lehl při zdi zámecké, přikryl obličej šátkem a mumlaje cosi o Rejnu, v brzku usnul. Po celém zámku bylo ticho; jen v pokoji panském, právě nad spícím Bártou, hořelo světlo a otevřenými okny bylo slyšeti jednostejný krok přecházejícího pána.

Troubením a vyvoláváním ponorného z dolejší vsi, že dvanáctá odbila, probudil se Bárta, snící o francouzské válce. Chtěl cosi povídati, v tom ho ale zarazil hlas pánův.

Byl to Valdemar Lomnický, hrabě z Borku, někdy setník u pěchoty císařské, který teď z okna vyložený ouzkostlivě v pustou noc vzdychal. Uleknutý Bárta, aby ho pán nespátřil a se nedověděl, že v zámku nespal, přitlačil se ke zdi, ani skoro nedýchaje. Štěstí proň, že noc byla dosti temná.

„Angelino!“ mluvil pán, „Angelino, prorokovaná pomsta přichází – já to cítím – tak ouzko mi, tak těžko – vše na mne doléhá. Emmo!“ pokračoval, mna si rukou čelo, a z hlasu bylo pozorovati, že se nedomnívá, aby hlasitě myslil, co by ani pusté noci byl nesvěřil. „Emmo! – kdyby možno bylo zpět se vrátiti; – já – vinný jsem pochyboval o tobě nevinné, a ty jsi mně pomstu prorokovala – všechny – Jitka – Lea – všechny!“

Podruhé hlásil ponocný půlnoc, a rohu zvuk rozléhal se dalekou krajinou a nesl se zhůru k zámku; neboť zámek nebyl již v dříve popsaném dolu, nýbrž stál nad oudolím na vysokém pahorku uprostřed roviny. Nedaleko pod ním k východu ležela malá víska, a jednotlivá světýlka míhala se temnými stíny stromů v obkličujících je zahradách, nepochybně, že obyvatelé k zejtrejšímu svátku činili přípravy.

Pán zavřel okno; svíce uhasly a opět bylo ticho. I ve vesnici haslo jedno světýlko po druhém, a brzy v celé krajině nebylo ani známky života lidského.

Bárta nedůvěřoval si ještě hodnou chvíli ani oči otevřítí, strachem, aby ho pán nepozoroval. Zmuživ se posléz, mrkal očima, prohlédl, a když viděl, že nahoře tma a kolem ticho jest, posadil se na drnu a zpovolna pánovu řeč přežvykoval.

Mezi řečí hleděl v noční před sebou rozestřenu krajinu. Chladná rosa padala po polích a sem tam polehovaly mlhy a noční páry po dalekých horách. Hvězdy se třepetaly bledým prosmykem, časem se čistila některá a jasné jiskry padaly k temné zemi. Sem tam nad bažinou při vzdálených lesích míhala se bledá světélka. V rybníku dolejší vsi skřehotaly žáby, a časem zaštěkal bedlivý pes, načež psi vzdálenějších vesnic odpovídali.

Bártovi jektaly zuby zimou, pánovy řeči přežvykujícím. „Angelina,“ mluvil polohlasně – „Angelina? – Tak se nazývala bývalá hospodská – aj – aj – ano – ano – baba – ne, ne, to bych lhal, tenkrát ještě nebyla baba – ne. A Emma? – kdo jest ta Emma? Tomu velkému obrazu, který vedle pána v modrém pokoji visí – ano, na mou věru – tomu s tím plačtivým obličejem říkají Emma; ano, onehdy mi poroučela panská, abych sundal s paní Emmy tu pavučinu – ano – ano – a to bylo s toho obrazu; – pán tam nikdy nepřijde do toho pokoje, do toho modrého, a to tam tak samá pavučina – ano, – to já vím, všecko vím, velmi dobře. – Kdo jest ta Emma ale na tom obraze? – snad paní? – nepochybně, sic by tam nevisela vedle pána no no – to snad nikdo neví – já také ne. – A co dále? – mně se zdá, že také jmenoval židovu dceru? aj – aj, Leu? snad že ne? – kdo se?... No – no, kdepak jsem zůstal?“

V tom naproti němu ze křovin v kopci nad oudolím vysvitnul v dlouhém, dole ouzkém paparsku rudý požár, dole jasný tratil se nahoru čím výše tím šířeji, až posléze nejvýše s noční tmou v jedno splynul. Bártovi bylo zima, a ačkoliv ještě ani dost málo nevystřízlivěl, přece si zpomenul, že se sešel večer s cikány v hospodě, a ti že mívají způsob, v šírém poli neb v lese při ohni přenocovati.

I pomyslně, že to zde také tak bude a že by se tam mohl ohřát. Okamžením, že tam k nim půjde, uzavřev, otevřel mocí zapadající oči, vstal a vrávoral za paprskem.

Tak vrávoral asi čtvrt hodiny, všelicos vypravuje. Notně ospalý vrávoral na nějaký kopeček při oudolí – koukal – papršlek najednou zhasl – tma kolem. Bárta vrávoral s pahorku dolů, zakopl, a než pod šípkovým keřem dopadl v mech, znova usnul; a již se neprobudil, až „za nového jitra růžový ho zbudil den.“

Rudý ten sloup pocházel, jak vysloužilce předzvídal, od ohně od cikánů rozdělaného; leč ne pro přenocování rozdělaný byl oheň ten, nýbrž, jak již dříve víme, aby poznali, odkud a od koho přichází hlas, který jim v jeskyni odpovídal. Štěstí bylo pro vysloužilce, že požár ten zhasl – jistě by byl i ostatní cestu nadarmo konal, původ světla hledaje; neb byť by i na kámen byl vylezl, z kterého jasný sloup ten vycházel, přece by byl k ohni tomu nemohl, neb světlo jeho jen malou, asi půl čtvrt lokte širokou a taktéž dlouhou skulinou v stropu jeskyně zhůru proráželo.

Cikáni o té skulině nevěděli, neb ačkoli zář ohně ven prorazila, přece světlo hvězd nebylo s to, aby nejmenší svit uvnitř jeskyně zaslalo, sice by byli cikáni opatrněji jednali, aby přítomnost svou ve skalínách a skrýš tu neprozradili.

Co tedy zatím rudý papršlek na venku přítomnost jejich zvěstoval, podíváme se, co se v jeskyni dalo.

Sotva že o sebe třené větve a loučky počaly jiskřiti, přiložil mladý cikán kousek suchého sena, které ihned v jasný plamen se znalo. Na to nakladli suché snětve, a brzy plápolal veselý oheň celou jeskyní jasně zářící.

Byla to rozlehlá, skoro čtyřhranná jeskyně, stěny byly z většího dílu hladké, ve stropě však bylo množství děr mechem zarostlých aneb hustým nahoře křovím a dolů až do jeskyně se plazícími kořeny dobře zakrytých. Jediná jen z nich, kterou totiž rudý požár vycházel, byla otevřena. Po zemi bylo nastláno suchým mechem; kolem v stěnách byly rukou lidskou dlabané výklenky a při zemi kolem stály kamenné stupně. Na jednom z těchto stupňů hořel od cikánů rozdělaný oheň.

Hlas, který až posud byl mluvil, umkl; – hrozná a mrtvá bylo ticho, jen časem povzdálí některý noční pták přivítal dutým zvukem půlnoc. Ohromné stíny cikánů pohybovaly se po rudojasných stěnách a po vysokém stropu jeskyně. Obrátiv se v tu stranu, odkud hlas první přicházel, hleděl mladý cikán v temný kout, kde se jakási menší jeskyně býti zdála; nemohl však pro panující tam tmě ničeho se dopátrati.

„Vyjdi ven, kdo jsi mluvil k nám z brlohu svého!“ volal cikán.

„Zhasni měsíc,“ odpovídal hlas z temného kouta, „zhasni měsíc! – Co chceš? – co to dítě? – to mně? a ty dívky? mně? mně? – Já ne – to on! – to on! – Aj, měsíc! – měsíc! – Sestupuje ke mně – dlouhou – bledou rukou – paprskem mi podává dítě, dítě! – Zhasni měsíc! Co ty dívky?“

Hlas se blížil a z temna kouta vycházela shrbená postava ženská v rudé světlo.

Roztrhané šaty visely s ní, a nepochybně že šat s hlavy ve svém doupěti byla ztratila, neb přes vráskovité čelo a přes zohavenou tvář padaly jí jednotlivé šedivé kadeře. Hrozný byl výraz této tváře; hluboké vrásky byly temné stíny v rudě ozářeném obličejí, přes pravou tvář šla hluboká k uchu jizva a v pootevřené hubě nebylo žádných zubů. Oči měla pevně sevřené, zdlouha kráčela vpřed, rukou před sebe sáhajíc. Rudá zář oblivala celou postavu a činila zjevení její ještě hroznějším. Daleko za ní táhl se její stín, jenž, čím více se blížila, tím více rostl, až přistoupivši blízko k plamenu, za sebou celou jeskyni zastínila.

„Ty dívky!“ mluvila dále chraptivým hlasem, rukou na odkrytou hlavu svou ukazujíc, „ta, co v paprsku měsíce se topí a již voda z dlouhých černých vlasů kape, tu já neznám, já ne to on! to on! Ta, co černý kroužek kolem krku má, co své dítě s tou hlubokou ranou v outlých prsou zdvihá – tu já neznám, já ne, to on – to on! – Haha! svedená dívka! to mi něco nového povídáš? hahaha!“

Tak mluvila, z povolna se blížíc, a strašlivé bajky se strašlivější pravdou se střídaly v řeči její. Teď přišla pod samý plamen.

„Stůj!“ zvolal mladší cikán, dotkna se její natažené ruky, „stůj!“

Zasáhnutá zastavila se, otevřela oči a spatřivši cizince, sklesla na zem jeskyně v měkký mech.

„Já ne! já ne!“ volala úpěnlivým hlasem, „to on, to on!“

„Kdo on?“ táže se cikán.

„Já ne, já ne! já jsem ubohá bláznivá, smilujte se nad nahotou mou! Já jsem žebrácká, chudá žena – ano! ano! – chudá žena! Řekla jsem bláznivá? To on! – to on! – já ne – já mám hlad! ó, náramný! Mne zebe, náramně, náramně! Já ne, já ne!“...

Něco zašustlo a vykřiklo pod jeskyní; rychle vyskočil mladý cikán ven, avšak se hned opět vrátil.

„Pták to byl,“ pravil, „sova, tuším, nesla se sem k světlu, které nahoře skulinou vyráží. Musíme oheň zhasnouti, sice prozradíme skrýši svou.“

Od bláznivé nebylo ničeho více k dozvědění, na každou otázku jen „Já ne! já ne! to on,“ odpovídala, a ničím nebylo možno k jiné odpovědi ji pohnouti.

Mladý cikán, zahaliv zimou se třesoucí ve svůj plášť, dal jí chléb, který s sebou z hospody přinesl. Ona pak, zaobalivši se až přes hlavu v podaný plášť, lezla ve své temné lůžko, ustavičně „Já ne – já ne!“ opakujíc.

Cikáni zhasli oheň a ulehli při samém vchodu jeskyně v měkkém mechu.

Dlouho ještě bláznivá v tmavém koutě svém hltavě jedla darovaný chléb, jednotlivá o paprsku měsíčním opětuji slova, ba zas „Já ne, já ne!“ jako ze spaní volajíc. Cikáni však již ji neslyšeli; neb cestou a příhodami svými unaveni, pevně spali, an již půlnoc dávno byla přešla. Bláznivá však malou chvíli pomlčevši, znovu jako ze spaní počala rozprávěti; měsíc a láska byly předmětem jejích snů.

Strašná tato postava – hrozná její tvář, – a přece i v nesmyslu svém ještě slavila lásku. –

Někdy se slova její v polohlasnou spojily píseň, až posléz jemným šepotem chraptivý hlas tiše, neprobudíc spících cikánů, následující opětoval píseň:

Viz! na vodách lodička se kolíbá,

to milý můj;

on připlyne a milenku ulíbá,

to milý můj!

Ach, daleko – on daleko uplynul,

to milý můj!

*Hlubokém on tam na moři zahynul,
ach, milý můj!*

Tišeji, vždy tišeji opětovala zpěv svůj, a v bezových před jeskyní křovinách klokoval v slova její osamělý slavíček.

V

*Lecz słuchajcie! odmiana wszystkiemu zagraża,
odmiana choć nie zmiana – bo człowiek nie zmienia
głosu wiecznego – prawdy – głosu przeznaczenia!
Tak się roślina każda na wiosnę przetwarza,
tak potok zmienia wody, a przecież potokiem.
Tak upływa dzień za dniem, ginie rok za rokiem,
a czas jak świat odwieczny!*

Stefan Garczyński

*... poco dłużej zwlekać?
Czekać i czekać, i aż grób wyczekać?*

D. G. Magnuszewski

Již bylo jasné jitro, a papršlek bílého dne zavíval skulinou v jeskyni. Světlo jeho táhlo se bledým sloupem k východu jeskyně a padalo za temnou stěnu. Slavík, jenž v bezoví před jeskyní od půlnoci zpíval, již umkl, jiné ptactvo počalo hlasitě štěbetati. Čerstvý větřík províval jeskyni a pohrával vlasy na čele mladého cikána, který se právě z podivných snů byl probudil.

Zdálo se mu ve snách, jako by byl hledal matku svou, jako by právě, kdy ji měl nalézt, byla najednou zmizela, že mu žádný nemohl o ní pověditi, a proto že se hořem tak zmořil, až posléz ani sám nevěděl, odkud přichází, jakou a kdy matku měl, žádný že ho neznal a plačící že bloudil sám po dalekých lesích. V tom že tak smutného objala Lea, dcera starého žida, a ukazujíc k své chaloupce, pravila: „Tam domov tvůj!“ On že plakal jako dítě na prsou jejích;

a opravdu, když se probudil, stály ještě slzy na tváři jeho. On jakousi tajnou touhu k Lee cítil, která mu teď ještě milejší, lásky hodnější přicházela, než včera.

Vstal a v bledém paprsku bílého dne mohl všecko kolem sebe, ač slabě jen, rozeznati. Plášť, který v noci bláznivě půjčil, ležel před nim; stáiv cikán již také nebyl v jeskyni. Sebrav tedy plášť, vyšel ven v jasné jitro.

Bezoví silnou rozesílalo vůni a kapky rosné jasně se skvěly kolem po křoví i po zelené půdě skalné kotliny. Uprostřed ní seděl starý cikán, probuzení mladšího a dalšího odchodu nepokojně očekávaje.

Na otázku po bláznivé odpověděl starý cikán, že dříve, než on se probudil, nepochybně odešla, a divil se, jak mohla po této skalině odtud vylézt. Sebravše hudební nástroje, které v křoví pod skalním výklenkem ležely, lezli nahoru a hustým větvím vyšli na kraj kamene.

Celá krajina ležela v jitřním světle před nimi; celý krásný dol se svými hustě porostlými skalami, se svým jezerem, zříceným hradem na protější skalině, se svými roztroušenými chaloupkami, celá daleká rovina se svými lesy, všemi polemi, zámek na vchodu do oudolí, všecko leželo v růžové záři rozestřeno před zraky cikánů.

Po polích již bylo živo, se všech stran spěchali vesničané po pěšinách k blízkému městečku, jehožto věže k západní straně z hustého strměly stromoví za borovým lesíkem, jejichžto zvony dutými zvuky zvaly na služby boží. Hluboce vzdychl mladší cikán, a kvapně lezli po kamenných stupních se skaliny, aby je žádný zde nespátřil a aby nebyla prozrazena skrýš jejich, jestliže se to bláznivou již nestalo.

Včerejší cestou kráčeli zpět, a vycházejíce ouzkými ulicemi tohoto skalnatého města, zaslechli za nízkým pahorkem vypravující hlas: „Ach – to vám byla noc! Na mou věru – celá černá – ne – celá nebyla černá; nebo kus byl červený – a jak červený?! – a táhnul se vám jako dlouhý plamenný ocas od komety, jako ohnivé koště – aj, aj!“ Najednou mnoho tenkých hlasů: – „Aj, aj!“ – se vši silou křičelo, a když všickni umkli, tu bylo ještě hrubý hlas, který dříve vypravoval, slyšeti, jak to „aj, aj“ několikrát po sobě opakuje.

Vystoupivše na pahorek, spatřili cikáni vysloužilce Bártu na malém pahrbku pod šípkovým keřem sedícího. Kolem něho stály děti rozličného stáří a pohlaví; to sedělo, ono stálo, to opět jiné menší drželo na rukou, a tak dále.

Mnoho šípkových keřů kvetlo vůkol po vysokých mezích a silná vůně vanula z nich celým tím jasně zroseným dolem.

„A tu já se vám ženu za tím, vytasím šavli –“.

„A kde je šavle?“ táží se děti.

Bárta rychle sáhl k boku, šavle nebyla v pošvě. Dlouho se rozmýšlel Bárta, než si zpomenul, že ji včera v židově zahrádce před cikány na tabuli hodil a pak zapomenul.

„Prokletá potvora!“ vykřikl hlasitě, „v židově zahrádce jest na kamenné tabuli.“

„A jak tam přišla,“ táže se jeden z hochů, „když jste ji tady vytasil?“

„Aj, prokletá potvora!“ zvolal Bárta, „jak jsem ji vytasil, vyletěla mi z ruky!“

„A letěla až do židovy zahrádky?“ ptaly se děti.

„Ano, do židovy zahrádky,“ opakoval Bárta, „zrovna na kamennou tabuli!“

„Ale jak jste to viděl, když noc byla tak tmavá?“ divili se posluchači jeho.

„Eh – eh – ten ocas tak svítil, to světlo, ano, ano; a teď držte hubu a nemaťte mne, a poslouvejte! – Tedy vytasím tu šavli – ano, tu šavli – abych toho draka mohl zavraždit, který chtěl naši milou krajinu pohubiti, nebo jiného to nic nebylo, nežli ohnivý drak; – takový ocas nic jiného za sebou netáhne, ocas jako pavezú aj – aj!“

A opět všickni posluchačové jeho „aj – aj“ vyvolávali, až posledně starý vysloužilce, co ohlas posluchačů svých, hlučné „aj – aj“ několikrát opakoval.

Cikáni přistoupili blíže a poslouchali vypravování jeho.

„Tu jsem zakopl a letěl jsem tudyhlenon dolů, a drak se ulekl, schoval svůj ocas, ztratil se, a já jsem upadl – hahaha!“ – Celý důl rozléhal se smíchem dětí poslouchajících, a když pak již všechny umlkly, tu ještě starý vysloužilce co ohlas se dosmívaje, počal dále vypravovati: „Ráno bylo tuze zima; ráno si sednu, skrčím se, ano, na mou věru, skrčím se a sedím, a zůstanu – a zůstanu sedět; či ne – ne, to bych lhal, nebo teď vstanu a půjdu, a půjdu – až přijdu –“.

„Do židovny!“ všickni najednou vykřikli, jako by to obyčejný býval konec všech povídek Bártových.

„Do židovny!“ doložil Bárta, a sebrav se na nohy, kráčel dolů k jmenovanému místu. Cikáni se přidali k němu a tak všickni tři ztratili se po pěšině v skalínách. Děti ještě dlouho za nimi „aj aj!“ pokřikovaly, a kdykoliv umlkly, tu vždy Bárta své oblíbené „aj – aj!“ po nich opakoval.

Když již dost hluboko mezi skalami došli, tak že se křovinami a pod větvemi březovými již nemuseli vyplítati a prodírat, tázal se mladší cikán Bárty, co by to bylo za bláznivou, kterou včera mezi skalami že potkali, předstíral.

Bárta hned k vypravování hotový posadil se na nízkém kamenu, nakroutil vousy a počal:

„– Ah – já vím, všecko vím a velmi dobře. Ta bláznivá – byla malá, shrbená? – to byla naše bláznivá žebrácká.“

Když však cikáni namítli, že by mohl po cestě vypravovati, vstal Bárta a postaviv mladšího cikána před sebe a staršího za sebe, poručil, nyní aby stejným krokem po ouzké stezce kráčeli, tak že budou oba moci slyšeti dobře, a pak počal velmi hlasitě vypravovati:

„Za čtrnácte dní bude tomu právě rok, co se sem se svým mužem, kdo ví odkud, přistěhovala. Aj – na mou věru, to vám byl podivný muž, podivný až jak, ano, a ona taktéž. On býval také voják, rád mluvil, byl veselý jako já – jenže se celý den z hospody do hospody toulával, skoro ustavičně opilý, hahaha! – Ale něco vám povím, ano – to nikdo neví, komu jsem já to neřekl. – Ano, každý myslil, že je to její muž – ona tenkrát ještě nebyla bláznivá – ale ošklivá, až jak, ano – zeškrábaná, obličej potlučený – oh, až jak – každý to myslil – ale já jsem to všechno vyčíhal. On nebyl její muž – aj – aj – ano – nebyl, on s ní jen tak chodil, protože prý měla peníze a on je potřeboval, on mi to jednou povídal v židovně. – Ona prý chtěla, aby s ní šel, aby se vydával za jejího muže – on neví proč – nikdo neví proč a já také ne-a potom prý si tady koupila tu chalupu. Ano, ona již tenkrát také byla tak podivná; to prý ona sama si obličej tak zeškrábala – on mi to všechno povídal. Celý den prý sedávala v chalupě, v noci ale vždy chodívala nahoru oudolím, tam ke kostničnímu kamenu, a tam každou noc – ne – ne, to bych lhal, ne každou noc, jenom když měsíc svítil, ano – a to vám prý podivné věci mluvívala. Tam prý vždycky k ní – prokletá potvora – ano, měsíc chodíval a dlouhou rukou, bílou jako sníh, prý jí podával nějaké dítě; a kdyby byla nešla ku kostničnímu kamenu, tedy by prý byl vždy oknem k ní přicházel a pak prý by to byl mohl každý vidět. Tak to ale neviděl žádný, žádný, a já také ne. – Půl leta na to zemřel jí muž, ne – ne muž – ale ten, co s ní zůstával, právě když ona již nic neměla, leda v hospodě a ve vůkolí nějaké dluhy k zapravování. – Z chaloupky ji vyhnali a neměla od čeho živu býti. Ničehož neměla, ani co by do oka padlo. – Víc a více čím dále na rozumu pomatena chodívala pak ve dne ke kostničnímu kamenu – a tam, sedající pod starým dubem, žebrala na pocestných a na noc se vždy udělala neviditelnou. Potom již nikdy nesedala při měsíci pod starým dubem – ano, nikdy – neb teď se vám počala jeho záře náramně báti. Já to vím dobře – velmi dobře. Nebo jednou šel jsem z blízkého města domů, bylo pozdě večer – a zamračeno – až hrůza – aj, ano, až hrůza. Šel jsem lesem kolem kostničního kamene, – tma bylo, a já jsem se – ne – ne – to bych lhal, ne – já jsem se netřásl nikdy – nikdy. – Ale jdu a jdu, až přijdu k starému dubu. Jdu pomalu a dávám pozor, abych nikde do stromu nevrazil. Tu vám začne vedle mne nějaký hlas žebrati; já se – ne, ne, to bych lhal, nelekl jsem se, a chci jíti dále. Najednou se vám roztrhly oblaky – a zrovna nade mnou pod starým dubem stojí bláznivá – a dá se do křiku – a běží – běží, vrhla sebou na zem, a ryje rukama v zemi a zakrývá si jí obličej, a já utíkám, a ten křik za mnou – a utíkám lesem – hahaha! Jak? – kdepak jsem zůstal? – ano –

teď se docela zbláznila, ano, dočista. Ve dne, jako vždycky, chodívá žebrotou a sedává u kostničního kamene, a v noci vždy zmizí, ano – prokletá potvora – pryč jest. Vůkolní lid se jí zdaleka vyhýbá, neb na koho prý promluví, tomu jistě neštěstí nastává.“

Mezi tou rozprávkou přešli potok a šli pěšinou zhůru k židovně.

Lea stála při plotu zahrádky, hledíc dolů k nim; oko její i ústa zdály se usmívatí. „Aj, aj,“ divil se vysloužilec, k ní zhůru pohlížeje, a pro samé „aj – aj“ ani k slovu nemohl přijítí, aby na otázku cikánovu, čemu by se tak divil, mohl odpovědítí. Tak došli do zahrádky.

Lea jim běžela vstříc a objevši mladšího cikána, hleděla mu pevně v temnomodré oko.

„Zůstaň u nás!“ zvolala prosebným hlasem, „zůstaň u nás, i my jsme cizinci v zemi této; stan náš budiž stanem tvým s námi. Můj otec tomu přivolil, ano – on si to přeje. – Zůstaň s námi!“

Starší cikán se zachvěl při slovích těchto, jako by podivně působilo jediné slovo „zůstaň!“ na všecken život jeho. Mladý cikán zadivený sice, ne však proto, že tak s ním zacházela, nýbrž že sen jeho přišel k vyjevení, hleděl v krásnou její tvář, nemoha slova promluvití.

Starý vysloužilec pro nesmírné podivení, ustavičně opakované „aj – aj“, ani o skleničku kořalky požádati nemohl, až uslyšev zvonek na zámku, který ho obyčejně volával, rychle o skleničku zkřikl, přinesenou nakvap vyprázdnil, spěšně postavil a ihned odcházeje, mezi samým „aj – aj“ za potokem v křovinách zmizel.

„Zůstaneš u nás?“ opakovala Lea prosebně svou otázku.

Mladý cikán již včera, nespátřiv ji ještě, Leu miloval pro soucitnost její; sen jeho rozmnožil rychle zkvětlou lásku; uzřevšímu však teď krásnou její tvář zdálo se, že nikdy se s ní nemůže rozloučiti.

Ona stála před ním ve včerejším východokrajinném obleku; černé kadeře vyvyšovaly milou bledost něžného obličejce; a ty černé oči, které se dnes poprvé usmívaly, neodložily ještě dlouho trávající smutek, tak že se mladému cikánovi – v pravo starobylé zříceniny pevného hradu, v levo v růžovém světle jitra stupně písčité skály vidoucím – zdálo, že patří ve tvář nejkrásnější dcery Siónské, slzami se usmívající nade zříceninami zpustlého Jerusalema.

I on byl, ač postava jeho nepatrná a v zrůstu svém zohyžděna byla, i on byl jinoch krásný co se obličejce jeho dotýče. Černé kadeře, temné vousy byly ozdoby kolem krásné, význačné tváře, jež dlouhým cestováním temnorudě opálena tak smutně a půvabně se usmívala. Celé jeho chování, každé hnutí jevílo náramnou živost a temnomodrého oka skoro divoké časem vzplanutí prozrazovalo, že milování jeho rovněž bylo si přátí jakož se ho i obávati, což však v srdci děvčete vždy jen větší budí lásku. S planoucí tváří hleděl v oko Leino a její se ztopilo v temnou hlubinu oka jeho.

„Zůstaň s námi!“ žádala Lea. On ji miloval, a přece zdálo se, že ho něco táhne odsud.

„Zůstati s tebou? zde zůstati mám?“ volal smutným, žalostným hlasem. „S tebou? – Ó, jak bych rád! – Mne nikam touha nevábí, kmen můj nezná vlasti nižádné, po níž by si zastesklo srdce jeho! – Zde zůstati mám? – Všecko mě tu k sobě vábí, zde se mi zdá, jako by mne každý kmen, každý kámen znal a vypravoval mi o dávných časech i o dnech dětinství mého! – a – přece –.“

„Zůstaň s námi!“ žádala Lea; „proč toužíš, proč žádáš odejít odtud, kdežto pravíš, že tě všecko k sobě vábí?“

I starý žid přistoupil, prose, aby zde zůstal, a v prosbě jeho se zisku žádost s láskou k dceři podivně střídala.

„Zde stánek bude náš,“ skončil prosbu svou, „zde byt bude náš! – Dlouho-li ještě může býti přáno šedinám mým, abych bydlel mezi vámi a abych vládl jměním svým mezi vámi? A jestliže shromážděn budu k otcům svým a prach můj v cizou zašlapán bude zemi, kdož ochrání nešťastnou dceru Israele, kdož jí ochrání jmění, které nashromáždil otec její ve strastech života toho?“

Při jmenování svého jmění vždy se bázlivě ohlížel, aby žádný mimo cikána neslyšel vyznání toto, a jeho hlas vždy tak seslábl, že ani cikán sám tato slova nedoslechl.

„Žádný necítí s ní,“ mluvil dále, „žádný necítí, co doléhá na srdce její! Žádný nezná uvážiti její bol, než kdo bloudí, jako my, vzdálený od vlasti své; kdož se ujme bídné dcery Siónské, až otec její usne povolán v lůno Abrahamovo? Potupent' národ náš, žádného práva nešetří se k cizincům! Kdo ochrání před potupou dítě zpustlého Jerusalema? Jako vlci v pohoří pustém číhají na nás, aby se rozdělili,“ ohlížeje se šeptal, „o rouno beráncí. K tobě důvěru mé dítě má, srdce tvé tě pozdravilo včera mezi námi. I ty jsi osiřelý, rozplašený národ tvůj nezná syna svého, není žádný, kdoby provázel milostí kroky tvé putováním pustým. Ty jsi zvyklý snášeti, tobě netřeba mnoho. – Dcera má tě miluje!“

Obejmutého držela až posud Lea pevně ve svém náručí, jako by se bála, aby vzdoruje prosbě otcově, neušel objetí jejím. Leč on v uplakanou Leinu hleděl tvář, sklesl v pestré kvítí k bosým nohám jejím a s neobyčejným národu svému zápalem: „Leo, ty mě miluješ?“ volal, objímaje kolena její.

„Ano – ano!“ odpovídá Lea, sklesší taktéž k němu, a klečíc v pevné vinuli se objetí.

„Kdyby láska tvá dosáhla výše milosti mé!“ úpěl cikán.

„Jen hloub želu mého vyrovná se výši lásky mé!“ odpovídá Lea.

„Hluboký zármutek obestřel srdce dcery mé,“ mluvil starý žid, stoje před nimi, „jako v chladnou mlhu halí studené vody Cedronu hory olivové, a proud slzí jejích byl co silný

pramen zdroje Siloah, hučící v oužlabí skalném; leč příští tvé zaplašilo mlhu s palmy na Jordánu, a slze její jsou rosa na rozkvetlé růži Jericha.“

„Leo! milenko má! choti má!“ volal cikán.

„Zůstaň u nás!“ opakovala Lea.

„Tedy mne přijměte skaliny ouzké v náruč svou, pěstujte mne co nemluvně v kolébce libé, šepotejte stromy mladistvé ve sny mé a udřímejte srdce mé, uspěte žal můj!“

Tak zalkal cikán v kvetoucí dol a v hlubokém utonul zamyšlení.

„Oblaženo bude opět stáří mé,“ pravil žid, vděčně sepjav třesoucí se ruce, „a šediny moje bez útěchy nezůstanou v poslední čas dnů mých. Již nebudeš opuštěna co hrdlička ve skalách Arábie, veseliti se budeš po pahorcích kvetoucích co srnka na horách Beter, a hlas tvůj bude co hlas zpěvce na vinicích v Engady. – A i tobě bude blaho mezi námi; v okolí jest vesnic bohatých, hudbou jmění tvé se zvýší jako cedr na Libanu!“

„Zůstaň s námi!“ prosila Lea.

„Ano, ano! zůstanu s vámi! Kam by mě vedla pouť má? V pustý, cituprázdný svět, kde žádný nezná žalů mých, nerozumí srdci mému – necítí se mnou žádný! Zde domov můj, otcina má, vlast má! zde láska mě uvítá, milost zdržuje a soucitnost provází! Zde zůstanu, mezi vámi!“

Starší cikán vzav hudební nástroj svůj a obrátiv se od nich: „Mějte se dobře!“ pravil, a odcházejícím ze zahrádky svítily se zraky podivnou citlivostí. Vráskovitý jeho obličej jevil jakousi touhu, lásku, mstivost, a mnoho jiných vášní střídalo se v něm v strašlivé směsici v divém sporu s prošedivělými vousy a vlasy.

„Ty nás neopouštěj!“ volal mladší, skočiv za ním, a zachytiv ruce jeho, zamezil mu odchod. „Ty nás chceš zde opustit, kde já doufám nalézt, po čem jsem dlouho již toužil?“

„Pryč, pryč! touha má, pomsta má neznají zůstání, pokoj žádný, odpočinutí žádné!“ odvece starší.

„Tak dlouho jsi hledal nadarmo, a teď ještě doufáš, že nalezneš, co tak dlouho nadarmo hledáno. Ty jsi byl otcem mým!“

„Právě proto, že tak dlouho nadarmo jsem hledal, nevyhasla touha pomsty mé, leč rozňata nanejvýš pudí mě dál a dále –“.

„V stáří tvém –“.

„Právě, že málo jen dnů zbývá ještě životu mému, tím více třeba namáhání dosíci dlouho hledaného cíle! Pryč, pryč, do –“.

„Otče, pamatuješ noc, kdy jsem poprvé přišel k vám? Opuštěné dítě bloudil jsem lesem hustým; z daleka mi zářily ohníčky co hvězdy naděje; já spěchám za nimi. Kolem ohňů sedí

sbor neznámých. Kmen to cikánů. Deštěm zchřadlého ty jsi zavinul ve svůj plášť a k svému přijal si mě ohni. Něco nevyslovitelného, jak jsi pravil, vábilo tě ke mně a taktéž i mne k tobě. Ty jsi slíbil, že mne neopustíš, a já – já jsem bez tebe nemohl býti. A teď chceš ode mne – teď mne chceš opustiti? Zůstaň s námi! –“.

Starší cikán mlčel.

„Každého dne svobodno ti jíti do okolí, můžeš i déle se pozdržeti, jen se vždy opět navrát k nám!“ Starší ještě mlčel.

„Kdo ví, zdali zde nenalezneš –“. Starší cikán se zachvěl; jako by blesk přelétl nějaký papršek citu obličej jeho a jako by dříve již byl o tom přemýšlel, zvolal: „Pozorovals? myslíš? – ah – ty nevíš! – ano, zůstanu!“

Obrátiv se, složil housle své, vzal mladšího plášť, sám žádného nemaje; a přes plot přeskočiv, během spěchal v dol, oudolím zhůru, až zmizel u záhybu skalním.

VI

*... o, bodaj wieczną ciérpiał męka,
kto potępienia mego jest przyczyną.
Niech wieczne wieki piekło łzami gasi,
i nigda łaski niebieskiej niezyska
jak ja nie mogę...*

Seweryn Goszczyński

Tak zůstali cikáni v krajině této. Ve dne chodívali po vůkolních vsích a hospodách podle obvyklého jim života, na noc se mladší navracel v židovu chaloupku, starší však ještě i po nocích jiné, tajné konával cesty. Vysloužilce Bárta navštěvoval jako posud každého večera židovnu, a býval-li vesel, když oni truchlili, dá se lehce po-myslit, že nebyl truchliv, když oni než jindy byli veselejší. On, starý žid a dívka služebná, všickni milovali mladšího cikána, starého však počínání, ač zřídka kdy byl k spatření, v každém budilo tajnou hrůzu.

Mladý cikán celým srdcem a vším plamenem první lásky miloval Leu, jak jen mladému, již rodem a vychováním rozohněnému cikánovi bylo možno, který poprvé našel člověka, jenžto s ním stejně cítil. Může býti, že ještě jiná plamenné lásky byla příčina, která později pokračováním v příběhu zřejměji se pozná. Lea jeho taktéž i z těch samých příčin milovala, a byla, či se jen zdála, den ode dne veselejší.

Leč náramná žárlivost cikánova kalila nejen jeho, ale i její blaženost. Jest to úkaz nezřídský, že čím plamennější jest láska milencova, tím ohnivější i jeho žárlivost. Tak i zde. Někdejší smutek Lein byl cikánovi nanejvýš podezřelý, a časem někým ze spoluobyvatelů chaloupky pronesená slova, kterýchž cíle se dopátrati nemohl, podporovala důminky jeho. U příležitosti takové horoucími na Leu doléhal slovy, leč ona, přísahajíc, že mimo něho nemiluje žádného, ujišťovala, že on první jest i jediný, který lásku její získal. Po takových rozprávkách předešlý zármutek se navrátil v její obličej, a cikán, domnívaje se, že pochybování jeho smutku toho jest příčinou, slzavě ji za odpuštění prosíval, slibujíc, že nikdy již nebude pochybovati. Nadarmo; již zjitra opět nepatrné slovíčko vzbudilo jeho žárlivost, malicherná myšlenka uvrhla jej zpět v nevyhaslý plamen strašných pochybování.

Bylo to asi po třech nedělích od příchodu jejich, když cikáni na večer od sebe se rozloučivše a každý za svou spěchaje příčinou, v rozdílné strany se rozešli. Mladší kráčel hlubokým dolem, hustým borovým lesem k židově chaloupce a právě se blížil k starému dubu u kostničního kamene.

Nejprostrannější to rovné místo v celém na několik mil dlouhém, ostatně ale velmi ouzkém oudolí. Po pravé straně jest příkrý, vysokými sosnami porostlý vrch, při jehožto patě silně hučí neviditelný potok, který z rozevřené vyřítiv se skaliny, padá v husté, nízké křoví. Prostranné to místo jest okrouhlé, celé mechem porostlé, a mimo ouzký průchod v levo kol a kolem hustě zarostlé kravinami, přes něž vysoké sosny hustě vynikají. Středem vede široká písčité pěšina. Ta uprostřed roviny kolem starého širokého dubu se rozdělivší, dále se opět v jednu širokou stezku spojuje. Dub ten jest rozlehlý sice, ale ne vysoký, nýbrž zhrbatělý nahýbá se k půdě, z které vyrostl. Nesmírným stářím již celý jest vydutý, a rozvrtná i místem propálená kůra jeho strašlivé tvoří podoby. Koruna jeho jest celá přes nízký, mechem zarostlý kámen k západu skloněna; k východu však stojí jen dvě dlouhé větve na koncích svých toliko zazelenalé, tak že se zdá, jako by dvě dlouhé zhrbatělé a zkřivené ruce daleko před sebe zelený podávaly věnec.

Pod nimi v duté kůře jest vytvořený hrozný obličej lidský, jehož vypálené duté oči v temné noci shnilotinou modravě se třpytí. Pod obličejem jest v dubu veliká dutina co doupatá skrýš divé zvěře, a dlouhý bílý mech visí přes ni jako dlouhá brada hrozného obličejce.

Ve vydutině té jest písčiny kámen, na způsob sedadla vystrouhaný a celý mechem obrostlý. Jest to sedadlo bláznivé žebrácky.

Od toho dubu vede jiná užší pěšinka v levo k ouzkému průchodu, za kterýmž náramně rozlehlý, křovím obrostlý stojí kostniční kámen. Jest to písčité, rozsáhlá, asi půl sáhu nad křovím strmící skalina, na níž děšf, a možná že i ruka lidská, samé jako by lidských hnátů a

lebek vytvořily podoby, od čehož se jí tuším takového jména dostalo. Přes tuto skalinu musel přelézti, kdo pěšinou touto chtěl jiti. Za kamenem pak byla ouzká, dál a dále – čím výše zhůru se táhla – širší stezka.

Stezka tato vedla mezi písčítými stěnami, které taktéž jako by lebkami a hnáty byly posety, zhůru výš a výše až nahoře do hustého lesa. Při lebkách stěn těchto chvělo se buď zelené křoví co péra na přílbici, buď červenavé kvítí, panny slze zvané, věnčilo lysé lebky. Pěšina tato byla málo ušlapaná, znamení, že málokdo se osmělil tuto stezku voliti, obzvláště v noci se žádný stezkou touto přes kostniční kámen lézti neopovážil a každý raději širokou pěšinou dolem více než půl hodiny si zašel. Šla totiž o tomto místě pověst, že po této ouzké pěšině mezi vysokými, lebkami a hnáty posetými stěnami straší; drkotající lebky a hnáty že se pohybují na svých místech, a kdo zde bílou postavu spatří, toho že brzká očekává smrt.

V posledních časech obzvláště žádný tuto cestu nevolil, leda starý cikán, chtě se s mladším sejíti, aneb bláznivá, když se navracujíc ze své žebroty, putovala k doupěti svému.

V tom místě u starého dubu sešla se Lea s cikánem. Byl pozdní večer, silně a nakvap se soumračilo; nebo slunce se ztopilo do hustých černých mraků, vystouplých na západním nebi. Okraj mraků ještě vroubila zlatá zář, dolejšek jejich však, kde na dalekých spočívaly horách, časem rozkřížil bledý blesk, a lehce bylo souditi, že po dnešním parném dnu mocná se na noc přivalí bouře.

Lesem, kvapícím temnem stísněným, silná se plížila vůně. Hluboké, bezdušné bylo ticho; ani dost lehounký větřík nepohnul kvítkami u vysokém mechu a na břehu potoka. Jako temné stíny stály vysoké borovice za hustým křovím, které rovínu tuto kol a kolem roubilo.

Uprostřed ve své strašlivé postavě stál starý dub a ve vydutíně jeho seděla ještě žebrající bláznivá. Oči k oněm dvěma nad sebou nataženým větvím majíc obráceny, nesrozumitelná šeptala slova. Nebylo lze rozeznati, zdaž se modlí aneb tajná v slovích jejich bloudí kletba.

Z hustého křoví v prostoru vystoupivšímu cikánu běžela Lea s radostným zvoláním vstříc, již dříve na planinu při starém dubu přišedši.

Chtěla mu kolem krku padnouti; on však vztaženou naproti ní rukou ji zadržev: „Zpátky!“ hlubokým, třesoucím se hlasem zvolal. Bylo na něm znáti, že cestou velmi spěchal, neb sotva dýchajícimu silně a rychle zdvihaly se a padaly řadra.

„Zpátky ode mne!“ zvolal, „zpátky! to jsem očekával!“

„Milence?!“ uleknuta vykřikla Lea.

„Jak sem přicházíš?“ táže se kvapně cikán.

„Tobě vstříc jsem vyšla!“ odpovídá Lea.

„Dnes? – právě dnes? – proč ne jindy?“

„Nevěděla jsem nikdy, kterou se budeš vraceti cestou. Včera jsi pravil –“.

„Ó, výborně! tak mě nezklameš! Leo! Leo! proč jsi lhala, že mě miluješ? proč jsi mě nenechala jít v širý svět? Byl bych nepoznal blaženosti, po které nadarmo dychtiti budu!“

„Opět tě sen tvůj –“.

„Nemáš mi nic říci?“ zvolal divoce cikán, „v ničemž mě za odpuštění prošiti? v ničemž!?“

„Já nevím –“.

„Nic nevíš? – Opravdu!? –“.

„Nic!“ odpověděla Lea žalostně. „Leo! Leo!! nic nevíš!?“

„Opět tě –“.

Ted'cikánova divokost nejvyššího dosáhla stupně. Pevně chopiv Leu za ruku, divoce se jiskřícíma očima hleděl jí v ubledlou tvář, a na celém těle se třesa, dutým volal hlasem: „Ó, rci jen, že jsi mě tak časně neočekávala – přiznej se! – Leo, kdo byl onen ve skvostném mysliveckém oděvu, bílé péro houpalo se mu na zeleném klobouku. Černé vousy –“.

Lea, ač již více takových prudkostí jeho výrazů byla svědkem, náramnou hrůzou se chvěla a velké slzy se jí lily po bledé tváři.

„Černé vousy,“ opakoval cikán, „dvojku na rameně, kráčel nahoru lesem –“.

„Valdemar Lomnický! to on, to on! já ne – já ne!“ zvolal nad nimi hlas. Bláznivá stála na sedadle svém a rukou vysoko vyzdviženou držela se suchých větví.

Bez vykřiknutí, ano beze všeho zvuku a hlasu sklesla Lea v mech pod starým dubem.

„Leo! Leo! pro Boha!“ – volal mladý cikán; ona však, zdvihši se, ubíhala rychle k domovu. Mladý cikán kvapil za ni; již daleko se míhal šerem bílý její šat. „Leo! Leo!“ volal cikán, spěchaje za ní, až pak v dálce umlkl jeho hlas. –

Hvízdaje si, přelízal starý cikán po chvíli kostniční kámen, a přeskočiv, kráčel, ničehož kolem sebe si nevšímaje, za nimi v tmavou houšť. Chechtající se bláznivá zůstala sama v temnu lesním.

Hlubší a hlubší valila se tma ve klín hlubokého dolu a vysoké borovice kolem mizely v mrákotách. Starý dub se zdál v temnu tomto příšerná co postava seděti uprostřed pusté planiny, a zdvihajícím se vichrem pohybovaly se nejdelší jeho dvě větve k východu co daleko sahající ruce. Smutná skučela vichřice mezi kostničními stěnami přes kostniční kámen, a mladé křoviny se houpaly, co temné chochole bílých přílbic, po kamenných lebkách.

Chechtající se bláznivá seděla pod houpajícími se větvemi ve vydutíně starého dubu v hluboké tmě. Strašlivý obličej v kůře dubu svítil shnilýma očima temnou nocí. Ona však ustavičně temné kletby šeptala a daleký hrom burácel z hluboka v strašlivá kletby její slova.

Časem osvítil bledý blesk mdle šírou prostoru, takže jen z polovice starý dub, kostniční kámen a vúkolí jeho byly k spatření – a vždy opět černější a černější se sevřela noc.

VII

*Samotna – dziewica:
i oczyma i westchnieniem,
dosięga twarzy księżycy.
Szuka aniołków po niebie,
rączkami białą pierś gniecie:
„Księżycu! weź mię do siebie,
źle mi na świecie!“ ...*

Alex. Dunin-Borkowski

*Szeptał, szeptał swą powieść – a w twarzy rycerza
czarna, czarniejsza chmura coraz się rozszerza;
i znów nagle rozpaczą zaciemnione lica
zapał gniewu i wżgardy jak pierun oświeca;
aż w nim powstała wreszcie ta ponurość dzika,
co patrzy w jeden przedmiot – w trumnę przeciwnika,
kruszy najświętsze węzły w ogniu swego piekła,
gdy i w najbliższym sercu trucizny dociekła!
Aż w nim powstała wreszcie ta chciwość szalona
krwi – krzyku – dzwonów – płomień popsutego łona,
co domowej niezgody rozpala pochodnię,
i w własnym swoim gnieździe – zbrodnią karze zbrodnię!*

Malczewski

*Czasem widnokrąg pęka od końca do końca,
i anioł burzy nakształt niezmiernego słońca,
rozświeci twarz, i znowu okryty calunem
uciekł w niebo i drzwi chmur zatrzaskał piorunem.*

Již se náramně sešeřilo; mračno se valilo nakvap od západu a co padající nebe blížilo se k žíznivé zemi. Temnota hustá tížila skaliny a stromoví a plížila se kolem zřícené věže; než starý Bárta nicméně přece seděl u židovy chaloupky, a časem křížující se blesk ukazoval ruce jeho cestu k plné sklence, jestli některé „aj – aj“ mezi vypravováním již opilému vyklouzlo z úst.

Právě, pohlížeje k mračivému nebi a k zříceninám v šero zahaleným, končil svou pověst, kterou mimo něj žádný neslyšel, a poprvé snad dnes s tím doložením končil, „že půjde a půjde, až přijde – ze židovny.“ Vstal, přitiskl sklenku k ústům, a vyprázdnil ji, čímž se – dle vlastního vyjádření – dorazil, motal se ze zahrádky. Mezi dvířkami letí mu bílá postava vstříc. Vrávoraje, valí se na stranu. V patách za postavou tou, byla to Lea, běží mladý cikán, „Leo! Leo! tedy přece!“ zoufanlivě volaje. Lea sklesla při kamenné tabuli v trávu. Starý Bárta přivrával také k stolu, a skleničkou o tabuli zazvoniv, ukazoval přiběhší dívce na skleslou Leu. Ta, jako by již uvyklá na takové výjevy, pozvedla dceru pána svého na drnové sedadlo ke kamenné tabuli, a Lea, hlavu na ruce složivši, hlasitě plakala.

„Leo! Leo!“ vzlykaje volal cikán, klečící při nohou jejích. Hlas jeho byl hrozný, jako by z hlubokého hrobu uvadlých prsou přicházel. „Leo! tedy přece pravda? přece mě neklamalo tušení mé? – Leo! jen jediné slovo!“

Pláčící neodpovídala; – on však, sebrav se, kvapně povstal. Strašné předsevzetí jistotu zvědět proměnilo najednou chování jeho. Jako jízlivý blesk přelétlo divoké usmání rty jeho, rukou sáhl po čele a po prsou, a pak, jakoby zaražený, tázal se služebné dívky: „Co jest jí? – Judito, rci, co jest jí?“

„Já nevím,“ odvece dívka; „taková bývala, nežli jste přišli k nám – tak bývala, – ale proč? – to já nevím!“

„Taková bývala!“ opakuje cikán; „a vždy taková bývala, již od narození svého?“

„Ne, to ne! – ona bývala veselá, veselejší nežli já, ale –“.

V tom se náramně zablesklo, a celá dříve temná krajina byla viditelná. Dívka se zarazila; cikán však stál nepohnutý, s rukou v prsa zarytou a ustrnulé oči beze všeho světla na dívku maje upřené. Bárta, do trávy skleslý, namáhaje se vstáti, hlasitě vykřikl, a žehna se, zpět se svalil. Lea mezitím povstavši, prosebně k dívce ruce i zrak pozvedla, než příliš slabá opět sklesla; což však ani nepohnutý cikán, ani dívka k vysloužilci obrácená nezpozorovala. Blesk zhasl a ještě hlubší než před ním nastala tma.

„Ale, ale –“, důrazně a rychle opakoval mladý cikán.

„Ale jednoho času, jest tomu osm let,“ pokračovala dívka, „přišla večer Angelina, hospodyně ze zámku, bývalá hospodská; a tajně promluvivši s pánem, odvedla Leu, kam? nevím.“ – Hluboce vzdychla Lea; bylo to vzdychnutí jako umírajícího. „My jsme nepokojně očekávali návrat její.“

Netrpělivý otec jí několikrát vousektech vyšel vstříc – nadarmo; ještě ouzkostlivější vždy se navrátil.“

Cikán stál jako zkamenělý. Dobře, že hluboká tma halila tváře jeho, zhrozená by sice byla prchla dívka před obličejem jeho.

„Po půl noci,“ mluvila dále Judita, „po půl noci přiběhla sama, prostovlasá, v šatu rozervaném, sama proti sobě zuřic: ‚Nešťastný národ náš, kdo obrání vyhnance v cizí zemi!‘ byla polomrtvá slova její. Více nemluvila, nevyjevila nikdy. Jestli jí kdo na ten čas byl připomenul, jako dnes bylo chování její, a od té noci nepřišlo usmání v bledou její tvář, nýbrž beze slova promluvení sedávala tamto při chaloupce s okem v dálku upřeným, jen někdy smutnou si zpívajíc píseň.“

„Kde že byla? – co tam dělala, neví žádný, – docela žádný?“ volal cikán, nucenou tichostí zmírňujíc slova svá. Horké slzy se mu valily po opálené tváři a horká krev se prýštila ze zbouřených prsou pod sevřenými v ně prsty. V tom volal nemocný starý žid v chaloupce, a Judita spěchala v nízkou sednici.

„Žádný že to neví? – každé dítě to ví,“ počal vysloužilce, mezi vypravováním na nohy přišel a ke stolu dovrávorav, „ano, každé dítě to ví – já jsem jim to řekl, – sám jsem to všecko vyčíhal. – Zporučili mi to sice, dostal jsem, že jsem nemlčel, výprask, na mou věru – ano. – Ale kdyby mě hned zas položili, ven to musí; a beztoho pán dnes ještě není doma, šel přes pole, do městečka, a nepřijde domů až – až – ráno.“

„Tedy žádný to neví!“ vzdychal, nevšímaje si Bárty, cikán a obracel se jako k odchodu.

„Ou! ou! stůjte!“ – chopil se Bárta cikána, obávaje se, aby jeho vypravování neušel. „Žádný to neví – já to vím – všecko –“.

„Mluv! mluv, co víš, probůh!“ překvapiv se a popadnuv Bárta za prsa, křičel cikán.

„No, no! držte mě – ano – ano,“ – pokračoval Bárta s mnohými přetržkami a v nepořádku, „ano držte mě – se mnou se beztoho všecko točí – a jsem slabý na nohy – ano od těch časů, co jsme byli na Rejnu; ó, tenkrát jsem ještě uměl utíkat – na mou věru –“.

„Mluv! mluv! co víš o Lee?“ volal cikán, přistaviv vrávorajícího ku kamenné tabuli.

„Ano – ano! – hned vám to vysvětlím. – Jednou se vám vracím domů; bude tomu ode dneška za dva měsíce osm let, já jsem si to zapsal. – Vracím se odsud domů, viděli jsem, jak stará Angelina odvedla Leu, a chtěl jsem vidět, kam; nebo já musím vědět – všecko – ano –“

všecko. Pospíchám tedy, až přijdu domů – a tu vám bylo pozdě, brána zavřena, a já jsem byl venku a nemohl jsem se nikterak do zámku dostat. I myslím si: „Co je víc?“ – a lehnu si na zem, co líhám vždy, když přijdu pozdě a nemohu po zámku. A tu vám ležím, chvilkami dřímám a chvilkami hledím dolů ke vsi, kde se ani světýlko nemíhalo. Nade mnou byly pánovy okna – a v těch také bylo tma – a ticho – ticho ne – ne, to bych lhal – ticho ne; nebo najednou bouchnou dvěře, až okno zařinčelo, slyším ženský křik, hrozící hlas mužský a mezitím chechtot; – jak se mi zdá, byla to stará hospodyně – bývalá hospodská.“

Bez sluchu a bez pozornosti stál cikán jako v zapomenutí; tato slova však jej vzbudila ze strašných myšlenek k strašné jistotě. „Angelina!“ vykřikl, a opřev se o tabuli, hlavu k samým ústům vysloužilce přiložil, jako by osláblé ucho jeho nebylo s to, aby všechno doslechnouti mohlo. Bárta seděl na kamenné tabuli.

Tu povstala Lea v hrozných rozpacích. Podepřena o tabuli, daleko se napnula a oko její zářilo plamenem zoufanlivým, jako zabraňujíc dalšímu vypravování. Časem zvedla prosebně pravici svou proti Bártovi, zády k ní obrácenému; leč zemdlelá vždy opět sklesla a nebylo jí možno ani slova promluvit. Ona se domnívala, že žádný o tom neví, – neb se žádným nemluvivši, nikdy neslyšela, co Bárta každému již byl vypravoval, – a teď – měl to onen slyšeti, kterého jediného milovala a jehožto nynější smrtící cit lze jí bylo si představit; neb dobře znala nesmírnou jeho citlivost, žárlivost a divokost. Blíž a blíže mezitím přicházela bouře; – častěji se mezi vypravováním blýskalo, ostatně byla hluboká tma, takže nebylo ničeho vůkol k rozeznání.

„To trvalo hodnou chvíli, – já jsem se třásl jako osika,“ mluvil Bárta dále, „nebo kdyby mě byli dostali, že nejsem doma...; a najednou se vám rozlítou okna, strašlivé vykřiknutí nato – a tu vám vyletí Lea s okna – aj – aj, ano, s okna – prokletá potvora – s okna, deset sáhů vysoko – ne – ne – to bych lhal – devět – ano, devět – zrovna přede mnou, a běží odtud. Já jsem se sebral a pryč stranou, aby mě žádný neviděl. Co se potom stalo, nevím – nic nevím – ale povídal jsem o tom –“.

Polomrtvá Lea sklesla zpět ve světle oslňujícího blesku a odvěkla se na obvyklé jí místo k chaloupce. Časem bylo slyšeti zoufanlivé sténání z hluboká jejích zbouřených ňader. Po chvíli následovalo předcházející blesk hrozného rachocení hromu; a dlouho opětovaly skaliny strašlivý jeho hřmot. Cikán neslyšel ničeho více, zkamenělý díval se pustým pohledem v čirou noc, a horká slza neulevila hluboké bolesti srdce jeho.

„Ano, povídal jsem o tom, na mou věru – a tu mě sebrali, a musil jsem se přiznat, že jsem přišel pozdě, a vyflákali mi, a zporučili mi – ano, – ale pán není doma –“.

„A žádný, žádný se neujal –“, mluvil do sebe cikán.

„Neujal?“ chopil se, poslední slovo zaslechla, řeči té Bárta, „neujal? – koho? snad ne jí židovky? – ano – to bych žádnému neradil, a proti komu? – proti jemnostpanovi? ano – aj – aj – aj –“.

„Valdemar Lomnický –“, mluvil cikán dále.

„Ano, tak se jmenoval náš – či jmenuje se náš jemnostpán; – Valdemar Lomnický, hrabě z Borku. – Ale dnes ho nenajdete doma, šel přes pole do městečka navštívit přítele, a nevrátí se až na noc, ano, až na noc. – Noc? – kolikpak máme hodin?“ – A jako by se byl zpamatoval, hleděl Bárta kolem sebe. „Co, již je noc? To není možná! He – holá!“ Hledaje skleničku, kterouž by zazvonil, vrávoral kolem stolu a vrazil na ustrnulého cikána. „Co to? – kdo tu?“ táže se Bárta.

„Valdemar Lomnický!“ hrozným hlasem zvolal cikán. „Tak jako nebes hněv se snáší nade hlavou naší, tak rychlá jako jeho blesk, tak hrozná co jeho hlas bude pomsta má!“

Silný, za dlouhou chvíli trvající rozsvítil se blesk. Celá krajina, temné stíny stromů, hrozná postavy po skalní stěně, věž zříceného hradu, protějščí stupeň skal, celý dol planul v oslňující jeho záři. – S očima zuřivě vytřeštěnými, s vlasy vzhůru naježenými, s pravicí k nebi napřaženou stál cikán při kamenné tabuli, levicí drtě svůj hudební nástroj; struny praskaly, a umírající hlas jejich jako by mluvil a slovy: „Rozplašen můj národ“ naposledy se ozýval. Naproti němu na druhém stole stála hrozná postava bláznivá a u nohou jejich starý cikán. Hluboce vzdychala v besídce Lea; a Bárta, na zeni skleslý, hrůzou hlasitě vykřikl.

„Hahaha! to já ne I – já ne – to on!“ chechtala se bláznivá; „hahaha! to on! pomsta! pomsta!! pomsta!!!“

„Pomsta!“ opakoval dutým hlasem starý cikán.

Teď zhasl blesk a čirá tma zahalila celý dol. Ničeho nebylo k spatření; jen hluboký a rychlý dechot mladšího cikána rozléhal se nastalým tichem uleknuté krajiny.

Po chvíli náramně burácel hrom, a „To on! to on!“ volala bláznivá v jeho strašné rány. „To on! já ne! já ne – hahaha! tento jinoch! hahaha! to on! to on! mne svedl – já nesměla býtí samotná; já ne – já ne! – on jich svedl více – já jen pomstu chystala jsem jemu!“ – Teď ještě zdaleka opětoval ohlas hromové rány.

Po chvíli, jako k sobě přicházejíc, mluvila s navrácenou pamětí bláznivá: „To on! to on ztroskotal blaženost tvou, mladý šílence! – I já jsem byla v náručí svých rodičů šťastna, v náručí milence – daleko – da – hahaha! – to on – já ne – já ne! svedl mě, já svedla jeho; to já mu ji dodala, to já! – to on jí mocí vzal, co já mu dobrovolně obětovala – to já! – a tou chaloupkou – tou chtěl mi zaplatit – tou – tou – hahaha!“

„Angelino!“ vykřikl cikán a sklesl zpět na kamennou tabuli.

Opět osvítil jasný blesk hrozný tento výjev; silné hřmění následovalo; potom opět hluboká tma, hluboké ticho.

„Angelina! ano ano, to jsem já!“ volala bláznivá.

Starý cikán sebou trhnul, jako by mladšímu chtěl přiskočiti ku pomoci; leč, jako by nemohl s místa, opět zůstal státi. Mladší sklesnuv, vinul se po zemi, a hledaje slov, nesrozumitelné vydával zvuky.

Opět hluboká tma.

„Ano, to já! to já!“ pokračovala bláznivá. „Ano, já, Angelina, svedla jsem mu milenku tvou! – Běduješ? pro ni – pro ni? –“. V hlubokých myšlenkách pohroužena pak doložila: „Ach pro mne snad také tak bědoval Giacomo můj, když lodku jeho houpala voda pod mostem Rialtským! – když –“.

Opět se silně zablesklo a celá krajina byla viditelná. Rukou levou oči si zastírajíc, pravou v polední ukazujíc strany, stála šeredná postava bláznivé ještě na kamenném stole. Bolestí se vztýčil mladý cikán; rtoma beze zvuku pohybujíc, pravou rukou ukazoval na rozhalená prsa, na nichž znamení jako krvorudé k přísaze vyzdvížené ruky jasně se skvělo v sinavém světle blesku. Leč divoce již byl přiskočil, toto spatřiv, starší, a uchopiv bláznivou, vlekl ji ze zahrady, ustavičně „Já ne, já ne! to oni to oni!“ volající a mezitím se chechtající.

„Stůj! ta nešťastná jest matka má!“ vykřikl mladší cikán, v největší bolesti vši silu sebrav a za nimi spěchaje, a „matka má! matka má!“ opětovaly skály bleskem ještě ozářené krajiny.

To vše se ještě stalo, nežli blesk uhasl; teď však opět hluboká se zhustla tma, těžké krůpěje počaly padati z černého mračna, a daleké skály ještě „matka má! matka má!“ odpovídaly ohlasem temným.

VIII

*Pokój umarłym! nieboszczka spoczywa snem
anielskim, nie budź ją (...) jej tu nie dobrze było
na tym świecie, czemuż ma się wracać?*

Lucian Siemieński

„Otworzcie...!“ wołano ze dworu.

Lucian Siemieński

Bártovi, který mezitím v trávu povalený usnul, a jednotlivá slova o Rejnu opakuje, nepokojně se od jedné strany na druhou obracel, padly dvě nebo tři krápkové dešťové právé na obličej. Tím probuzen a po dlouhém namáhání na nohy se postaviv, počal okolo sebe sahati, kdeby byl, upamatuje se. Zasáh stůl, jezdí rukou po kamenné tabuli, a namakav skleničku, počne ní řinkati o stůl. Žádný nejde; – dlouhé pusté ticho, hluboká noc. Vrávorá stranou a: „Na Rejnu, na Rejnu, tam bylo lépe,“ kojí se vzpomínáním. „Jak jsem zařinkal, hned tu byli!“ – V tom se zablesklo, ale jen mdle.

Bleskem uhlídav Lein bílý šat na obvyklém jí místě při chaloupce, vrávoral k ní v besídku. Skleničku nesl s sebou, nepochybně že ji chtěl žádati, by mu ji opět naplnila. Dovrávorav tam, škubal ní, žádaje kořalku. – Ona se nehýbala, neodpovídala. „Vstaneš nebo nevstaneš? – Leo! vidíš, já sem jdu každý den – aj, aj – ano, každý den, jen pro tebe; – na mou věru; – když jsem byl na Rejnu –“.

Opět se náramně zablesklo a celá krajina byla viditelná. V světle blesku spatřil Leinu mrtvou tvář. Bledý, bolesti plný obličej v sinavém světle blesku hrůzně vyhlížel. Oči mrtvé a v smrti ztrhané, jedno daleko v neskončené říše napnuté, druhé něco málo přivřené, zuby zařáté, pysky měla polootevřené, a kolem obličejce padaly, co černý závoj, rozervané její kadeře. U velikých krápkách stály kapky dešťové neb smrtelný pot po mrtvém čele, po celé tváři.

Opět se setmělo. Hrůzou jatý počal vysloužilce náramně křičeti, a vrávoraje, co mohl rychle ze zahrádky spěchal. Umlkl – umlkl i ohlas dalekých skal. Silně zahřmělo; rozléhal se strašný hromu zvuk oudolím, dlouho odpovídaly skály; pak slabá ještě z dálky hřměla ozvěna a opět dlouhé, pusté bylo ticho. Hluboká noc. V tom zanášel nad oudolím víchr hlas velkých zvonů; nepochybně, ve vůkolních vsích a v městečku proti mračnům zvonilo. Smutní byli zvukové dalekých zvonů.

Vykřiknutím hrůzyplným ze strašných snů probuzen, vyběhl – ač velmi byl nemocný – starý žid z chaloupky a za ním dívka, nesoucí rozžatou svíci. Přistoupivším k besídce zjevilo světlo, polivši bledý obličej Ley rudou září svou, příčinu vzkřiknutí vysloužilce. Zaskučel víchr, zhaslo světlo, a: „Já – já jsem prodal – já jsem usmrtil dceru svou!“ vyzvolav, klesl starý žid k nohům jejím.

Blesk teď svítil za bleskem, a „dceru svou, dceru svou!“ spolu s hromobitím opakovaly skalnaté stěny. Hustěji a častěji počaly padati kapky dešťové v těžkých krápkách, až se šíré mračno v náramný rozpustilo lijavec. Při ustavičném blýskání, jako o pomoc volaje, zněl silně a bez přestání zvonek zámecký a z dálky proti bouři zvony vůkolních kostelů. –

Hrůzná to byla noc, hrůznější však ještě noci té, co pod temnem roucha jejího bylo spácháno. S malými přestávkami zněl zvonek zámecký temnotou noční, zněl bouří lítou, zněl hučením deště, a ještě posud se rozléhal jeho hlas krajinou, která, jako přestrašena přešlou bouří, v hlubokém trvala tichu a mlčení. Byly asi tři hodiny s půlnoci. V ouřední sednici na zámku míhalo se množství světel a všickni ouředníci byli shromážděni. Jeden po druhém se střídali u zámeckého zvonku, nebo všecka čeleď byla vyslána hledati pána, v bouři snad zbloudilého.

Jako obyčejně byl vyšel k večeru Valdemar Lomnický do blízkého města navštívit svých známých. Pokaždé se vrátil, nežli desátá hodina byla minula; a dnes minula desátá, přešla půlnoc, a on až dosaváde nevrátil se. Nadarmo již jej očekávali věrní jeho. – Byli ujištěni, že v bouři zabloudil; neb věděli, že mu nemožno jinde, nežli ve svém zámku, v pevně uzavřených pokojích svých pokojně spáti; věděli, že věřil, jestliže jen jedinou noc nebude spáti v zámku svém, že bude ta poslední života jeho. Protož ustavičně se rozléhal hlas zvonku zámeckého po vůkolních lesích, aby zbloudilý dle hlasu našel cestu do zámku.

Když však půlnoc minula, tu starostliví vyslali poslední čeleď, aby se šli ptáti do blízkého města, zdali nastávající bouře tam pána jejich nezdržela, a jestliť tam, aby jej vyprovodili do zámku zpět. Teď však byly tři hodiny s půlnoci a žádný se nevracel. Ustavičně ho ještě důvěrně zvali zvukové zvonku nadarmo v bezpečné stěny.

Teď byly tři hodiny a silně zatloukl někdo na zámeckou bránu. Rychle sběhl první písař a za ním se hrnuli ostatní po schodech, každý se světlem v ruce.

Otevřeli bránu, a židova děvečka Judita, lomíc rukama a naříkajíc, vrhla se k nohům jejich. Uvedli ji v sednici, a tu jim vypravovala, že právě teď skonala dýle nemocný pán její, starý žid, lítostí nad smrtí dcery své; a že jí tak ouzko přicházelo tam o samotě, že slyšíc hlas zvonku a uzřevši světlo na zámku, sem spěchala o tom dáti zprávu. Dále povídala, jak se cikání, Bárta a bláznivá dlouho na noc zdrželi v zahrádce před jejich chaloupkou, a pak jednou maně vyšedši, slyšela, jak mladší cikán někomu krvavou přísahal pomstu. Co však dále se dělo, že neví, poněvadž, volána od nemocného pána, se musila do chaloupky vrátiti.

Hluboké mlčení následovalo na vypravování její. Přestrašeni seděli všickni, do země hledíce po různých koutech světnice. Svíce dohořivaly jedna po druhé a hasly, a umdlení dlouhým bděním a starostmi, dřímal jeden po druhém. Židova jen děvečka bděla, oplakávajíc smrt pánů svých. Zámecký zvon mlčel.

Přešla půlhodina, bylo půl čtvrté; leč venku ještě byla hluboká tma pod šerým nebem. I v zámku byla tma; všecky svíce dohořely, a všickni, přemoženi mdlobou, pevně spali.

Náramné tlučení na zámecké vrata rozléhalo se zámekem, a ustrašeným hlasem volal někdo venku: „Pro Boha! Otevřete! honem otevřete!“ Všickni se vzchopili, hrůza obešla jednoho každého, a ve tmě se hrnuli ke vratům.

Otevřeli, a Bárta bez šavle, bez klobouku, který podruhé ztratil, tisknul se rychle mezi ně. „Pro Bůh! zavřete, zavřete, honem zavřete!“ – Rychle zavřeli bránu, a držíce třesoucího se Bártu za ruce, vedli ho nahoru do světnice. Rozžali nové svíce, a „Co se stalo? co jest?“ ptali se ustrašeného vysloužilce.

„Co jest?! co se stalo?“ počal tento. Hrůzou byl hlas jeho celý změněný; oči měl na vrch hlavy vyvalené a zmoklé vlasy ježily se vzhůru. „Co jest? ten tam jest! probodnutý naskrz veskrz; ten tam, celý pryč – do smrti ten tam!“

„Mluv! co víš!“ – poroučeli všickni.

„Co vím?“ odvece vysloužilec. „Ano, vím, všechno vím, a velmi dobře; na mou věru všechno.“

„Můj pán! můj ubohý pán zemřel!“ plakala Judita.

„Jak? kýho vlka? Judito!“ volal Bárta, „starý žid že umřel? to není možná!“

„Ano! ano!“ lkala opět Judita.

Ouředníci, vidouce, že na ten způsob od Bártu se ničeho nedozvědí, tázali se ho zrovna: „Co víš? mluv! neviděl jsi pána?“

„Pána? – viděl – viděl jsem,“ odpovídal Bárta a znovu se třásl hrůzou; „viděl jsem – a jak – celý byl – celý probodený veskrz naskrz, celý ten tam, do smrti ten tam!“

„Jak? kde? mluv!“ byla všeobecná otázka a poručení.

„Byl jsem – hm – byl jsem...“ vypravoval tázaný.

„Kde jsi byl?“ ptá se vrchní.

„Hm – byl jsem navštívit – tuhlenon,“ pokračoval Bárta, ukazuje na Juditu, „hm – tuhlenon nebožtíka žida.“ A nedaje se déle mýliti, počal obyčejným způsobem mluvit: „Jdu a jdu lesem, nemyslím nic, a ustavičně jdu a jdu lesem, a nevím, jak jsem tam přišel. – A když tak jdu a nemyslím nic, tu mi najednou letí sám čert přes cestu – ano, sám čert – prosím za odpuštění – sám čert, – a mumlal cosi o pomstě.“

„Kde jsi ale pána viděl?“ táží se všickni.

„Hnedle to povím!“ odvece vysloužilec, a teď vypravoval všechno, co viděl, ano ještě víc, s jednotlivými „aj, aj“ a „prokletá potvora!“ svou pověst protkávaje. Obsah byl následující.

IX

*A tak w całym obszarze uśpionej natury,
jam nie spał i wiatr nie spał i gwiazdy i chmury.*

Stefan Garczyński

*Mury, moje mury!
Co oczerniewacie,
że pana nie macie;
pana wam zabili.*

K. W. Wojcicki

*... z grobowca dobywają łona
trupa, za głowę ciągną i ramiona,
z pleśnią – okrytego ilu;
i patrzy: twarz mu jak ropa sinieje,
i ciało w szacie, jak we złocie tleje,
rany niewidać...*

Józef Dunin-Borkowski

V opilství, pak bleskem a hromobitím přestrašený, jakož i předešlými výjevy polekaný Bárta chybil, vyšel ze zahrádky, každodenně nastoupenou stezku, a místo v právo do oudolí, krácel v levo vzhůru pod zříceným hradem po skalnatých stupních a hustým křovím výš a výše, až nahoře nad oudolím přišel v hustý borový les na ouzskou pěšinu. Po obou stranách pěšiny bylo hustě sázené stromořadí z mladých modřínů; stezka však byla rovně a nepřetrženě celým dalekým lesem tažena, takže Bárta, ač ustavičně s jedné strany na druhou vrávorál, přece nemohl se stezky ani v pravo, ani v levo sejítí. Častokrát na hladké, jehličím vysoko postlané stezce upadl vysloužilce; než ustavičně za sebou slyše zvonek zámecký, rychle se vždy opět vzchopiv, vrávorál dále.

Hromobití se rozléhalo dále lesem; vichr skučel smutně hustinou a dřeva praskotem se lámaly při lesní stezce. „Podivno – aj – aj,“ počal si vypravovati, „to jest divné – aj, aj – to jest nemožné – jak? – kdo se –? no – no.“ Opět se silně zablesklo, on se sklonil a spěchal dále.

Postava lidská přelétla přes cestu, a „Milenku – milenku mi svedl! Pomsta! – Pomsta!“ vzlykajíc, zmizela v prostranném houští. Za ní chechtající kmitla se přes cestu bláznivá Angelina a v tom samém se ztratila houští.

Uleknutý Bárta potácel se dále, a hustě nad ním šustily kráपěje dešťové v chvějících se stromích. Tak pobloudiv, vrávoral pěšinou touto asi hodinu, až dešť utichl.

Teď kráčel hlubokým, širším ouvozem; s obou stran do kopce stály nízké stromy, a nohy mu vázly v mokrém písku. Potrhané oblaky poletovaly po nebi a časem zachmuřený nad noční krajinou zašeřil plný měsíc. Jednotlivé ještě kapky s šustem padaly s vůkolních stromů. – Teď byl přinucen zdlouhavěji kráčet; pozorněji stavěl nohu za nohou, aby neuvízl v hlubokém mokrém písku. Leč nadarmo; neb dostatečně opilý několikrát uváznul, a dostav převahu, musil z mokrého písku vstávat. V takových nesnázích těšil se, jak obyčejně, vypravováním a vrávoral ustavičně dále.

Čím však dále přicházel, tím více se oužil ouvoz, až jen ouzkou byl stezkou mezi skalními stěnami. Výš a výše rostly stěny, takže posléz sotva bylo dohlednouti nebe a hluboká tma panovala ouzkou rozsedlinou. Zastaviv se, sahal kolem sebe, a studené kulaté skaliny, co umrlčí lebky, dotkla se ruka. Rychle utrhl; – teď vyšel měsíc zrovna nad rozsedlinou z černého mraku, a Bárta spatřil po skalnatých zdech samé umrlčí lebky, hnáty, drobné stromky a tak dále. Byl v hluboké stezce ku kostničnímu kamenu. Měsíc se ukryl v šeré mraky. Opět byla tma.

Hrůzou jatý běžel dále, chtěl křičeti a nemohl; od jedné strany se odrazil, vrávoral k druhé, a tak od stěny k stěně, hroze se dotknouti jedné jako druhé strany, běžel stále mezi hrůznými stěnami dolů ku kostničnímu kamenu. Ouzkostí a strachem polovystřízlivělý zapomenul na Rejn a všechna svá vypravování.

Asi po půl hodině uděšeného běhu stál bez klobouku a bez šavle u kostničního kamenu. Ouzkostí nevěděl, má-li jej přelézti neb ne. Naposledy se sebrav, lezl vzhůru, aby se dostal přes kostniční kámen na pěšinu k starému dubu.

V tom zaslechl jakýsi zatajený chechtot na druhé straně. Uleknut se zhrozil, dílem však se zradoval, doufaje, že lidskou společnost nalezne. Pozorně vylezl a umínil si dříve vyzvěděti, kdoby byl na druhé straně.

Hrůzou se chvějící stál na kostničním kamenu a přes husté křoví hleděl ouzkou pod sebou stezkou v prostoru kolem starého dubu. „Hahaha!“ znělo to vítězně a vesele přes roští od starého dubu, „to on! to on! já ne – já ne!“ a v šeru zachmuřeného měsíce, který nad kopcem druhé strany větším a šerým mrakem prohlížel, viděl nějakou postavu, ana kolem dubu poskakujíc, rukama tleskala. Jiná postava kopala nějakou jámu a byla téměř již celá v ní

sehnuta, ještě hlouběji ji vyhrabujíc. Strašlivá podoba starého dubu daleko nad jámu natahovala zkřivené ruce, a v dutých očích obličje jeho modravě svítila shnilotina.

Teď opět vystoupil měsíc ze šerého mraku a jasný papršek jeho ozářil větve starého dubu a veškerou prostráň. „To on, to on! já ne – já ne!“ plesala, kolem dubu poskakujíc, bláznivá Angelina, někdejší hospodyně a hospodská. Při jámě leželo něco v plášť zaobaleno. Bláznivá, přiblíživši se, lehkou rukou pozvedla plášť – byl to plášť mladého cikána. Pláštěm tím byl přikrytý krvavý mrtvol Valdemara Lomnického, hraběte z Borku, pána starého Bárty. Po jeho mysliveckém oděvu leskly se zlaté šňůry v záři měsíce. Ano, byl to Valdemar Lomnický aneb mladý cikán; zlaté šňůry na oděvu sice nenosil ve vůkolí žádný.

Leknutím div neodmlel vysloužilce; docela vystřízlivělý lezl pozorně zpět a mezi stěnami běžel tichým krokem v hlubokém písku zpět k domovu.

Měsíc nad rozsedlinou jasně svítil; po stěnách svislé krůpěje co létající jiskry třpytily se modře v světle měsíčním, a kamenné lebky se míhaly pod křovím u věncujícím se kvítí a mechu.

Ustavičně běžel, víchr mu kamenným oužlabím skučel nad hlavou; za ním, pod ním i před ním rachotily kamenné hnáty, a lebky dutými zraky, v nichž modravě svítící hnízily mušky, po něm mrkatí se zdály. Na východu rozsedliny o něco klopýtnuv, těžce padl, a sebrav se, shledal, že jeho vlastní klobouk ležel mu v cestě. Uchopiv ho, bez oddechnutí dále běžel, až v hustém zmizel lese. Tak běžel, až k ránu přiběhl, jak jsme dříve slyšeli, do zámku, a tam, co viděl, vypravuje, končil takto svou pověst: „Ano, ano, jámu pro něj kopal, hlubokou jámu, zrovna pod starým dubem při kostničním kamenu.“

„Pochodně! rychle pochodně!“ volal vrchní. Rozžali světla, a zanechavše v zámku jednoho starého písaře a Juditu, spěchali s Bártou k naznačenému místu, nesouce sebou rejče, motyky a jiné nářadí k vykopání jámy. Kromě že Bárta s cesty nevolně zabloudil k židově chaloupce, kde ticho a pusto bylo, přišli bez zdržení a zastavení ke kostničnímu kamenu pod starý dub.

Tu rozsvítili více pochodní, a rudá zář se rozložila po hrůzné postavě starého dubu a širou prostorou.

Blízko při dubu našli krvavé známky a stopy lidské a opodál rychle narovnaný mech, zakrývající nově vykopanou zemi. Sám vrchní, chopiv se motyky, počal kopati, a jeden z ouředníků vyhazoval nakopanou zem. Šest pochodní svítilo kolem hlav pracujících. Hluboké bylo ticho; jenom Bárta, hrůzou se třesoucí, časem mumlal cosi o francouzské válce a o Rejnu.

Po nedlouhém kopání přišli na mrtvé tělo. Z jámy vyzdvižené položili pod starý dub a všecky pochodně se sešly nad obličjem jeho. Byla to Valdemara Lomnického mrtvá tvář. Oči

měl otevřené, ústa pevně sevřená, obličej tichý. Jeho smrtelný boj nemusil trvati dlouho. V prsou posud vězela dlouhá dýka vlašského díla; a ruka, která mu tuto ránu zasadila, musila bývati zběhlá u vraždění způsobem tímto, neb jedinou ránou na smrt byl zbitý, ana mu právě v srdce byla zaražena. Skvostný myslivecký oděv byl ublácený a zkrvavený, zlaté šňůry se leskly v záři pochodní, zcela byl v tom obleku, jak jej před večerem Lee popisoval cikán na tomto samém místě, domnívaje se, že vyšla s ním.

Rozepiavše těsný oděv jeho a rozhrnuvše košili, našli na nahých prsou dýkou na srdce přibitý papír. Vytáhli dýku, a prudkým tokem se valila z rány s vodou smíšená krev. Na svrchu papíru bylo velkým písmem psáno: „Hned po mé smrti otevřít.“ Rychle z větví starého dubu splekli nosítka, a naložené na nich mrtvé tělo nesli v smutném průvodu do zámku.

Čtyři ouředníci nesli mrtvol Valdemarův, vrchní a ještě jeden šli před nimi s rozžatými pochodněmi. Ostatní dva, pomohše jim mrtvolu přendati přes kostniční kámen, šli ozbrojeni hledat po vůkolí bláznivou a stíhat vraha. Bárta, jinou šavlí zaopatřen, šel, vytasiv ji, s nimi.

Na východu se již bělel pruh nového dne, a světlo jeho mísilo se v záři pochodní, rudě barvící písčité lebky a hnáty kostničních stěn, jejichžto středem se průvod ubíral k zámku. Jednotlivé těžké kapky padaly s listí stromů lesních a s křovin po skalnatých zdech.

Sotva že poodešli ostatní s mrtvým tělem mezi skály za kostniční kámen, obklíčilo pusté šero prostoru vůkol starého dubu, a se šerem i hrůza objala prsa zůstalých hledat vraha. Starého dubu mokré listí se chvělo v ranním větru, a bílý mech – šedá brada hrůzného obličej – poletoval jeho váním. Jasně se skvěly vyhnílé jeho zraky.

Třesoucí se počal Bárta: „Co je naplat v takové tmě hledati někoho? – ano – ano – hledati? ve tmě – aj, aj! Kdyby stál vedle mne a dal mi jednu – ano jednu, tak nebudu věděti, odkud přišla. Na Rejně také jsme hledali vyzvědače – na mou věru – také v noci, ale vzali jsme k tomu“ –

„Pochodně? – ne?“ – tázal se ho starší písař.

„Ne, ne, to bych lhal – jakpak pochodně?“ odvece Bárta, „to by byl vždy zdaleka utekl – či ne, ne – to bych lhal – ne zdaleka, ale daleko by byl utekl, ano daleko, vida nás přicházeti. Ale člověka jsme si vzali, ano, a ten věděl, kde bude, a znal cestu, – aj, aj, ano!“

„Za to my máme vás sebou,“ praví starší písař, „vy jste nám jako světlo!“

„Ano – světlo!“ přisvědčil Bárta. „Světlo, to jest to pravé, tak již mi pan professor říkával – já jsem taky studoval – ano, až do barvy!“

Ač rozesmutnějí, musili se přece písaři dáti do smíchu. „Hahaha!“ smál se za nimi Bárta; „jak? kdo se –? No – no – kdepak jsem nezůstal? – ano, v té barvě; nebo dostal jsem trojky –

jednu, dvě, tři – čtyry trojky, a tu se vám můj nebožtík tatínek – ano, tatínek – rozzlobil, že jsem nedostal čtverku, ano – čtverku, a strhl mě se studií – ano!“

Opět se smáli, a Bárta pokračoval: „Ano – strhl mě, a poněvadž jsem byl hodný klacek – dal mě na vojnu.“

„A proto jste byl to světlo?“ ptal se mladší písař.

„Ne, proto ne – to bych lhal; ale pan professor mě jinač nejmenoval, nežli dumen, anodumen, a to já vím, že jest tolik jako světlo.“

„Snad lumen?“ prohodil starší.

„Ne – ne – dumen – ano, dumen!“ jistil jim Bárta; „a mluvíval na mne po německu, a já jsem mu ani slova nerozuměl – aj, aj – no, což jest to divného? ani slova!“

Teď byli v hustém borovém lese, právě kde se pěšina vzhůru do kopce táhla, vedouc k blízkému městečku. Najednou zůstal mladší písař státi, a – jako by mu něco bylo napadlo, – zastaviv své společníky, radil k návratu.

„Myslím, abysme se vrátili zasypat tu jámu,“ pravil; „mně to teď tak napadlo; – neb vrátí-li se vrah a nalezne jámu otevřenou, prchne tím spíše, uvidí-li, že jest zločin jeho vyzrazen.“

„Tot'by byli měli již dříve pochodně zhasnouti při průvodu,“ odpovídal starší, „a vykopávání se mělo stát soukromě. Však nicméně vraťme se.“

Vrátili se a počali zahazovati jámu. „Já bych soudil,“ mluvil mladší, „že to učinil ten mladý cikán, co o něm židovka vypravovala, že někomu přísahal pomstu; neb z pomsty jest ta vražda spáchaná. Vrah, byl-li by spolu loupežník, jistě by byl dříve svlekl s pána bohatý oblek aneb aspoň uřezal zlaté šňůry a knoflíky –; to však ale i kamínek na sponce, připínající bílé péro na klobouk, byl v jámu spolu vhozený. – A proč se mstíti?“ pokrčil ramenama a mlčel. Zaházenou jámu teď, jako dříve, pokrývali mechem.

„To bylo z pomsty, na mou věru,“ přísahal Bárta; „já jsem sice sprostý člověk, ano, velmi sprostý, ale hádati umím. To bylo z pomsty, to bych hádal, a ten mladý cikán měl mrštnou ruku a ta rána byla dobrá – a ten čert, co mi letěl v lese přes cestu a mluvil o pomstě – aj, aj, ten byl po čertu podobný tomu čertovému cikánu, a já jsem si hned Chval každý duch “ počal najednou Bárta silně se třesoucím hlasem, a ouzkostí si nakrucuje vlasy, dal se do hlasitého pláče.

Vysoká, tmavá postava přicházela z lesa přes rovinu k starému dubu; zlaté ozdoby se jí leskly po prsou jako mrtvý pán nosíval, a právě tak býval jeho krok. Zvolna se blížila postava tato, a čím blíže přicházela, tím menší se zdála býti. Všickni tři se schovali za starý dub. Teď zůstala postava státi před samým dubem. Byl to mladý cikán. Těsné, červené, zlatem vyšívané spodky a modrý, zlatými šňůrami ozdobený kabát byly oděv jeho. Ňadra měl rozhalené a

pravou ruku schovanou na nahých prsou. Mlče, postavil se před starým dubem a hleděl před sebe v zem. „Není zde,“ pravil a opět zůstal nepohnutý.

Zvolna ho obstoupili ouředníci, ze zadu stál Bárta. „Půjdete s námi na zámek!“ poroučel jeden z písarů.

Obrátiv se, kráčel mladý cikán bez promluvení stranou k zámku; okolo něho ouředníci. Vzadu šel Bárta s tasenou šavlí, a ustavičně si stěžuje, že to není ta, kterou tak výborně uměl šermovati, připomínal činy, které s ní byl vykonal ve francouzské vojně.

X

Wieczność jest kołem, wieki jego sprychy...

Cóż życie nasze? Czasu punkcik lichy!

Z kola wybieżeć, nadaremna praca,

(...)

Bądźmy zegarem na płonącej wieży,

ogień się wzmaga, już po dachu wije,

on czeka końca i godziny bije!

Wiersz w dzień Nowego roku

Bylo k ránu, a v úřední světnici seděli opět úředníci shromážděni, všickni, mimo vyslaných ku hledání vraha. Vrchní při malém stolku, a před ním ležel list nalezený na prsou mrtvého pána, s nápisem: „Hned po mé smrti otevřít.“

„Mrtvý pán je složen v zámecké kapli,“ počal vrchní, „a protož míním, abysme, dle vůle jeho jednajíce, přečtli nalezený při něm list.“

Všickni přisvědčili, a on, přistaviv blíže svíce, vzal do rukou list a otevřel jeho obálku. Bylo to dlouhé psaní; přeběhl je nakvap okem a pak počal čísti:

„Valdemar Lomnický, hrabě z Borku, všem čtoucím aneb čísti slyšícím tímto listem své pozdravení vzkazuje a svou poslední vůli. Aby však bylo uvěřeno listu tomu, vidím se přinucena zde posta-viti, co jsem za života svého tajiti hleděl, ač jsem dobře znal, že i moji poddaní o tom všeliké mají důmnění. Nežádám, aby se mírně soudilo o mně, aniž chci, aby se dle okolostojících posuzovalo jednání mé. Chybil jsem, a veřejné vyznání budiž trestem viny mé a dílem snad i pomstou vlastní, neboť jsem ubezpečen, že zhynu příčinou syna svého.

Bylo pozdě na večer – asi půl leta po navrácení mém z cesty do Vlach – když jsem s těhotnou manželkou svou Emmou, maje ji v podezření nevěrnosti, seděl na skalině před besídkou v zámecké zahradě. Sám nevěrný (proč bych nevyřekl vinu svou? – když otevřený tento se bude čísti list, tu již smrt má zmírnila poklesky mé a hrob již vyrovnal, co jsem zavinił jednáním svým) – sám nevěrný, a snad právě proto měl jsem ji v podezření; snad pouhé myšlenky to byly jen, a nevím až podnes. Poněvadž snad okolostojičnosti následků později psaných byly příčinou, vidím se přinucena, chtěje manželce své za spravedlivé učiniti, všecky okolostojičnosti obšírně a věrně vypsati. Zamyšlený hleděl jsem v vzdálené hory, z nichž hustá se valila pára, takže s zatmělou oblohou jedno býti se zdály. Zdaleka hučela bouře. Emma seděla podle mne. Jak dlouho jsme tak, slova nepromluvivše, zde prodlívali, nevím; neustále jsem jen pozoroval, jak víc a víc se blíží bouřlivá noc, až posléze celé hory v šedé roucho tak byly zahaleny, jako by v místech oněch jen jediný se byl rozložil oblak od temné zemi až vzhůru ještě k temnějšímu nebi; – a přece žádný z nás si nedůvěřoval k odchodu napomenouti. Juž byla hluboká tma a vichr skučel bolestně větvemi nad námi ležících stromů, kdy podle mne sedící Emmě nelzelo snésti toho hrůzoplného mlčení.

„Ty mě máš v podezření, že jsem nezachovala tobě věrnost, jakou jsem ti slíbila před oltářem nejvyššího Boha?“

Já jsem neodpovídal.

„Ty se domníváš, že dítě, které pod srdcem nosím, jest plod hříšného obcování s někdejším přítelem tvým?“

Já jsem mlčel.

„Živým Bohem zapřísahám tě, rci, na jakém důmnění zakládáš podezření své, aby mi možno bylo ospravedlniti se v očích tvých?“

Já jsem mlčel; slova ta vzbudila strašné myšlenky v duchu mém. Na nejvyšší stupeň zoufalosti přivedena mlčením mým, povstala, a s pravicí k zamračenému nebi vyzdviženou vznášela se nastávající nocí přede mnou, jako by hrobový stín, opustiv hrůzoplné lůžko své, přišel strašlivou zvěstovat příhodu. Vichr plápolal bílým rouchem jejím, a strašnou přísahu zanášela bouře daleko se rtů jejích.

„Tedy slyš přísahu mou, že jsem nikdy nezapomněla čest tvou ani svou! –“. Zpotvořený buď plod můj, odporný co tato noc zrakům lidským, buď záhubou vlastní i všeho, co jsem kdy milovala, a hodina porodu jeho buď života mého poslední, jestliže jsem krivě přísahala tobě!“

„Záhubou buď mou, jestliže jsem tobě nevinně ublížil!“ zvolal jsem já, pevně, jak se mi zdálo, ubezpečen o pravdě důmnění svého.

V tom silný zasvítíl blesk, jako by se nebe bylo otevřelo, a všechny hory, i ty nejvzdálenější, byly vidět v jeho oslepujícím světle jako černé vlny, pak opět temná sevřela se noc, a již opět osvícené hory opětovaly tisícovým rachotem strašné hromové rány. Hlasité vzdechnutí zavznělo z neznámých úst mezi námi, jako by vyšlo z těla jejího.

Uplynulo pět měsíců od té doby, a mrtvé oko manželky mé po spatření zpotvořilého plodu svého již nic nespatrilo více. Byl to syn; – pravá jeho ruka byla o něco delší než levá, jakož i celý byl k jedné straně nahnutý. Tělo bylo červeně kropenaté, a zrovna uprostřed prsou jeho bylo krvorudé znamení jako k přísaze vyzdvížené ruky. – I mne, toto znamení ponejprv spatřivšího, obešla hrůza; a strach nikdy necitěný – strach před nemluvnětem tímto osadil se v prsou mých.

Matka jeho navracena byla zemi, z které pošla; – však ani syna jejího nemohl jsem trpěti na blízkou sebe. Právě v témž čase Angelina – hospodská ve vsi, která ode mne ve Vlaších svedena, mě až sem následovala, – mrtvého porodila syna, snad též syna mého; a z uplacení podstrčen byl jí nevědomě znamenáný syn, kteréhož ona nápotom vždy za vlastního držela, jakož i po úmrtí přítom oučinkujících osob žádný o tom nepochyboval. – Hrůzný mi byl byt na otcovském zámku; strašná zpomnění ustavičně mi na mysl uváděla nastávající pomstu. Ujel jsem do vojny, v bitvách pohledávaje jestli ne poklid, tedy aspoň časem zapomenutí zběhlých věcí přešlého času. Nadarmo. – Po čtyřech letech jsem se opět navrátil do pustého domova, a poprvé opět hospodskou a znamenáného syna uzřevšího předešlý mě pojal strach. On musil z okolí mého. Nevěda jiné pomoci, vypovídal jsem hospodskou do širého světa, hojnou jí dáváje náhradu. Ona jí povrhla. – Psal jsem jí, že mi nelze bydleti na blízkou syna jejího. Ona tomu věřila, ač z jiných, nežli toho vpravdě byly, příčin. Žádal jsem ji, poroučel jsem jí, aby se s ním vystěhovala z okolí mého. Může býti, že láska materská nedá se vynutiti ani zklamat; neb Angelina – ač nevěděla, že není syn její – nemilujíc podstrčeného syna, zavedla jej a vyjádřila se, že nechce býti než na blízkou mne.

Nemaje teď čeho se obávati, přijal jsem ji do zámku svého; syn byl vzdálený. Ač nevím, kde se nachází, ač žádný mimo mne, toto písíciho, nezná příhody tyto: přece jsem pevně té víry, že on, navrátiv se jednou, příčinou bude zahynutí mého. – Po znamení na prsou svých a po delší pravé ruce své jakož i k jedné straně skloněné postavě bude poznán. A byťby i sám vrahem mým byl, já mu odpouštím a jsem přesvědčen, že přinucen přísahou matky aneb mou, nevolně tak bude jednati o bezživot můj.“

Tak četl vrchní celý list; pozorně a zhrožení poslouchali úředníci. Několikrát přestal čísti, a teď končil, dočítaje závěrku listu, v slova tato:

„I u práva listem tímto žádám za odpuštění jeho; a poslední vůle má jest, aby se – poznán jsa – jediným stal dědičem statků mých. Z té příčiny psal jsem “

V tom se rozlétly dveře a mladý cikán stál mezi nimi. Oděv jeho byl poblácený a roztrhaný, pravici měl za řadry schovanou. Obličej jeho byl bezbarevný a temnomodré oko náramnou jevílo smutnost. Úředníci jej chopivší a Bárta následovali ho v úřední sednici. Zaražený složil vrchní skoro přečtený list.

„Na mou věru, jemnostpane!“ pravil Bárta, schovávaje šavli do pošvy, „jistě že to ten, co zabil našeho pána;“ a starší písař vypravoval, jak ho našli.

„Jsi ty vrah Valdemara Lomnického, hraběte z Borku?“ kvapně vstav, tázal se vrchní.

Cikán se zachvěl, leč neodpovídal.

„Proti tobě jest všecko podezření; komu jsi přísahal pomstu?“ ptal se vrchní.

Cikán neodpověděl.

Počali se ho vyptávati; písař měl přichystaný papír k zaznamenání jeho odpovědí. Nadarmo; cikán nepromluvil ani jediného slova.

„Však my tě přivedeme k řeči,“ počal vrchní a poručil, aby ho svedli do kaple před mrtvol zavražděného pána.

XI

*Dziś... gdzie wprzód wesolość i pienie,
gluche milczenie.*

Julian Ursyn Niemcewicz

Bylo již k osmé hodině, posavad však nebylo příliš světlo po vůkolní krajině; nebo ještě bylo celé nebe zatažené a znovu padal hustý dešť v drobných krůpějích po polích a lesnatých horách. Z lesů se valila hustá pára a vůkolních vesnic nebylo rozeznat.

Hustým borovým lesem s kopce dolů k nazačátku popsanému údolí kráčelo několik mužů, v hlučném hovoru o přešlé noci rozmlouvajících. Široké klobouky, černé pláště nebo staré haleny chránily je před deštěm, a kdykoliv na skalnatou půdu přišli, rozléhalo se klepání dřevěnek jejich hlubokým boroviskem.

„To byla noc; na mou duhu, dávno nepamatuji takové hřmění,“ pravil rychtář, vpředu toho sboru spěchaje; „ano, jsem již přes padesát let a mohu, na mou duhu, říci, že jsem takové ještě neslyšel.“

„Já také ne, já také ne!“ rozléhalo se sborem.

„Bylo to roku... ano, před pěti lety to bylo,“ pravil jeden z nich, „jak to spálilo kostelní věž ve Lhotce, to to bylo také hodné, ale včerejšímu se to ani dost málo nevyrovná. U nás se trásly okna, že jsem myslel, každou chvíli že vypadnou z rámu.“

„U nás také,“ zase odpovídal sbor.

„Mně to zaneslo několik došků ze stodoly,“ mluvil jiný.

„A mně vyplavil příval všecko náradí ve dvoře,“ zas jiný vypravoval; „no, děkujeme Bohu, že jsme to přečkali.“

Teď se sešly lesem dvě stezky v jednu a v druhé stezce s předešlými několik mužů se sešlo.

„Pochválen buď Ježíš Kristus!“ pozdravovali příchozí.

„Až na věky!“ děkovali předešlí.

„Kampak se ženete?“ zněla otázka.

„Do města,“ byla odpověď. „Pro dešť není ani pomyslit, aby se mohlo v poli pracovat!; tak jsme se vydali do města, chceme něco nakoupiti.“

„A my též tak,“ pravili druzí. „Půjdeme spolu.“

„Dobře.“ A opět si vypravovali, jak v jejich vsi bouře hospodařila.

„Asi k půlnoci trošku utichlo,“ dopovídal jeden z příšlých; „vyšel jsem před chalupu, ale někde ještě ustavičně proti mračnům zvonili. Nemohl jsem rozeznati, jestli to bylo ve Smilkovu, nebo z města to vítr tak hlas zanášel. Asi po čtvrté hodině dalo se zase do deště a zdá se, že ani dnes nepřestane.“

Dutěji než dříve rozlehl se nyní borovinou hlas vypravujícího v krátké ozvěně; a po chvíli vstoupili v dol, – v prostoru u kostničního kamene.

Pod starým dubem, jako jindy, seděla žebrající bláznivá a na přicházející: „To on, to on! já ne!“ pokřikovala. „Mám hlad; jsem žebračká; to všecko měsíc – ó, já vím – nenechte mě tak v dešti – o hladu!“

Jeden z nich, rozvázav pytel, který přes rameno na holi nesl, vyndal a podal jí kus rezného chleba; někteří následovali příklad jeho, a brzo měla bláznivá několik krajíčků v klíně, které ihned hltavě počala jísti. Přešli, a ona opět zůstala sama v doupěti starého dubu.

„Dávno-li jest tomu asi,“ tázal se rychtář, „co tady ta bláznivá žebra?“

„Já se věru nepamatuji, dávno-li tomu; mně se zdá, že tomu není ještě ani rok,“ odpovídal jeden.

„A teď tu sedí každý den,“ mluvil rychtář; „prší – neprší, ona jest tu vždycky. Kdykoliv jdu s řízením na ouřad, vždycky jí něco vezmu sebou. I dobré jitro, Jakube –“, pozdravoval za řeči k nim se přidávajícího vrátného ze zámku, který se sborem sedláků z druhé strany přicházel a toutéž cestou teď s nimi šel dolem. „Odkudpak, tak časně?“

„Cožpak nevíte?“ odpovídal Jakub, vysoký stavec. Černá manžestrová, černým beránkem vykládaná čepice seděla mu na pravém uchu, krátká kazajka a krátké spodky z beranic byly jeho oděv. Vysoké boty měl celé ublácené, a dlouhá hůl, o kterou se – těžkým krokem spěchaje – podpíral, taktéž byla celá ublácená.

„Jak bych mohl vědět?“ rce rychtář. „A s tolika sousedy jste se vydal na cestu?“

„Tak nevíte nic?“ odvece Jakub.

„Nic, docela nic,“ praví rychtář.

„Nic, co se stalo na zámku?“ táže se vrátný.

„Copak se stalo?“ ptá se rychtář.

„Povídejte! povídejte!“ volá sbor.

„Pán se nám ztratil,“ vypravoval Jakub; „což jste neslyšeli v noci zvonit?“

„Já jsem slyšel,“ praví jeden, „ale myslil jsem, že to proti mračnům.“

„I Bůh chraň, na pána jsme zvonili,“ jistil Jakub, čepici s pravého na levé ucho přeloživ, „na pána jsme zvonili, kdyby byl zabloudil, aby šel po hlasu. Teď jsme byli v městě, tam také není; a teď jdeme s pořízenou.“

Mezi rozprávkou přišli až pod židovu chaloupku.

„Což, Jakube, abysme se zde zastavili na snídání?“ podotknul rychtář.

„Pojďme,“ přivolil Jakub.

„Zdržíme se,“ napomínali někteří.

„I jen pojd'te, sousedé; jen v stoje vypijeme skleničku,“ dokládali jiní, a všickni se hrnuli pěšinou vzhůru k chaloupce.

Po druhé straně oudolí na kopci nahoře bylo viděti přecházející lid, a služebníci, kteří byli vysláni hledati pána, vraceli se zpět po pěšinách nad oudolím.

„Do sednice se nevejdeme,“ smál se Jakub, pozoruje sbor, který teď přes dvacet mužů obnášel.

„To ne,“ pravil rychtář. „Zůstaneme v dešti, aspoň půjdeme brzo zas. Jděte, Tobiáš, zavolejte na ně!“ – a Tobiáš šel do chaloupky.

Po chvíli vyšel, celý uděšený. „To je pěkné hospodářství; pojd'te, podívejte se: žid je nebožtík, dcera také umrlá –“, volal na zůstalé. Všickni se hrnuli do chalupy, a kteří se tam nevešli, tlačili se k oknu.

Pod oknem na podlaze sednice ležela mrtvá Lea. Ruce měla křížem přes prsa přeložené, oči zavřené, a bílý oděv byl celý mokrý a listím i květy posetý, které víchř vyraženým oknem spolu s deštěm sem zanesl. Černé vlasy – turbanem, který podle ní ležel rozvinutý – nekryté lpěly celé promoklé na bílém mrtvém čele, po ramenou, po šíji a bílém oděvu.

Na posteli na druhé straně ležel mrtvý starý žid, otec její, oblečený, jako kdy poprvé cikáni sem přišli. Náradí, cínové mísy a lampy, protahujícím víchřem rozmetány, ležely po sednici. Všickni hleděli ulekáni na smutné divadlo, beze slova promluvení.

V tom vysoký muž v roztrhané haleně, vysokou beranici přes uši vtaženou maje, vstoupil mezi ně. „Jakube!“ volal, „honem do zámku! Jen jděte juž. Náš pán je zabit. Vraha přivedli. Já běžím do města se zprávou.“ A ukazuje na ublácené krátké boty, které měl přes punčochy nataženy a pod koleny řemínky uvázány, doložil: „Musím běžet, ani kalužiny nešetřím;“ a již mezi řeči byl daleko od nich. Jakub spěchal celý uděšený rychlým krokem do zámku.

Volající na přecházející po druhé stráni, spěchali všickni za ním, a po druhé straně kvapící jim, „že juž vědí“ odpovídali. Mnohý zul dřevěnky, aby rychleji mohl běžeti k zámku.

Celý dvůr v zámku byl již lidem naplněn, množství ženských i mužských, starých i mladých hemžilo se vůkol kaple, a vysloužilce Bárta jim, kde co věděl, vypravoval. Ustavičně přibývalo lidu. Teď přišel vrátný a s ním celý sbor sedláků. Všecko se za ním hrnulo ke kapli, leč kaple byla zavřena. Hlomož a hluk rozléhal se po dvoře. Nejméně popáté již Bárta přicházejícím, co věděl, vypravoval, a tak pořade znovu počínal, jak jen něco přibýlo.

To vše se dalo mezitím, co vrchní list četl a co přivedeného cikána nadarmo vyslyšali.

Teď se otevřely dveře u ouřední sednice a cikána vedli přes dvůr do kaple. Náramná tlačénice byla ve dvoře obzvláště u dveří do kaple. Všecko se chtělo do kaple podívati. Leč ouředníci, všedše s cikánem do kaple, zavřeli za sebou dveře, a Bárta musil ke dveřím se tlačící novou šavlí svou odháněti, a vypravováním zběhlých věcí, ustavičně v to pleta podobné příhody francouzské války, – ukracoval sobě i tlačícím se dlouhou chvíli.

Byla sice ouzká, ale dlouhá kaple zámecká. Okrouhlé okna byly po obou stranách zastřené. Nahoře před jediným oltářem ležel na márách zavražděný Valdemar Lomnický, hrabě z Borku, černým přistřen sukem. Venku bylo pošmourno, v kapli temno neb zastřenými okny se sotva dosti mdlé světlo prodralo. Na oltáři byl jednoduchý kříž vyvýšený, a bílé plátno bylo složené přes něj převěšeno, jakby právě byli Krista sňali se dřeva umučení jeho. Z každé strany kříže byl pozlacený anjel, klečící na modlitbách, černým závojem přistřený.

Všedší tam zavřeli za sebou dveře, a papršlek, jenž se tam otevřenými dveřmi byl vedral, uhasl opět a šero obklíčilo znovu oltář i máry.

Cikán několik kroků postoupil k mrtvému tělu; hlouběji však zaryv za řadra pravici, opět zůstal státi. Ouředníci zůstali u samých dveří. Vrchní poroučel přinesti světlo. Rozžali pochodně, a rudá zář přelétala po náhrobcích zde pohřbených hrabat Lomnických z Borku a barvila kříž i modlící se anjele.

„Jsi vrah muže, jehož mrtvol teď leží před očima tvýma?“ tázal se vrchní. Cikán neodpověděl.

Odestřeli sukno; – bledá byla, ale tichá tvář Valdemara Lomnického. Skvostný jeho myslivecký šat byl poblácen, čisté bílé péro vedle něho ležícího klobouku klonilo se přes zlatými šňůrami zdobené prsa a zaclánělo hlubokou ránu jejich.

Zachvěl se cikán; dva rychlé kroky přistoupil blíže a po jeho nad hlavu vyzdvižené pravici valila se krev u vřelém potoku na tvář k nebi obrácenou. Poprvé spatřil obličej muže, jehož jen za svůdce milenky své považoval, muže, jenž docela zničil mír i blaho v prsou beztoho již navždy nespokojených.

Nový křik povstal ve dvoře; tlouklo se na dveře u kaple a navracující se služebníci přiváděli staršího cikána, jehož v lese před nimi se skrývání jim přicházelo podezřelé. Přišedše do zámku a dozvěděvše se, že pán jest zavražděn, byli ubezpečeni, že tento jest vrahem pána.

Uvedli oba zajaté v úřední sednici. – Tvář cikána staršího byla docela proměněna. Neobyčejná tichost byla v očích, v čele i v celé tváři vyznačena; všecka předešlá hrůznost zmizela z vráskovitého čela, a všecky vášně, kterýchž se dříve po něm střídaly proměny, zdály se vymřelé v prsou jeho. Žádná nespokojenost, žádný strach nebyly na něm pozorovat. I on, jako mladší, na žádnou otázku neodpovídal. –

Po malé hodině přišli z města od hrdelního práva vyslaní úředníci, aby vyšetřili všecky okolnosti, a s nimi přišlo něco vojska. Ohledavše rány zavražděného a zapečetivše mohovitost i jmění pozůstalé, vraceli se se zajatými do města. Vrchní, odevzdav jim při zemřelém nalezený list, následoval je s některými ouředníky, aby mohl potřebné dáti zprávy; a Bárta šel při zajatých, vypravuje doprovázejícímu je vojsku své příhody ve válce. Vůkolních vesničanů provázelo je nesmírné množství do města, nešetřících dosaváde trvajících deště.

XII

*Więc dalszy opór na cóż mógł sie przydać?
w radę uderzą!*

D. O. Magnuszewshi

*O! jak długo sen okrutny
dręczył mój dziecinny wiek!
Prześpiewałem młode chwile,
na tych łakach rwałem kwiaty,
wszystko mię bawiło mile:
bo nie czułem żadnej straty.*

Alojzy Skarżyński

Byly tři hodiny s poledne. V soudnici blízkeho městečka scházeli se radové a přisedící. Dešť již přešel, a roztrhanými oblaky časem prohlíželo slunce na zelenou krajinu, zasílajíc i v soudní světnici gotickými okny zemdlelé světlo. Byla to velká, v podobu hvězdy stavěná síň; ze všech stran byla v ní nízká, goticky klenutá okna, jenom ze strany půlnoční byl jediný vchod. S goticky klenutého stropu visela stříbrná lampa. Nad jižním oknem zrovna proti dveřím byli znakové města, nad ostatními okny plápolaly korouhve rozličných barev. Kolem oken po stěnách visely štíty, brnění a tak dále. Proti dveřím stála dlouhá, žlutým sukнем přistřená tabule, za kterou scházející se radové v dlouhý řad se sázeli; a na ní bylo množství papíru, kalamářů, per, posýpatek a tak dále sem tam rozloženo a rozstavěno. Zámeční úředníci a vrchní též již byli přítomní.

Bily tři hodiny a představený vstoupil v síň. Uklonili se radové, on zasedl na své místo a na dané znamení přivedli drábové bláznivou Angelinu v soudní síň. Neb nalezena u starého dubu, byla i ona bez průtahu zajata a sebou vzata do blízkeho města.

Zdlouhavým krokem, opírajíc se o dlouhou silnou hůl, kráčela teď ve střed síně; drábové zůstali s obou stran dveří. Uprostřed zůstala státi, zdvihla hlavu a nepohnuté oči hleděly nízkým oknem v dalekou krajinu. Hlavu měla šátkem zavázanou a jen některá šedivá kadeř se vinula po vráskovité tváři a obnaženém, nehodami časů a povětrí osmáhlém, vyzáblém tejele. Hořejší půli těla kryla jen hrubá roztrhaná košile, a mimo to záležel celý oděv její jen z jediné červené sukne. Od pravé k levé straně měla přes rameno na ouzkém popruhu převěšený vak, v němž se několik kousků suchého chleba a něco ovoce nacházelo. Po každém kroku zůstala na

bílé podlaze šlápěje bosých ublácených nohou. Celá postava prozrazovala pevnou tvrdošijnost.

Písař přihotovil péro, a první otázka představeného: „Jestli byla včera v židově chaloupce?“ zůstala bez odpovědi. „Já se táži,“ opakoval, „zdaž jsi byla včera u večer v židově chaloupce?“

Bláznivá nepromluvila.

„Mám tě učiti odpovídat?“ ptal se dále.

Ona mlčela nepohnuta.

„Přineste lavici!“ poroučel představený drábům. Bláznivá, padši na kolena: „Já ne, já ne, to on, to on!“ silným volala hlasem; „já ne, já jsem chudá žena, bláznivá, ubohá žebrácká; – proč mě necháte hladem mřít? Smilujte se nad mou bídou, ustrňte se nad mou nahotou! Almužnu! Almužnu!“ Slovo „almužnu“ hrůzným, zvláště zvučícím hlasem bylo vyřknuto; načež hluboko umlkši, sklopila hlavu.

„Mluv!“ kázal přednosta, „byla jsi v židově chaloupce?“

„Já ne, Já ne, to on! to on!“ odpovídala bláznivá.

„Co on? kdo on?“ tázal se přední.

„To on, to on! mne svedl – je svedl – všechny, všechny; já ne! to on, to on zahnal dítě mé, jemu, jemu je mrtvý měsíc podává!“ a opět mlčela.

Vida přednosta, že tímto způsobem s ní ničeho nepořídí, počal se jí zrovna ptáti: „Kdo zavraždil pana hraběte Valdemara z Borku? Ty o tom víš, ty jsi byla při tom, při kopání jámy!“

Angelina se vztýčila vzhůru, upevněné na stěnu oko planulo hrozným bleskem a na celém těle se počala náramně třásti; leč neodpověděla.

Představený dal znamení a drábové uvedli oba cikány v síň.

„Který z těchto?“ tázal se představený.

Bláznivá pozdvihla zraky, a vrhši se starému cikánu kolem krku, „To on! to on!“ na mladšího, nataženým okazovala prstem.

„Tys tedy vrah hraběte z Borku?“ ptá se přednosta.

Mladší cikán, pravici až posud za řadry schovanou maje, pokročil, leč nepromluvil slova.

„Pravice jeho byla zkrváčena, když ho přivedli před mrtvol hraběte!“ dosvědčoval vrchní.

„Okaž pravici svou!“ poroučel představený.

Cikán stál nepohnutý.

„Drábe!“ kázal, rukou kyná, přednosta.

Dráb přistoupil k mladšímu cikánu, a rozervav oděv jeho, obnažil pravici i řadry cikánova.

Cikán stál nepohnutý. Pravice byla hluboko v prsa zaryta, krev se valila po ní i po prsou z rozervané rány. Zrovna uprostřed prsou měl krvorudé znamení jako k přísaze vyzdvížené ruky.

Ustrnuli přítomní úředníci, a „Vrah otce svého!“ rozlehlo se jako jediné vzdechnutí ze všech úst velikou síní.

„To syn můj! syn můj!“ volala bláznivá Angelina, uhlídavši znamení toho. Vrhši se na hrdlo jeho a „To on! to on!“ volajíc, na staršího nataženým ukazovala prstem. „To on! to on! Ne já, ne můj syn! – můj syn! můj syn! to on! to on!“ A od jednoho cikána k druhému běhajíc, neustále bezsmyslná volala slova, až unavena mezi oběma v středu síně sklesla, a „Syn můj! syn můj!“ došeptávajíc, bez sebe zůstala ležeti.

Povystoupiv a zkrvavenou pravicí na skleslou Angelinu ukazuje, počal mladší cikán:

„Ano, tato jest matka má! Proč děle skrýváti rod svůj? Bez ceny jest pro mne živobyť. – Ona jest matka má! Chaloupka, již vy židovou nazýváte, byla kolébky mé přístřeším a vysoké skály při starém hradě byly stěny domova dětinství mého. Leč čtyřletého asi vyvedla matka má v jedné noci daleko – daleko. Dva dny a dvě noci jsme kráčeli vpřed; v třetí noc usnul jsem pode stromy v klínu své matky – a ráno jsem byl samotn v hlubokém lese. Žádný neodpovídal pláči mému, mému volání; přes celý den jsem bloudil a nenalezl jsem východu žádného. – Přišla noc. Unavený, hladový potácel jsem se hlubokým dolem, až najednou zdaleka uzřím rudou zář a brzo nato vysoké ohně. Přijdu blíže. Kolem ohňů leží shromážděné množství v divném zmatku. Štěně visí u prsou svině, sele na vemeny feny. Děti a ženy leží polonahé v zrosené trávě, nemajíce mimo svých hustých vlasů žádného okrytu. Kolem ohňů zarostlí mužové leží. Strašná bída! – Byl to sbor cikánů. Opuštěného mne přijali mezi sebe, a tento“ – ukazuje na staršího cikána – „stal se mým otcem a cvičil mě, čemu sám se byl naučil, totiž v čtení a psaní. – Mnoho let bloudil jsem s nimi v ustavičném boji s počasím, povětřím a živly. Před půl letem jsme se oddělili s průvodcem, teď otcem mým, od jejich sboru, bloudili jsme v kraji tomto a náhodou jsme přišli před nějakým časem v toto oudolí. Hned jsem poznal krajinu tuto, neprozradil jsem se však ani před průvodcem svým. Od dětinství zde známý, nalezl jsem na nocleh skalnaté doupě a v něm – neznaje v ní matku svou – bláznivou tuto. Doptával jsem se po matce své – nadarmo. Mimo co mi starý vysloužilce vypravoval o ní jako o bývalé hospodské, nevěděl o ní žádný. Zamiloval jsem – ha!“ – Přistřev zkrvavělou pravicí smutné oči, hluboko umkl. Rychle následujícími na sebe příhodami docela byl pozapomněl na Leu, teď však vypravováním se zpamatovavšího náramný přepadl žel celou až posud tajenou silou. Plakal poprvé ode čtyř let; leč žádných slzí již nemajícího krůpěje krve polily zbledlou tvář.

„Mluv jen dále i o ní,“ napomínal vrchní, „ona již nežije.“

Strašné vzkřiknutí zaznělo z úst cikána; pak opět hluboko umkl. Po chvíli však opět k sobě přišel, pokračoval u vypravování takto:

„Včera teprv prohlásila se poprvé bláznivá, kterou žádný neznal, za svůdkyni mé milenky, za bývalou hospodskou, a já jsem v ní poznal matku svou.“

Umlkl cikán, a Angelina vstávajíc – jako by z hlubokého se probudila sna, jako by ztracený se jí vracel rozum – srozumitelně pravila: „To můj syn! můj nešťastný syn! a já – původ neštěstí jeho!“

„A ty jsi vrah hraběte Valdemara z Borku? Všecko svědčí proti tobě!“ zvolal zhrzený přednosta vrchní.

Cikán neodpověděl.

„Zde čti!“ poroučel přednosta, podávaje mu od vrchního obdržení list, který našli při zavražděném hraběti. „To tě snad pohne vyznat svou strašlivou vinu!“

Jako ve snách přijal cikán podaný list, a rozloživ jej, hlasitě a srozumitelně počal čísti:

„Valdemar Lomnický, hrabě z Borku, všem čtoucím aneb čísti slyšícím tímto listem své pozdravení vzkazuje a svou poslední vůli.“ – Tak četl cikán – ustavičně jako v hlubokém spaní, bez citu, bez proměny hlasu – celý list, až přišel k slovům: „Pravá jeho ruka byla o něco delší než levá –.“ Při slovech těchto počal se náramně třásti a hlubokým, hrůzným hlasem četl pomalu dále, až při slovích: „On musil z okolí mého!“ sevřela se nevolně zkrvavělá jeho pravice; čta však později: „Po znamení na prsou svých a po delší pravé ruce své jakož i k jedné straně skloněné postavě bude poznán,“ rozevřenou přitiskl na popsané na prsou znamení.

Chvíli se zamlčev, v hlubokém utonul zamyšlení. Pak zkrvavělou pravici vyzved, přitiskl jí na čelo co mramor studené, a znamení na prsou bylo pod otiskem krvavé pravice zcela zakryté.

Vždy slaběji a slaběji četl: „A byť i sám vrahem mým byl, já mu odpouštím a jsem –“.

Již nečetl dále. Pevně držel sevřený list a oči nepohnuty hleděly v něj. On byl jako socha kamenná, vyobrazující nejhlubší smutek, předchůdce zoufalství.

Starší cikán stál nepohnutý. Pozorně však poslouchala bláznivá. Ze začátku byla pokojná; dále však slyšící vrhla sebou o zem a vinula se co červ po vykládané podlaze. Časem se sevřenou pěstí bila v čelo, v prsa, leč ústa její nevydávala zvuku. Až při slovích „Byť i sám vrahem mým byl –“, rychle se vzchopila, a pozdvihši svůj hlas, volala: „On ne, on ne, on není syn můj! on – to on! – já ne, já ne – to on jest vrah svého otce!“ Prstem na mladšího ukazujíc a „to on! to on!“ volajíc, vrhla se na prsa staršího cikána.

Ten však, odstrčiv ji, předstoupil ve prostřed síně. Pokojný a mírný byl jeho obličej, všecka někdejší hrůznost a vášnivost zmizela s něho, a mstivý plamen vyhasl v zraku i v srdci jeho.

„Tatoť jest někdejší milenka má!“ pravil, ukazuje na bláznivou Angelinu. „Včera jsem ji poznal, neb se jmenovala sama; a pomstiv se na svůdci jejím, zavraždil jsem otce tohoto mladíka. Zde tento list budiž svědkem proti mně.“ Vyndal svinutý list a podal ho soudcům. „A až odpraven budu za zločin, svůj, budiž list tento památkou a snad ospravedlněním tomuto jinochu, aby mě neproklínal pro smrt otce svého, ježto jsem já mu více otcem byl, než rodič vlastní.“

Hlasitě přečtli soudcové list; ještě jednou se tázali staršího cikána, zdaliž tomu tak, jak v listu pravil a jak se teď vyznává?

„Takt tomu,“ přisvědčil cikán; „list tento již dávnoť napsaný, dříve, nežli jsem ji znovu poznal. Tenkrát jsem nemínil ještě, že bude svědčiti proti mně.“

Mlčel. Hluboké ticho.

Soudcové rozhodli a jednosvorný úsudek byl: „Za tři dny budiž provazem odpraven!“ Bez sebe ležela bláznivá při nohou jeho, a jako dříve ustrnulý, nepohnutý, co socha kamenná stál mladší cikán. Pevně držel sevřený list otce zavražděného a oči nepohnuté hleděly v něj. Polohlasně šeptal bez paměti, bez smyslu jednotlivá slova:

„Otec můj! – otec matku svedl – ne, on zavraždil matku mou; matku – ne, matkou svedl milenkou mou – svedl milenkou otce – matku mou – a otec můj zavraždil otce mého!“

XIII

*Przed daleką drogą,
powrócę jeszcze – w rodziców mieszkanie.*

Juliusza Słowackiego Maria Stuart

*Ufaj! od Boga mi dane,
mam prawo rozgrzeszać, co się krwią zmasali.*

Juliusza Słowackiego Mindowe

Mladý cikán byl za nevinného uznán, prohlášen za mladého hraběte Valdemara z Borku, a dle vůle otce jeho přiřknuto mu dědictví veškerých statků. On zůstal nepohnutý, nemluvil, necht' s ním cokoli činili. Teď ohlásili před radnicí shromážděnému lidu, že se našel syn zavražděného hraběte, a hlasitě plesání shuklé luzy rozléhalo se městem. Pak, vyvedše starého

cikána, oznamovali drábové, tento že jest vrah hraběte z Borku a třetího dne že má bytí na hrdle trestán. Hlasitě opět zaplesal shromážděný lid.

Ještě ten večer uvedli v slavném a hlučném průvodu mladého cikána, teď Valdemara hraběte z Borku, co pána v zámek, kde ještě dnes ráno co cikán, co zajatý stál před mrtvolem, neznaje v něm zavražděného otce svého. Dvěma páry koní jeli zdlouha hlubokým dolem, napřed i nazad množství lidu „Zdráv buď pán!“ volajících. Vrchní a jeden úředník seděli s mladým Valdemarem ve voze.

On však s očima sklopenýma seděl, nepozvedaje hlavy a nevšímaje si vůkolí svého. Ted jeli dolem za potokem blíže jezera; nad nimi stála židova chaloupka, nad tou starý hrad. Na starém hradě i kolem po stráních i v židově zahrádce bylo množství diváků. Napřed spěchav, aby všemu lidu, co věděl, oznámil, stál Bárta na kamenném stole v židově zahrádce a plným hrdlem vypravoval shluklému kolem sebe sboru dnešní zběhlé příhody.

Ted jeli s mladým nyní hrabětem zrovna pod nimi.

„Vidíte, to jest někdejší mladý cikán, aj – aj – ano, mladý cikán; – teď ale již není cikán, teď je mladý pan Valdemar Lomnický z Borku, syn zavražděného pana hraběte. Aj – aj – křičte! Ať žije pán!“ volal Bárta.

„Ať žije pán!“ zněl hluk všeho množství, a skály: „Ať žije pán!“ odpovídaly.

Z hlubokých myšlenek probudil známý Bártův hlas mladého Valdemara. Pozved hlavu, pohlédl vzhůru. Poznal židovu chaloupku, a sepjav ruce, složil je na zničené srdce, hluboko k zmrtvělým prsoum přikloniv hlavu. „Ať žije pán!“ zdaleka ještě odpovídaly skály. Hlas zvonů ze zámku a hrubé střelby silné rány rozléhaly se hlubokým dolem – až vjeli do zámku.

Mladý Valdemar zavřel se do svých pokojů a žádný se neosmělil promluvit k němu, ani ze strašných myšlenek jej probudit. Po celou noc bděli služebníci u dveří bytu jeho.

Ráno byl zavražděný hrabě spuštěn v hrobku otců svých pod kapli zámeckou. Množství lidu opět bylo ve dvoře zámeckém, v kapli však byli jen úředníci a syn zavražděného. Tlačící se množství mohlo jen otevřenými dveřmi, přecházejíc kolem nich, ještě jednou se podívat na zavražděného pána. Bárta a starý Jakub stražili dveře.

Na večer byl pohřeb Ley a starého žida. Při zapadajícím slunci neslo několik sousedů rakve jejich vzhůru do kopce na hřbitov židovský. Jediná Judita a starý Bárta šli s nimi.

Jasně jitro vstávalo nad hory. Třetí den nastával, v němž starý cikán měl býti vyveden. Bláznivá Angelina měla jej až ku spravedlnosti doprovázeti a pak navždy zavřena býti v dům bláznů. Starý cikán se připravoval k vyvedení; on byl pokojný, obličej od času rozsudku nad ním proneseného neproměněný, leč vlasy jeho ve dvou posledních dnech docela sešedivěly. On chodil volným krokem dlouhou temnou síní ve věži soudního domu. Podlaha síně té, stěny

i strop byly z temného čtverhranného kamene; zrovna proti goticky oklenutému vchodu bylo malé, uvnitř velmi uzounké, venku však něco širší okénko, to jediné v celé dlouhé síni. Stranou stál dubový stolec, na něm malý černý křížek a podle tohoto ležela kytky z bílých a červených růží. Za stolem seděl starý klášterník, cikána k smrti připravující. Bylo sedm hodin; – v osm měl být vyveden.

Mladý Valdemar, hrabě z Borku, někdejší společník jeho, přišel se s ním rozloučiti.

Kněz odstoupil a oni – mimo za otevřenými dveřmi přecházejícího strážníka – byli samotni. Beze slova promluvení stáli proti sobě; – starý Giacomo hleděl prosebně ve tvář mladého Valdemara, tento upíral oči v kamennou podlahu. – Dlouho tak stáli proti sobě a hluboké ticho bylo dlouhou síní.

Konečně přistoupil starý cikán.

„Čas ubíhá,“ pravil slabým hlasem; „než mine hodina, jsem smířen se světem, a čin – zločin můj snad brzo bude zapomenut se mnou. Před sebou jsem ospravedlněn, a před tebou mě snad ospravedlní list můj, který tobě odevzdalo právo. Společnice činu mého, někdy milenka má, bude trestána se mnou. – Ona musí viděti smrt mou, já ji viděti v smrti, a pak ji navždy zavře kobka temná, temnější sevře mne.“

Mlčel; ticho bylo temnou dlouhou síní, jen zdaleka bylo slyšeti hlomoz shromažďujícího se množství ku popravě cikána.

„I s ní jsem smířen,“ pokračoval cikán; „Bůh, jenž viděl v srdce mé, odpustí vinu mou; i ty mně odpusť!“

Valdemar nemohl pro bolest srdce odpověditi. Opět bylo ticho.

„Ty neodpovídáš? Což mi neodpustíš?“

Ticho. Z vedlejší síně bylo slyšeti hlas bláznivý. „Jáne, já ne! To on, to on!“ volala v hlasitém lkání.

„Já jsem ti byl otcem,“ mluvil Giacomo, „když tvůj otec tebe opustil; – já jsem ti byl společníkem, přítelem, dokud jsi byl ještě cikánem; – nejsem ti ničím víc?“

Opět ticho; – temný zvuk bubnů bylo slyšeti zdola.

„Čas ubíhá; – již se blíží, aby mě vyvedli ven za město; musím jíti –“.

Opět hluboké, dlouhé bylo ticho.

„Zde, viz!“ zvolal cikán, a přikročiv k Valdemarovi, táhl ho k blízkému jedinému oknu.

Slabostí sklesl Valdemar u samého okna. Vztýčiv se však na kolena, hleděl ouzkým, goticky klenutým oknem ven do širé krajiny. Slunce stálo nad vysokými, v dálce se modrajícími horami, jejichž okrouhlé homole u velikém kole dalekou, ouradnou rovinnou broubily. Daleké pole se po ní střídaly s mladými lesíky a jednotlivými vesnicemi. Blíže za

městem uprostřed rozlehlé zelené lučiny stál vysoký, okrouhlý zelený pahorek. Po něm se tlačilo nesčíslné množství vůkolního lidu. Na nejvyšším jeho vrcholku stály dva mladé stromky, uprostřed nich strměl čekán a kolem toho se míhaly zbraně strážného vojska. Množství lidu ustavičně se táhlo po pěšinách z města k popravnímu pahorku.

„Zde!“ volal cikán, „zde, viz! než mine hodina, uhasne tamto na pahorku mého žití jiskra poslední – nechtějte – nechtějte, milostivý pane! nechtějte, abych bez odpuštění vašeho sešel s tohoto světa!“

V tom vstoupil kněz a s ním mistr popravní v síň; přede dveřmi zůstalo něco vojska. Mladý Valdemar podal cikánovi ruku, – mluvíti nemohl.

„Mějte se dobře, milostivý pane!“ zvolal silným, ale třesoucím se hlasem starý cikán, „mějte se dobře, a jestli jednou v jižní přijdete stranu, – pozdravujte mou Venecii!“ Dvě veliké slzy valily se mu po vráskovité tváři. „Dobrou noc, synu můj! dobrou noc!“ pravil slabým hlasem a kráčel ze síně. Kněz a mistr popravní následovali jej.

Dveře se zavřely, a mladý Valdemar – polou bez sebe, skloniv hlavu na kamennou stěnu – zůstal klečeti sám jediný v temné síni. Zdola bylo slyšeti temný hlas bubnu; pak bylo opět hluboké ticho. Valdemar klečel ustavičně jako v traplivém snu u ouzkého okna.

Asi po čtvrt hodině probudil ho silný hlomoz. Bylo viděti z okna dlouhý průvod táhnoucí za městem po lučině. Dvěma řadama stálo množství z města i z daleka příšlého lidu. Mezi nima šlo vpředu průvodu něco vojska při temném zvuku černě pokrytého bubnu; nato přišly dvě řady jezdců. Obklíčený dlouhým kolem vojska kráčel za nimi zdoluhavým, ale pevným krokem starý Giacomo, v rukou držel malý křížek a kytku z bílých a červených růží. Po jeho straně kněz, po druhé mistr popravní. Za ním vedli dva pacholci bláznivou Angelinu, uvázanou na dlouhém provaze, která, do výšky vyskakujíc, „Já ne, já ne! to on, to on! – kletba má! mé dítě v rukou měsíce!“ volala, – časem opět podivně písňě vysokým a chroptivým hlasem zpívajíc. Byl to pohled strašlivý. – Pak přišly opět dvě řady jezdců, a něco vojska zavíralo tento hrůzný průvod. Znovu sklesl Valdemar na chladnou kamennou půdu temné síně.

Tak došel průvod vrcholku popravního kopce. Jezdci zůstali dole a blýskajícimi se palaši rozháněli na pahorek se tlačící lid. Nahoře se rozevřelo kolo a starý cikán přistoupil k čekanu. Obličej jeho byl bledý, ano spíše by se bylo mohlo říci šedé barvy. Odříkával s knězem modlitbu Páně. Po skončené modlitbě přistoupil dle tamnějšího způsobu k přítomnému soudci, prose za milost.

„U Boha jest milost!“ odpověděl soudce.

Brunátně se zarděla tvář cikánova a opět zbledla; a opět rudá červenost se střídala s bledostí v obličejí jeho.

Prosil podruhé, a opět: „U Boha jest milost!“ odpověděl soudce; prosil potřetí a taková též byla odpověď.

Vysoko naběhla žíla na čele cikánově, třásl se na všech oudech, obličej jeho byl bledý na smrt. Polohlasně se modlil s knězem opět modlitbu Páně. Veškeren lid měl oči k němu vzhůru obrácené a hluboké ticho bylo nesmírným zástupem.

Mistr popravní hodil oprátku na hrdlo zločince a obnažil prsa jeho. Všecky vlasy stály vzhůru na hlavě cikána, vousy se rozježily a daleko ven vystoupily oči jeho. Vysoko vyvstala žíla čelní a veliké krůpěje potu padaly s bledého čela. –

Hlasité vzdechnutí znělo mezi lidem a nešťastník se houpal na vysokém hřebu. Strašlivé vykřiknutí znělo zdola – lidský jazyk nemá významu pro ně – a bláznivá sklesla pod šibeničným kůlem.

Vzali a odnesli ji do domu bláznů.

Trest její byl nejstrašlivější, avšak nejzaslouženější. Od těch časů neměla upokojené chvíle, ustavičně viděla popravu milence svého, kterého dříve opustivši a zklamavši, k zoufanlivému činu a tudy k smrti hanebné přivedla; až ve zoufalství roztrhavši pouta – zubami si rozerval a žíly a tak životu hrůznému hrůzný učinila konec.

XIV

*W kraj cię uwiozę daleki,
gdzie nas w miłości nie zganią;
ty będziesz żoną, ty panią,
ja tobie wiernym na wieki.*

Augustyn Bielowski

*Sam jeden pośród tyłu, wicherzę się po świecie,
może nawet powieki obca dłoń mi stuli,
o bracia! czym kraj własny jeśli nie czujecie,
opuście go na chwilę a będziecie czuli.*

Stefan Garczyński

Tak pněl cikán až do večera na vyvýšeném čekanu; kolem něho stráže a množství diváků, pod ním rozestřený ubrus, na tom dvě kapky krve a něco drobných peněz.

List, který soudcům byl podal na osvědčení viny své a který pak mladšímu cikánu byl odevzdán, zněl takto:

„Až chladná země skryje v lůno své nešťastníka, dadouc mu pokoje, který nadarmo hledal na svrchu jejím: vysvětlí tento list příhody mé a ospravedlní pomstu mou, jestliže dosáhnu cíle dávno žádaného.

Já nejsem rodilý cikán; jsem Vlach z Mestre rodem a Venecia byla pro mne domovem. – Byl jsem gondolierem. As dvacíletý zamiloval jsem dívku venetskou a spokojený jsem se houpával v časích těch ve loďce své pod Ponte Rialto. Tam bylo stanoviště moje a dívka má bývala u mne. Jednoho dne — bylo to v neděli ráno — přišla ke mně milenka má. „Giacomo!“ pravila mně hlasem milostným, „Giacomo! já mám v Mestre navštívit tetku svou a doručit jí od rodičů svých některé dary; za to obdržím od ní něco vína a ořechů. Ty mě tam musíš dovézt; před polednem se opět vrátíme.“

Já jsem byl k tomu tím spíše volný, an právě několik městských jinochů do Mestre převezeno býti žádalo. Společník můj postavil se vpředu loďky, já vzad. – Po chvíli jsme byli v lagunách, a po krátkém čase ztápěla se za námi Venecia v obkličující ji vodě.

Připlouli jsme do Mestre, a v přístavu loďek bylo žitíplné hemžení, neb nějaký cizinec byl přijel do města. V kupách po náměstí stojíce, rozmlouvali tamnější obyvatelé o rozličných věcech; uzřevše však vůz, obklíčili příchozí, jakož tam jest obyčej.

Hlučně se hádali gondolieři, kdoby měl cizince do Venecie vézti. Byl to mladý, štíhlý muž; ozdobný šat jeho jevil bohatého jinocha. On mluvil čistě vlašsky. I já jsem se vmísil mezi gondoliery, a promluviv naň, žádal jsem ho, aby se dal v mé loďce převézt. On se podíval na mne a připověděl, že se mnou poplyne do Venecie. Kvapně žádal jsem milenku, aby narychlo odbyla řízení své, nežli se složí věci cizince s vozem do loďky. Ona odběhla; brzo však se vrátila, leč nepřinesla žádného ovoce, pravíc, že nenalezla tetku doma. Co jí náleželo, že zanechala v jejím bytu, a teď že se vrátí s námi.

Po chvíli jsme byli v loďce. Cizinec a oba jeho sloužící byli uvnitř okrytu, dívka má zůstala při mně venku v loďce. Já a společník můj, očekávající hojnou náhradu, veslovali jsme silně, a , po čtvrt hodině, minuvše průpluj, byli jsme v lagunách. Cizinec vystoupil k nám. On se zatím byl převlekl. Žluté přiléhající spodky, vysoké boty, zelená kazajka šňůrami bohatě ozdobená byly oděv jeho. Krk měl obnažený, jen bílý límec, kolem hrdla přepiatý, přiléhal na jeho šíji. Na hlavě měl bílým peřím přiozdobený klobouk. Byl to krásný muž.

Až podnes ho ještě vidím před sebou, a vzpomnutí naň ; však – ne, co cítím, nýbrž list k ospravedlnění svému chtěl jsem psáti, protož dále.

Byl krásný muž. Již v Mestre jsem se obával mu říci, aby jel se mnou, rozvažuje, že milenka má popluje s námi. Žádost zisku přemohla nastávající žárlivost; teď jsem toho pykal. – Bylo teď k jedenácté hodině; slunce stálo skorem nad námi. Před námi vystávaly věže a paláce Venecie z obkličujících ji vod a zvuky zvonů plouly po hladině vodní.

Cizinec rozprávěl s milenkou mou a dotazoval se na vystupující věže, paláce a tak dále. Ona mu odpovídala. Já jsem se třásl. Tak jsme přišli až do Canalo grande; cizinec vystoupil z loďky, poručil sloužícím, aby jeho věci donesli do hospody di grand Bretagne, kamž jim společník můj chtěl okázati cestu. On sám chtěl se ještě podívati do města a žádal, aby milenka má ho dovedla až na Piazza di san Marco. Já jsem jej chtěl dovézti v loďce až na místo, ujišťuje, že mezitím mnoho znamenitých paláců uvidí. On stál na svém. Plat za převezení z Mestry sliboval i za toto dovedení velkou náhradu. Chtěl jsem ho sám dovésti aneb jíti s nimi; ale společník můj se služebníky jeho odešel a loďka nemohla zůstatí osamotnělá. Ona též chtěla jíti s ním, pravíc, že beztoho musí k rodičům s pořízenou.

Má žárlivost rostla, nechtěl jsem tomu připustiti; před cizincem však toho nedaje na sobě znáti, dělal jsem, jako bych ji poučoval, kudy má jíti. Mezitím jsem rozvažoval, jak by as velká mohla za dovedení vypadnouti odměna. – Ona se posmívala mé žárlivosti, já vyhýbaje se její vytyčce, pravil jsem, že jest žádostivá odměny. Ona však, že odměna, kterou dostane, má býti mou, a opět zvítězila ziskužádost nad žárlivostí mou; – já jsem přivolil, a brzo zmizel cizinec s milenkou mojí v úzké ulici za Ponte Rialto.

Sotva že odešli, zmáhala se bouře ve prsou mých. Několikrát jsem chtěl opustiti loďku a běžeti za nimi. Několikrát jsem byl z loďky na pevné zemi a opět vskočil jsem v loďku. Jednou již jsem byl na Ponte Rialto a opět jsem se v loďku navrátil. Opět jsem vystoupil na Ponte Rialto, přebíhal jsem po něm, a vida konečně přicházet! společníka svého, kynul jsem mu rukou k člunu a spěchal jsem k Piazza di san Marco.

Bylo k polednímu. Množství lidu se valilo z chrámu sv. Marka. Před chrámem až k přístavu a až ku protějšímu paláci všudy množství lidu. Proběhl jsem všecko. Několikrát jsem se po milence své tázal známých, kteří s ovocem množství to přebíhali. Žádný ji neviděl. Proběhl jsem Palazzo ducale; byl jsem u přístavu – mezi ovocníky – v zahradách Napoleonských; nebyla nikdež. Běžel jsem do domu jejího. Ještě nepřišla. Spěchal jsem do hospody di grand Bretagne. Ptal jsem se. Cizinec již byl v hospodě ve svých pokojích. Žádný však neviděl, aby s ním byla přišla nějaká ženština. Chtěl jsem do jeho pokojů, než zpamatovav se, vrátil jsem se do jejího bytu. Juž byla doma!“

V místech těchto bylo z listu pozorovati, jak upamatování na starého cikána oučinkovalo. Třesoucí se ruka jevila zatajený vztek a plamennou žárlivost, taktéž i sloh žárlivou prozrazoval spěchavost. Bylo též znáti, že zde následovala nějaká u psaní přestávka, a že snad o několik dní později následovalo pokračování v příběhu tom, a sice takto:

„Byla doma; pravila, že jsem musil sotva odsud odejít, když ona přišla domů. Dala mi peníze, které obdržela od cizince za dovedení do chrámu sv. Marka a za poukázání cesty do hospody. Odměna byla hojná, a přece jsem se domníval, že mi všecky obdržené peníze neodevzdala; proč jsem to myslil? – nevěděl jsem sám. Naoko jsem byl pokojný, ve mně však burácela nevěra.

Jednoho večera ploul jsem s několika cizinci na půlostrov Lido. Slunce zacházelo za Venecii a dlouhé rudé prouhy táhly se po nebi i po hladině vodní. Naproti nám ploula jiná loďka, zpěv a hru bylo slyšeti z otevřeného v okryt její vchodu. Zdálo se mi anebo viděl jsem cizince, jehož jsem z Mestre do Venecie převezl, a ženská postava byla spolu v této loďce. – Zdaž to nebyla milenka má? – Hluboký, bolestný cit málem by mi byl rozbořil prsa. Vesloval jsem zdlouhavěji, leč kdy jsme blíže k oné loďce přicházeli, zavřely se dvířka okrytu jejího. U vesla stál člověk neznámý. Očima jsem chtěl prorazit okryt cize loďky, volal jsem zoufanlivě, aby otevřel záclony okrytu; leč neznámý se mi smál a minuli nás, aniž jsem čehož byl spatřil. – Vesloval jsem, – musil jsem, – dále k východu, loďka jejich ploula k západu ku Venecii. – Horké slzy kanuly po tváři mé, hleděl jsem za nimi, až zmizeli v průpluji mezi Palazzo ducale a vězeními pod Mostem vzdechů.

Na ostrově Lido seděl jsem samotěn a hleděl jsem k východu, an právě plný měsíc z temného moře vycházel. Bez smyslu slova, bez cíle přísahy šeptem jsem zasílal vstříc za mořem vycházejícímu měsíci. Stříbrné vlny obrážely se o temný břeh.

Asi za hodinu plouli jsme zpět k Venecii. Cizinci vystoupili z loďky u Dogany a já jsem ploul k přístavu. Vjel jsem v průpluj mezi Palazzo ducale a vězeními pod Most vzdechů, nevěda sám proč? V dlouhém papršku táhlo se světlo měsíce ouzkou průpluji a po vysokých nade mnou stěnách. Zpíval a plakal jsem, a nevěděl jsem co a nevěděl jsem proč. Upevniv loďku svou, vystoupil jsem na pevnou zemi. „Proč ke mně nepřišla odpoledne?“ byla myšlenka, která mě trápila. „Ráno byla u mne; proč nepřišla odpoledne?“

Vždyť zřídkakdy ke mně chodívá odpoledne.

Proč ale právě dnes nepřišla? Ty a podobné námitky budily se ve mně. Nemoha se konečně zdržeti, spěchal jsem do jejího bytu. Byla doma. Zdálo se mi, že jest dnes oupravněji ustrojena než jindy. Pozdě jsme se rozloučili. Já jí činil výčitky; ona plakala, že jí nevěřím. Uvěřil jsem opět, ač ne docela. Šel jsem a celou noc jsem strávil v loďce za Lido v otevřeném

moři. Den nato šel jsem odpoledne do bytu jejího, abych se přesvědčil, je-li doma. Od té strany, od zahrad Napoleonských, přicházel cizinec, jehož jsem tak tuze nenáviděl. Ve mně se zmáhala strašná bouře. Spěchal jsem, ano běžel jsem k bytu jejímu. Příbuzní její všickni byli před domem. Kvapně se ptám, jest-li doma? Řekli, že ano. Vejdu v sednici.

Na stole byly poházeny ozdoby vlasů jejích, její šátek a tak dále. Ona ležela na posteli. Spala aneb se stavěla spáti. Já ji zbudil, a planoucí na ni upřev zrak, ptal jsem se, zdali zde žádný nebyl? – Ona pravila, že žádný. Ptal jsem se důtklivěji. Plakala opět, že jí nevěřím.

Já jsem odběhl; ve mně pálal strašlivý plamen nejžhavější žárlivosti. Noc jsem strávil v strašném kanálu d'Orfana; bylo to na hrobě nešťastného otce. Ráno jsem opět byl pod Ponte Rialto. Ona nepřišla; myslil jsem, že se hněvá. Odpoledne jsem zůstal pod Ponte Rialto. Ona nepřišla. Byl večer. Déle jsem nemohl vydržeti, běžel jsem do bytu jejího. Táži se po ní. Ráno časně odešla a nevrátila se posud. Běžím do hospody cizince. Ráno odploul s nějakou ženštinou do Tržiště³, a žádný nevěděl, odkud jest. Já byl zničen. Zejtra ráno ploula jiná loď do Tržiště; k ní jsem se dal za plavce, aby mě převezli na druhý břeh Adriatického moře. Jitra jsem se nemohl dočkat. – Posledně jsem se v loďce své kolíbal přístavem venetským. Z rána jsme vyplouli; protivný vítr nás zdržel a teprv třetí den byli jsme v přístavu tržišťském. Jak možno rychle spěchal jsem Tržištěm, vzhůru, dolů – nadarmo. Až k večeru na dotazování mé slyšel jsem, že nějaký cizinec, který Ode mne popsanému byl podoben, s nějakou dívkou jel vzhůru po silnici k Ljubijani. Spěchal jsem vzhůru na silnici. Na Občině zastavil jsem krok, ohlížeje se, kterou se obrátiti stranou. ‚Kam spěchám? zdaž je dohoním?‘ tázal jsem se hlasitě sám sebe.

Hluboko pode mnou ležely zahrady tržišťské, vinice Občiny, a kvetoucí kaštany stály vzhůru do kopce nad nimi. Při moři se bělaly stavení tržišťské, za nimi se táhlo daleko pohoří mořské. Hluboké mlhy valily se po hladinách moře; slunce již dávno bylo stopeno v ní. Zdálo se mi, že musím skočiti dolů, do bezedné hlubiny tichých vod. Sepjal jsem ruce; nevolně zvedl jsem pravici k večernímu nebi a strašlivá přísaha pomsty nesla se z úst mých nade temné moře. – Ještě jednou pohlídl jsem dolů – a naposledy spatřil jsem moře; – od těch časů neviděl jsem je více!

Spěchal jsem dále a dále v širý svět, bez cíle, bez konce! –

Posléze jsem se octl ve sboru cikánů, a až podnes bloudím cizou mi zemí, daleko, daleko od krajů svých, povržený, neznámý; nic – nic mi nezůstalo z časů předešlých, než strašlivé upamavání, než plamenná pomsty žádost, nic – nic! – O Venecia! Venecia! dobrou noc! –

³ Tj. Terstu.

Temná noc, chladná noc mě obklíčila teď v pustém lese, domovu mém. – Lodičko má! kolibáš-li se ještě na vlnách při Ponte Rialto, či již snad rozkotána se rozplýváš v jednotlivých prknách, ven – ven – v daleké moře –? Samoten teď sedím při dohořívajícím ohni, dopisuje tento strastiplný list; kolem mne spí druhové moji, nade mnou tuhnou hvězdy ubledlé. Všecko spí; – tichoť dalekým lesem, já jen nespím, já a paměť má a pomsty žádost horoucí. – Kdy usne paměť má? – Kdy uhasne moje žádost pomsty?“ – Až potud list starého cikána. Teď již usnula paměť jeho, teď uhasla pomsty žádost horoucí. – Na vysokém čekanu usnul i on, hluboký mír chovala prsa oběšence. Mrtvé oko bylo obrácené v stranu jižní, hlava jeho skloněna ku krajům otčiny jeho. Bledá tvář jeho byla pokojná. Lehký větřík – ode strany jižní zavívaje – přelétal mu šedivými vlasy.

Venecia! byla mu poslední myšlenkou, a jeho hrobem cizí bude země.

XV

Patrz na młodzieńca, w samej krasie wieku!

Ledwo zabłysnął na obszarach świata,

już pierś jego lodowata.

Tonąc w brudnych uciech steku,

żyje samotny śród ludzi.

Korsak

Duch strętwiały pamięć straci,

i za-umrze sam.

(...)

bez nadziei, bez swobody,

rozstawal się...

Ludwik Jabłonowski

Malá rovina byla mezi nevysokými pahorky nade vchodem často dotknutého údolí. Dozrávajícího obilí zlaté klasy skláněly se kolem ní u večerního větru lehkém vání, a šepot jejich – co tichá večerní hudba k zpěvu přelétajících mušek – kolíbal se v zamyšleném snění nade nízkou trávou, jenžto nové hroby starého žida a dcery jeho přikrývala. Porůznu na této

rovince vyhlíželo z polouschlého drnu šest hrobových kamenů, obyčejných na hrobech hebrajských, a tři mladé stromky se kolíbaly v dlouhém stínu po truchlivé půdě.

Zapadajícího slunce zbrunatnělá tvář vysílala jednotlivé plamenorudé paprsky hustými klasy na tichou rovinu, a jednodenních mušek míhavé hejna houpaly se nad kvetoucími mezemi v okruh hřbitové půdy. – Hluboko zahrabané srdce obklopilo hluboké ticho, a hluboké ticho sídlilo na umírajícím papršku slunce nade říší smutku.

Mladý Valdemar – v šatu, v jakém poprvé byl přišel v krajinu tuto – seděl či spíše ležel hlavou na mezi k východu této rovinky opřený, a při něm rozlámaný hudební nástroj jeho mezi houpajícími se slzami panny. Zásvit loučícího se slunce dlel na smutném obličej; – leč papršek jeho nenalezl žádnou slzu v očích opuštěného. Případnostmi tak strašnými, jaké potkaly jej v dnech těchto, umoření vymřeli citové jeho; – tak se aspoň zdálo. Pokoj hrobový, zdálo se, v srdci jeho si rozbil blahodátný stan.

On se loučil s první a poslední milenkou života svého a smutek jeho byl mírný. On jí nezáviděl odpočínutí neskončené po strastech tak bouřlivě zmítaného života; neb i jeho vyvrhla strašlivá bouře – rozkotavši koráb, jenž jej měl do zaslíbené uvésti země, – i jeho vyvrhla na ostrov hlubokého ticha; – on byl vyzdvižen, povýšen nade všechny vášně a náruživosti dnů lidských. Pohlednutí na obličej jeho bylo by v okamžení tomto utišilo bouři v prsou jednoho každého, který ještě tonul ve vlnách zbouřeného žití. Zdálo se, jako by v krásném obličej jeho smutek jen ze zvyku dlel, jen z obyčeje bydlela truchlivost v půvabných tazích a tichost mírnila známky její jako převěšený závoj.

Ač mladá, přece nanejvýš velebná v okamženích těchto byla jeho tvář. Ústa jeho se nepohnula; ani v nejtíší šepot nerozplouly se myšlenky jeho. Temnomodré oko – v hluboký blankyt obráceno – stíhalo lehké obláčky, jenž co bílé beránky plouly po milostném modru večerního nebe, až tam, kde v jasnějších planulo barvách, proměňující se víc a více, až na obrubě obilné pažití se zapadajícím sluncem v jednu temnomodrou splynulo zář. Zdálo se mu, že Lein duch v posledním vzdechu se rozplynul, obklíčil v modrém povětří – v růžových červánkách kouli zemskou; a že časem i duch jeho – taktéž se rozplynul – v jedno se spojí s ním u velikost božskou. Tak seděl asi půl hodiny; bylo to poslední loučení.

Jemu nelzelo v krajině této zůstat; buď pro příhody zběhlé v okršlku tomto, buď že toulavému zvykl životu, anebo z jiných příčin – nevím. On učiniv své poslední pořízení, uspořádal všechny záležitosti; a žádnému nic neprojeviv, umínil co mladý cikán se vrátiti v širý svět. Zde jedině na hrobě Ley byl se rozloučiti aneb upevniti v úmyslu svém.

Dole před židovou chaloupkou seděl u večerním tichu krásného dolu starý Bárta. On a Judita obdrželi židovu chaloučku, která po smrti židově zpět byla připadla vrchnosti. Bárta se

o ni hlásil, a – z ohledu jeho služby, kterou v bitvách nebožtíkovi hraběti prokázal, jakož i z té příčiny, že ji na ten pád, kdyby zpět připadla vrchnosti, měl přislíbenou – také ji obdržel. Byl však dle vůle mladého pána povinován každého příchozího, který by u něho přenocovati chtěl, zdarma vyčastovati, k čemuž ročně ze zámku jisté peníze měl vykázané.

Teď seděl blažený Bárta před svojí chaloupkou ve své zahrádce. Skleničku před sebou maje, rozjímal, jak všem příchozím a hostům svým strašlivé příhody francouzské války před i za Rejnem bude hlásati; co zatím Judita v chaloupce při malém ohníčku večeři připravovala, časem k němu vycházejíc. Vypravujícího Bárty hlas rozléhal se v okolí.

V tom bylo – nad ním po pěšině kolem starého hradu do oudolí vedoucí – zdouhavé, ale silné kroky slyšeti, a jednotlivé kameny valily se hustým křovím s náramným rachotem v dol. Žádného však pro husté kolem stezky křoví nebylo viděti. Teď umlkly kroky; pocestný musil kráčet po měkké půdě. Bárta poslouchal.

Ticho bylo dalekým, krásným dolem; brunátné nebe bylo nad ním od jedné jeho strany k druhé rozepiato, a v temnějších barvách stínily stromy po skalínách a dolem kol jezera, po jehožto hladině se bělaly lilie vodní. V temné křovině u potoka časem milostně zaklokotal slavíka zpěv, a z protějších skal, kde plačící břízy se skláněly nade střechami spustlého města, ozývalo se osamělé kukačky jednozvučné volání. Lehký kouř poletoval nad chaloupkami, malé ohníčky svítily z jejich otevřených dvířek, a se zpěvem hnali pastevci stáda svá v tiché stáje.

Bárta poslouchal. Teď bylo slyšeti kroky dolem pod chaloupkou, – teď na lávce přes potok; pro husté křoví však až posud žádného nebylo viděti. Bárta již chtěl volati, domnívaje se, že některý pocestný nevědomě minul jeho jedinou hospodu. V tom ale postava nějaká přecházela pěšinou od chaloupy k chaloupce vzhůru do kopce po druhé straně. Časem zmizela za vystupujícími skalami, časem ji opět bylo viděti, ana zastíňujíc ohníčky jejich, mījela dvěře nízkých chaloupek.

„Judito! Judito!“ volal Bárta. Ona přiběhla. „Viz! není to tamo mladý pán náš – na mou věru – v oděvu cikánském?!“ volal Bárta. „Ano, v oděvu cikánském! Aj! aj! – jak? kdo se opovažuje? –“. Judita přistínila zraky rozevřenou nad čelem rukou a hleděla na protější pěšinu. Ano – byl to on, mladý Valdemar, hrabě z Borku, – teď opět přecházel se sklopenou hlavou kolem poslední chaloupy. Zvolna kráčí výš a výš.

Teď jest na kopci. Neohlídnul se na krajinou rodnou, – dále odchází.

Kolem něho kvetoucí lučiny, úrodné pole, modré lesy, jeho vlast, jeho dědictví. V dále temné hory – valící se co zsinálé vlny k růžovému nebi a jeho zkrvavělým obláčkům – loučily se s osamělým poutníkem. On nic nevidí; – dále – dále odchází.

Dlouhá silnice táhne se rovinou, daleko – daleko, až v dálce – co zavřená řeka – v temné
padá hory. Po ní daleko – daleko odchází.

Odešel v širý svět mladý cikán. Necht' ho Bůh doprovází!